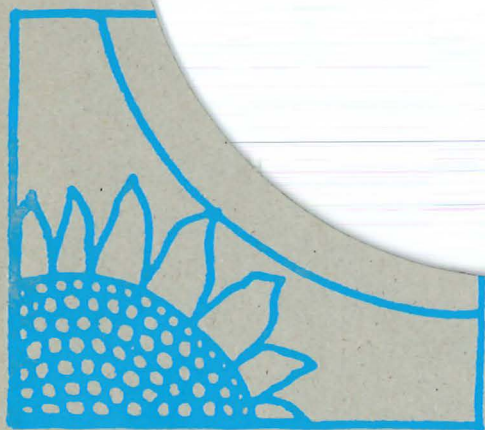
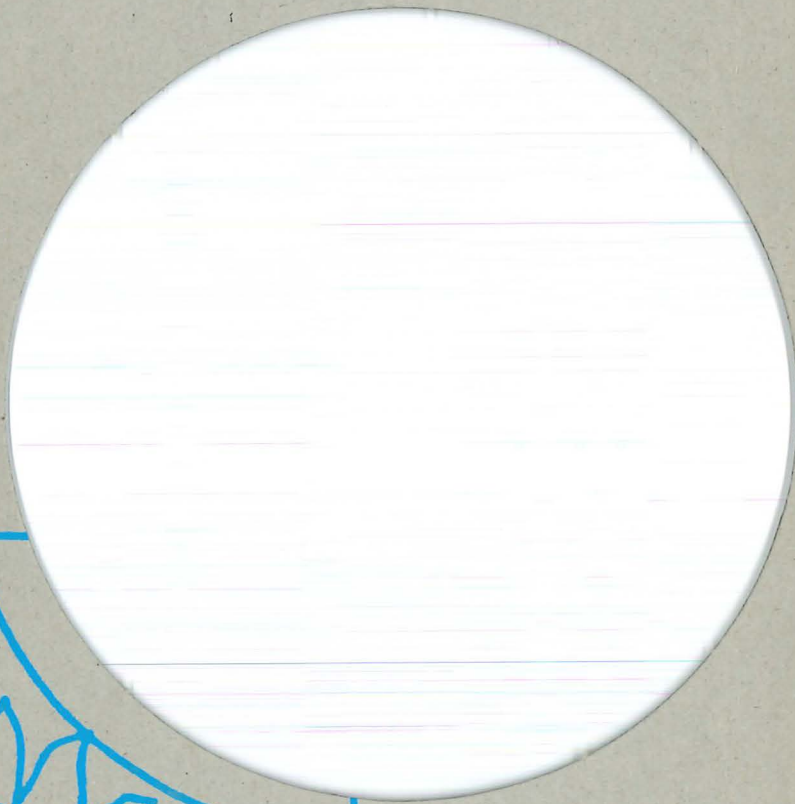
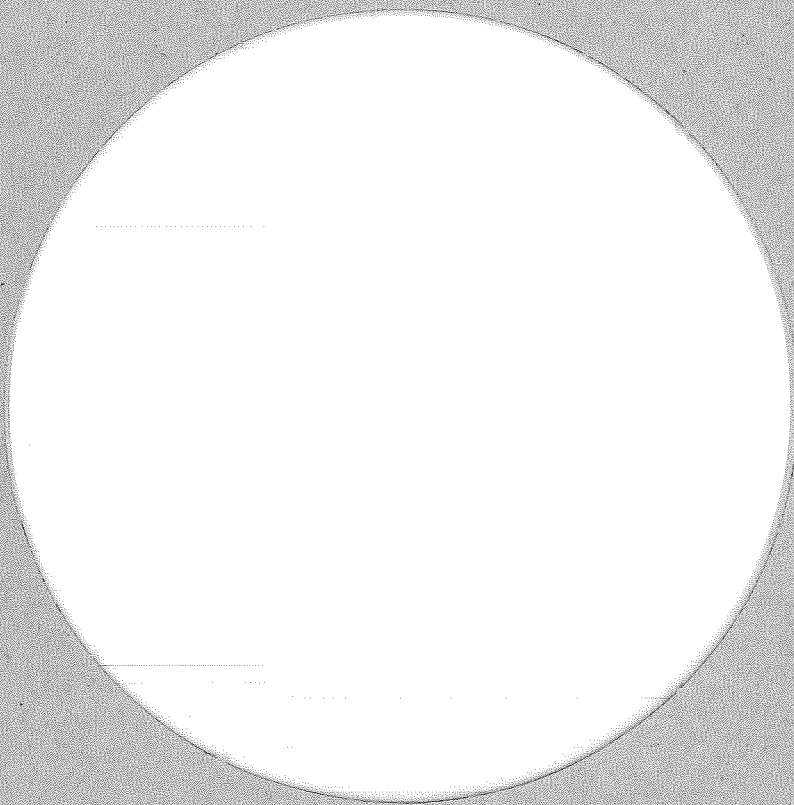

STICHTING
MILIEU-
EDUCATIE

Chr. Maas Geesteranus

DE GEïNTEGREERDE
DOELGROEPENBENADERING:
EEN INSTRUMENT
BIJ VOORLICHTING
EN GEDRAGSVERANDERING

Doctorealcandidaat Onderwijskunde
Ellen Leussink
Instituut voor Onderwijskunde
Groningen, oktober 1986

Uitgever:

STICHTING Perthus 130-30
MILIEU 3507 LA Utrecht
EDUCATIE Tel. 030-713734

INHOUDSOPGAVE

pagina

VOORWOORD

SAMENVATTING

ALGEMENE INLEIDING	1
--------------------------	---

DEEL I Het model van de geïntegreerde doelgroepen benadering bij gemeentelijke voorlichtingscampagnes - de theorie -

INLEIDING	5
-----------------	---

HOOFDSTUK 1 Enkele ontwikkelingen in de voorlichtingskunde

1.1 Algemeen	7
1.2 Het fasenmodel van gedragsverandering	7
1.3 De geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichtingsmethode	
1.3.1 Kritiekpunten op het fasenmodel van gedragsverandering	9
1.3.2 Het basismodel van de geïntegreerde doelgroepenbenadering	11
1.3.3 Het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichting	12
1.4 De hypothese	16

HOOFDSTUK 2 De geïntegreerde doelgroepenbenadering in de milieuproblematiek

2.1 Terreinverkenning: de milieuproblematiek	17
2.2 Terreinverkenning : de afvalproblematiek	19

DEEL II De geïntegreerde doelgroepenbenadering - de praktijk -

INLEIDING	23
-----------------	----

HOOFDSTUK 1 De criteria van de GDB 24 |

1.1 Differentiatie van de algemene doelgroep	
1.2 Het opstellen van gemeentelijke voorschriften en verordeningen	
1.3 Voorzieningen van de gemeente aan de burgers	
1.4 Voorlichting, gericht op de algemene doelgroep	
1.5 Het delegeren van de voorlichtingsactiviteiten naar intermediairs	
1.6 Voorzieningen van de gemeente aan de intermediairs	
1.7 Overlegstructuur tussen gemeente en intermediairs	
1.8 Geplande afstemming van de voorlichtingsactiviteiten	
1.9 Het contact met de media	

HOOFDSTUK 2	Proefproject gescheiden inzamelen van huisvuil in de gemeente Groningen	
2.1	Beschrijving van het Proefproject Groningen	28
2.2	Toetsing en evaluatie van het Proefproject Groningen	
2.2.1	Toetsing van het Proefproject Groningen aan de criteria	29
2.2.2	Evaluatie van het Proefproject Groningen naar aanleiding van de toetsing	30
2.3	Evaluatie van het succes van het Proefproject in relatie tot de gestelde doelen	32
2.4	Het verband tussen het succes van het Proefproject en de mate waarin het Proefproject voldoet aan de criteria van het model van de GDB	35
HOOFDSTUK 3	Afvalstoffen Actie Plan - Almere	
3.1	Beschrijving van het Afvalstoffen Actie Plan-Almere	38
3.2	Toetsing en evaluatie van het AAP	
3.2.1	Toetsing van het AAP aan de criteria van de GDB	40
3.2.2	Evaluatie van het AAP naar aanleiding van de toetsing	43
3.3	Evaluatie van het succes van het AAP in relatie tot de gestelde doelen	46
3.4	Het verband tussen het succes van het AAP en de mate waarin het AAP voldoet aan de criteria van het model van de GDB	50
DEEL III	Evaluatie van het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering	
INLEIDING		54
HOOFDSTUK 1	Theoretische evaluatie van het model van de GDB	
1.1	Evaluatie ten aanzien van de gestelde hypothese	54
1.2	Aanvulling op het model van de GDB	60
1.3	De toepasbaarheid van het model	62
HOOFDSTUK 2	Practische evaluatie van het model van de GDB	
2.1	Het onderwerp van de voorlichtingscampagne	67
2.2	De gemeentelijke organisatie	68
2.3	De intermediairs	
2.3.1	Algemeen	69
2.3.2	Het onderwijs	70
2.4	Planning en overleg	71
NOTENLIJST		73
BIJLAGEN		78
LITERATUURLIJST		85

SAMENVATTING

Deze scriptie behandelt de verschillende wegen en middelen die een gemeente ter beschikking staan wanneer zij een voorlichtingsprogramma wil opzetten met het doel een gedragsverandering bij haar bevolking te bewerkstelligen.

Als voorbeeld wordt in deze scriptie de voorlichting met betrekking tot afval en afvalverwerking gekozen. Bij de houding van mensen ten aanzien van afval is sprake van ingesleten gedrag patronen:

(bijna) alles wat in een huishouden als afval wordt gekwalificeerd, verdwijnt in de grijze vuilniszak. Vanuit milieu-overwegingen, maar ook vanuit financieel-economische overwegingen besluiten steeds meer gemeenten hun bevolking tot het schieden van huishoudelijk afval aan de bron te bewegen. Voorlichtingsprogramma's waren tot nu toe veelal gebaseerd op het fasenmodel voor gedragsverandering van Fishbein en Ajzen. Aan de hand van twee kritiekpunten op dit model heb ik het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichting ontwikkeld.

Fishbein en Ajzen nemen het individu als uitgangspunt in hun model. De voorlichting wordt aangeboden aan één ongedifferentieerde doelgroep. Binnen deze doelgroep moet in elk individu afzonderlijk de beoogde gedragsverandering plaatsvinden.

De voorlichting in het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering richt zich echter op zowel de algemene doelgroep als op de subdoelgroepen die daarin te onderscheiden zijn. De verschillende voorlichtingsactiviteiten die hieruit voortvloeien worden op elkaar afgestemd, waardoor het zeer waarschijnlijk is dat informatie-uitwisseling over het desbetreffende onderwerp op gang zal komen.

Mijn tweede punt van kritiek richt zich op het feit dat Fishbein en Ajzen er van uit gaan dat een gedragsverandering voorafgegaan wordt door een mentaliteitsverandering. Het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering benadrukt dat voor gedragsverandering tevens optimale materiële voorzieningen worden geschapen. Waarbij wordt aangetekend dat deze materiële voorzieningen de motor kunnen zijn voor een mentaliteitsverandering.

Aan de hand van een beschrijving en analyse van twee voorlichtingsprogramma's over het scheiden van huishoudelijk afval aan de bron (in Groningen en in Almere) wil ik in deze scriptie aantonen dat voorlichtingsprogramma's die gebaseerd zijn op het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering effectiever zijn dan de traditionele voorlichtingsprogramma's die gebaseerd zijn op het fasenmodel voor gedragsverandering.

Ondanks het feit dat in deze scriptie de mate van effectiviteit van de verschillende voorlichtingsprogramma's niet gekwantificeerd is, zullen de resultaten van grote praktische waarde kunnen zijn voor met name gemeenten.

VOORWOORD

Voor u ligt het resultaat van de combinatie van twee persoonlijke interessen: onderwijs en milieu.

Mijn binding met de milieubeweging heb ik binnen mijn studie onderwijskunde gestalte willen geven door als bijvak milieukunde te kiezen. De binding nam vastere vormen aan toen ik in 1984 de stage in het kader van mijn hoofdvak, bij de Stichting Milieu Educatie in Utrecht vervulde.

Ik deelde binnen deze stichting de opvatting dat het ontwikkelen van milieu-educatie geen doel op zichzelf is, maar slechts één van de middelen tot een leefbare wereld te komen.

Mijn werkzaamheden binnen SME waren dan ook van zeer uiteenlopende aard. Ik heb mij zowel bezig gehouden met milieu-educatie in enge zin (de ontwikkeling, begeleiding en evaluatie van lespakketten), als met de milieu-educatie in ruime zin, met name met de voorlichtingsproblematiek. Het is deze problematiek waar mijn scriptie zich mee bezighoudt.

Tot zover mijn persoonlijke motivatie.

Maar het is zeker niet de enige bron geweest waar ik uit geput heb om het werk te klaren. Ik was en ben natuurlijk verantwoordelijk voor het geschrevene, maar onontbeerlijk waren vele anderen.

Met name wil ik bedanken:

- drs. J.B. Veel (begeleider Onderwijskunde Groningen)
- drs. C. Schaffels (begeleidster IVEM Groningen)
- mr. F. Hesselink (begeleider SME Utrecht)
- drs. R. Steinhaus (gemeente Almere)
- drs. Marcel
- Annelies (voor het typwerk)
- De Groote Lelie

ALGEMENE INLEIDING

Het belang van het milieu wordt sinds de jaren '70 steeds meer onderkend. De verontrustende voorspellingen over de toekomst van ons leefmilieu door de Club van Rome (in 1972 opgericht door enkele wetenschappers en top-industriëlen) deed de wereld beseffen dat er 'grenzen aan de groei' zitten. Het werd duidelijk dat het milieu een steeds hardere economische en dus financiële factor zou worden.

Sinds die tijd is men op verschillende niveaus bezig om gestalte te geven aan een milieubeleid dat ons moet behoeden voor een verdere achteruitgang en vervuiling van het milieu.

In het overheidsbeleid inzake het milieu zien we dat de taak van de gemeente hierin steeds belangrijker wordt. De gemeente, als overheid die het dichtst bij de bevolking staat, beseft heel goed wat het voor de bevolking betekent om vervuiling en vergiftiging, soms van heel dichtbij, mee te maken.

De gemeenten bekommeren zich in toenemende mate om het milieu.

In hun streven naar behoud van een schoon milieu worden bedrijven tot de orde geroepen om aan strakke milieu-eisen te voldoen. Van de burgers wordt een milieubewustzijn gevraagd dat er nog maar ten dele is.

Milieu-educatie en milieu-voorlichting zijn hierbij van groot belang. Immers, het achteraf verhelpen van vervuiling en vergiftiging kost de overheid handenvol geld. Het is de preventieve werking die milieu-educatie en -voorlichting, zeker op de langere termijn, zo waardevol maakt. Hierbij moet onderscheid gemaakt worden tussen milieu-educatie en milieu-voorlichting:

Milieu-educatie is een vormingsproces van enige duur bij een afgebakende doelgroep, waarbij ondermeer inzicht ontwikkeld wordt in de verbanden tussen verschillende milieuproblemen en waarbij de leerlingen zich bewust worden dat zij, vanuit hun positie, aan de oplossing kunnen bijdragen.

Milieu-voorlichting wordt daarnaast meer gezien als een informatie-activiteit van korte duur, uitgaande van en gericht op één concreet probleem. (1)

In voorlichtingsprogramma's die de gemeente opstelt wanneer zij de bevolking op de hoogte wil stellen en vertrouwd wil maken met beleidsveranderingen inzake het milieu, zien we dat het heel goed mogelijk en zelfs wenselijk is dat er een samenspel is tussen milieu-educatie en milieu-voorlichting.

Tijdens mijn stage bij de Stichting Milieu Educatie (SME) in Utrecht ('84 - '85) werd mij gevraagd het 'Afvalstoffen Actie Plan' in Almere te volgen en te bekijken welke plaats het SME-lespakket over afval en afvalverwerking 'Wat zit er in die zak?' had in de totaliteit van het voorlichtingsprogramma. Vanuit mijn bijvak milieukunde had ik reeds kennis gemaakt met soortgelijke afvalstoffen-acties, onder andere in de gemeente Groningen, waar het 'Proefproject gescheiden huisvuil' uitgevoerd was.

Beide voorlichtingsprogramma's hadden een gedragsverandering bij de bevolking ten aanzien van het omgaan met huisvuil ten doel.

En hoewel aan beide voorlichtingsprogramma's hetzelfde voorlichtingsmodel ten grondslag lag, namelijk het fasenmodel voor gedragsverandering van Fishbein en Ajzen (2), merkte ik dat de uitwerking ervan heel verschillend was.

Ik zag dat de bevolking in het proefgebied in Almere gedurende de hele proefperiode op allerlei verschillende manieren bij het Afvalstoffen Actie Plan (AAP) betrokken werd. Schoolkinderen, bejaarden, de middenstand, sportverenigingen, de volkstuinvereniging, de gemeente zélf; voor iedereen waren activiteiten opgezet en het kwam niet zelden voor dat deze subdoelgroepen hierdoor met elkaar in contact kwamen en er een spontane informatie-uitwisseling ontstond.

In Groningen leek de uitstraling van het voorlichtingsprogramma van het Proefproject, op het eerste gezicht, veel geringer.

De voorlichting was daar hoofdzakelijk op de algemene doelgroep gericht en de voorlichtingsactiviteiten waren veel minder divers dan in Almere. Mijn vermoeden dat het succes van de afvalacties in Almere groter zou zijn dan in Groningen bleek juist.

Vanuit het contact dat ik hierover had met medewerkers van de SME, ontwikkelde zich het idee voor deze scriptie.

Binnen de SME probeerde men al enige tijd inhoud te geven aan de term 'geïntegreerde doelgroepenbenadering' in de voorlichting aan grotere bevolkingsgroepen.

De afvalstoffenactie in Almere leek een schoolvoorbeeld van een dergelijk voorlichtingsmodel.

Met het schrijven van deze scriptie wilde ik de concepties die ten grondslag leggen aan de voorlichtingsprogramma's zoals die in Groningen en Almere gehouden werden, beschrijven en deze aan elkaar toetsen om vervolgens een uitspraak te kunnen doen over welk model het meest effectief is, het 'traditionele' model of het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering.

Vanuit deze probleemstelling ben ik als volgt te werk gegaan:

Deel I bestaat uit een aantal theoretische beschouwingen omtrent voorlichtingsmethoden die gericht zijn op gedragsverandering van de bevolking en omtrent de milieuproblematiek.

Gemeentelijke voorlichtingsprogramma's die een gedragsverandering ten doel hebben zijn doorgaans gebaseerd op het fasenmodel voor gedragsverandering van Fishbein en Ajzen. Het proces van gedragsverandering vindt volgens dit model plaats binnen het individu.

Uit mijn ervaringen met voorlichtingsprogramma's werd mij duidelijk dat in het fasenmodel de invloed van de omgeving op een gedragsverandering bij het individu ondergewaardeerd werd.

Bovendien was ik het niet eens met het idee dat aan het fasenmodel ten grondslag ligt, dat een mentaliteitsverandering noodzakelijk is alvorens een gedragsverandering zal plaatsvinden. Vanuit deze kritiek op het fasenmodel voor gedragsverandering heb ik het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering ontwikkeld.

De vraag naar de effectiviteit van het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering in vergelijking tot 'traditionele' modellen, leidde tot de hypothese van de scriptie. (zie paragraaf 1.4)

In hoofdstuk 2 volgt een stukje theorie over de milieuproblematiek in het algemeen en de afvalproblematiek in het bijzonder.

In deel II wordt de hypothese empirisch getoetst aan de hand van een vergelijking van de twee, reeds genoemde, gemeentelijke voorlichtingscampagnes op het gebied van de scheiding van huishoudelijk afval aan de bron, te weten: het Proefproject gescheiden huisvuil in Groningen en het Afvalstoffen Actie Plan in Almere.

De basis van het onderzoek is het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichting.

De buitenlandse publicaties over gemeentelijke voorlichtingsacties met betrekking tot de milieuproblematiek, die ik heb weten te achterhalen, bleken allemaal zo op zichzelf staand, dat de waarde ervan voor de voorlichtingstheorie zeer gering was. (3)

Deze scriptie is in eerste instantie een exploratief onderzoek, met als doel het in kaart brengen en rangschikken van de factoren die de gemeente ter beschikking staan wanneer zij met behulp van een voorlichtingsprogramma gedragsverandering wil bereiken.

Een stukje voorlichtingswerkelijkheid wordt beschreven in een model, waar vanuit gemeenten duidelijk behoefte aan is.

In deel III volgt tenslotte de evaluatie van de toetsing ten aanzien van de hypothese. Het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering wordt tevens aangescherpt en beoordeeld op zijn toepasbaarheid op voorlichtingsprogramma's van andere instanties/organisaties.

Deel III eindigt met een praktische evaluatie van het model, waarin de eisen die het stelt aan situatie en factoren die erin beschreven staan, op een rijtje gezet worden.

DEEL 1

Het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering bij gemeentelijke voorlichtingscampagnes.

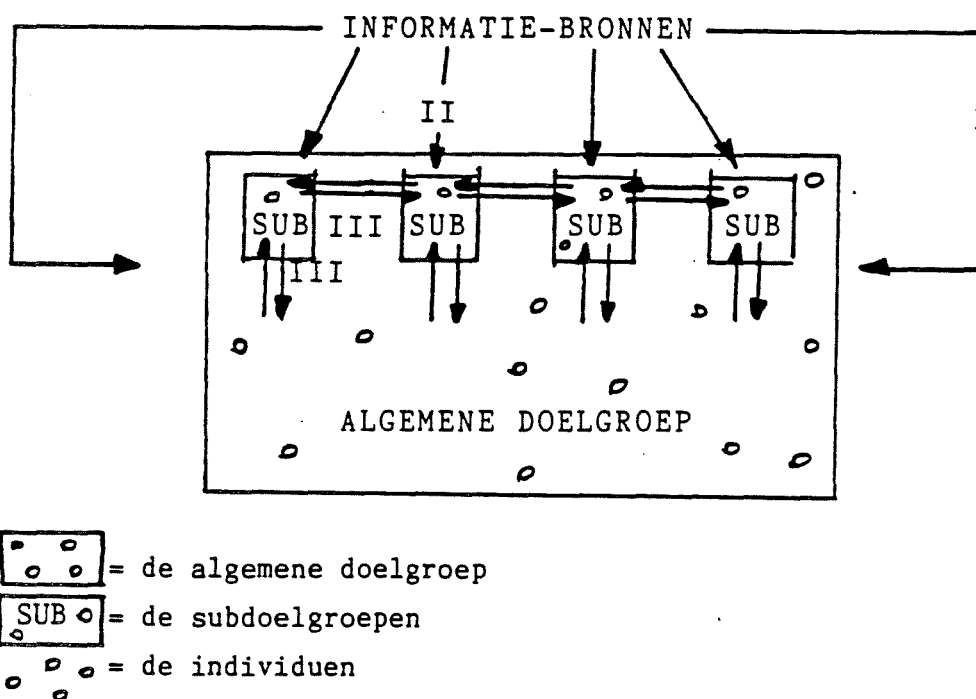
-de theorie-

1.3.2 Het basismodel van de geïntegreerde doelgroepenbenadering.

Stel nu dat een gemeente iets in haar beleid wil veranderen waarvoor een gedragsverandering van de bevolking van gemeente of wijk (-en) noodzakelijk is. Dan is het nodig dat deze mensen informatie ontvangen over de komende beleidsverandering en wat er van hen verwacht wordt. Deze informatie stelt hen in staat een keuze te maken, voor- en nadelen af te wegen. (9)

Waar het gaat om zaken die ingrijpen in het privé-leven van mensen, is het belangrijk de juiste ingang bij de mensen te vinden. En dat vereist dat informatie voor zover mogelijk op alle drie niveaus gegeven wordt.

Zetten we een en ander in schema dan ontstaat het volgende model:

Schema 2 Basismodel van de geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichting, E. Leussink

In bovenstaand schema geven de pijlen de verschillende informatiestromen aan. Elk individu krijgt dus met diverse informatiestromen te maken, nl.:

- l : info via de algemene doelgroep
- ll : info via de subdoelgroep (-en)
- lll: info via sociale kontakten, via uitwisseling door de algemene doelgroep aan de subdoelgroep (-en) en/of door de subdoelgroepen onderling

INLEIDING

Wanneer binnen een gemeente tot een beleidsverandering besloten wordt die de bevolking in z'n geheel aangaat, zal men zoeken naar een geschikte manier om eenieder van de verandering op de hoogte te stellen. Al naar gelang de aard van de beleidsverandering zal een keuze gemaakt worden uit de verschillende methoden van voorlichting die gebruikt kunnen worden.

Waar het alleen gaat om zaken van technisch-organisatorische aard, zal het huis-aan-huis verspreiden van een folder met de desbetreffende informatie voldoende zijn.

Een voorbeeld hiervan is het verbod dat jaren geleden inging, om de bekende metalen vuilnisemmers aan de straat te zetten. De bevolking werd verplicht om vanaf die datum de grijze Komo-vuilniszakken te gebruiken. Voor de introductie van deze 'nieuwigheid' was een folder huis-aan-huis en wat publiciteit eromheen in de dagbladen voldoende. Anders ligt het bij voorlichting van de gemeente over zaken die direct ingrijpen in het privé-leven van de burgers en waarbij van de mensen gevraagd wordt reeds lang ingesleten gedragspatronen te veranderen. Dit is het geval wanneer de gemeente besluit tot een afvalbeleid waarbij men de grootte van de afvalstroom zoveel mogelijk wil beperken, o.a. door hergebruik en recycling van diverse afvalcomponenten te stimuleren.

Een dergelijk streven van een gemeente heeft alleen een kans van slagen wanneer de bevolking het idee overneemt, de zin van de verandering inziet en bereid is om zich daarvoor in te spannen.

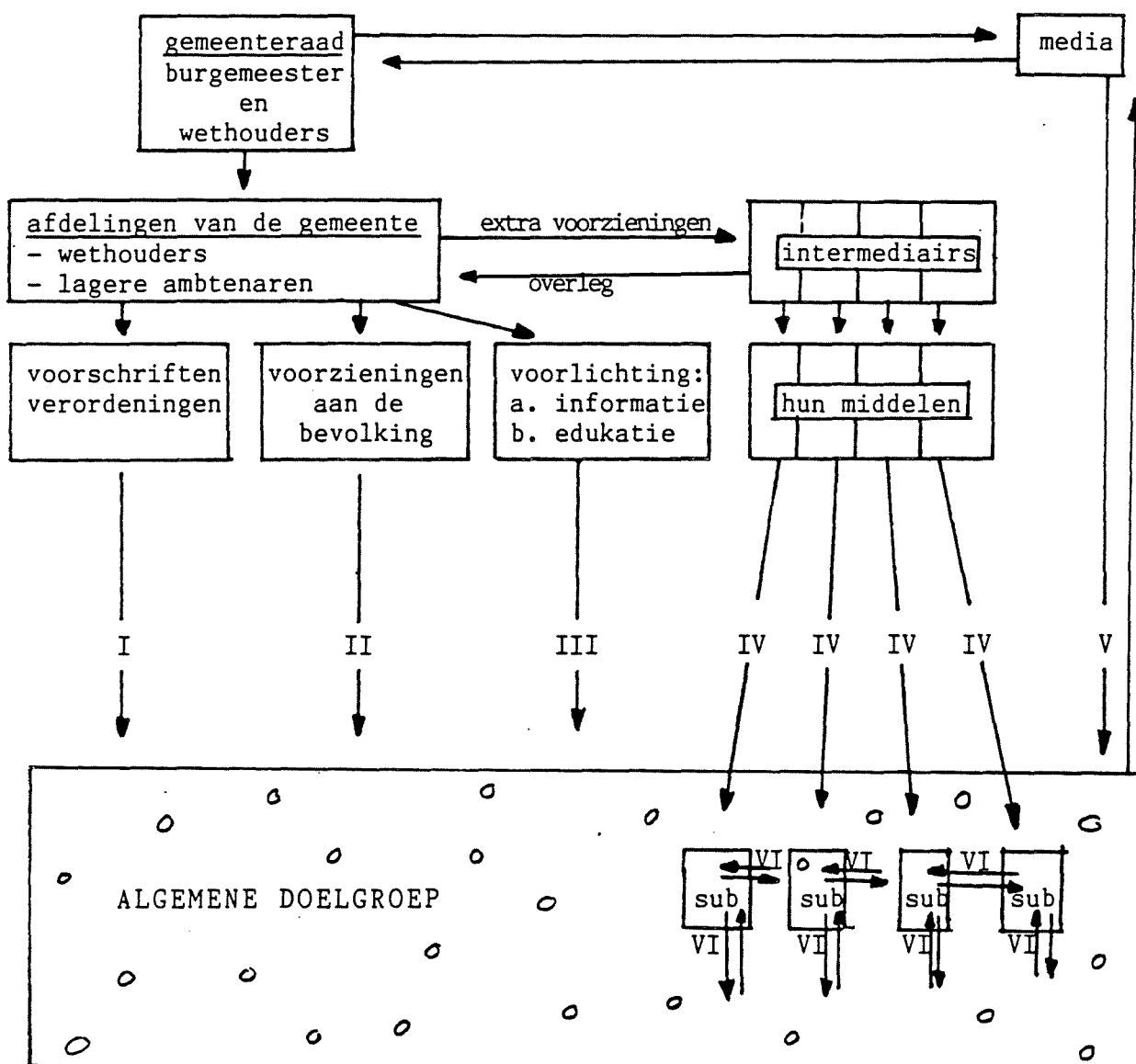
Voorlichting omtrent een dergelijke beleidsverandering vraagt méér dan alleen een folder in de brievenbus. Het is van het grootste belang dat de bevolking enthousiast wordt voor de vernieuwing en het idee gaat dragen en uit-dragen.

Voorlichting over zaken waarbij een gedragsverandering van de bevolking gevraagd wordt, vindt vaak plaats in de vorm van voorlichtingscampagnes, waarbij gedurende enkele maanden tot een jaar (soms nog langer) aandacht besteed wordt aan de vernieuwing.

Hoofdstuk 1 van het eerste deel van deze scriptie beschrijft enkele ontwikkelingen in de voorlichtingskunde.

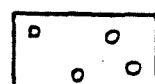
Met betrekking tot voorlichting aan grotere bevolkingsgroepen was het in Nederland van den Ban die een belangrijke aanzet gaf tot de ontwikkeling van een voorlichtingstheorie. Hierover handelt paragraaf 1.1. Paragraaf 1.2 beschrijft een sociaal-psychologisch model voor het proces van gedragsverandering in de mens en welke plaats voorlichting daarin heeft, gebaseerd op de theorieën van Rogers en Shoemaker en van Fishbein en Ajzen. Vanuit twee kritiekpunten op dit fasenmodel van gedragsverandering ontstaat in paragraaf 1.3 het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichtingsmethode, dat als blauwdruk voor gemeenten kan dienen bij het opzetten van voorlichtingsprogramma's. Bovenstaande theoretische beschouwingen monden uit in een hypothese (paragraaf 1.4) die in deel II van de scriptie getoetst zal worden.

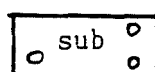
In deze scriptie heb ik het milieu-thema 'Afval en afvalverwerking' gekozen als onderwerp om het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering uit te leggen.

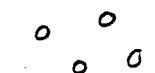

Schema 3 Model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering
in de voorlichting, E. Leussink

legenda:

 : algemene doelgroep

 : subdoelgroep

 : individuen

I, II enz. : informatielijnen

Bovenstaand model kan dienen als blauwdruk voor gemeenten bij het opzetten van voorlichtingsprogramma's waarbij zij een gedragsverandering van de bevolking willen bewerkstelligen.

Het model gaat uit van de gemeente als initiatiefnemer van het voorlichtingsprogramma.

De desbetreffende afdelingen van de gemeente gaan aan het werk om het voorlichtingsprogramma concreet in te vullen.

De volgende middelen staan hen daartoe ten dienste:

-Voorschriften en verordeningen kunnen opgesteld worden die verplichtend zijn voor elke burger.

Informatielijn 1 doelt op de voorlichting van gemeente naar burgers betreffende dergelijke nieuwe of gewijzigde voorschriften.

-De gemeente kan de burgers voorzieningen bieden die het hen mogelijk, gemakkelijk of aantrekkelijk maken het gewenste gedrag te vertonen. Uit onderzoeken is namelijk gebleken dat dergelijke materiële voorzieningen van doorslaggevende betekenis kunnen zijn voor velen wanneer zij een gedragsverandering overwegen. (10)

Door 'voorzieningen aan de burgers' als aparte beïnvloedingsfactor in het voorlichtingsmodel mee te nemen, is het tweede punt van kritiek op het fasenmodel van gedragsverandering weggenomen. (zie paragraaf 1.3)

Informatielijn 11 beschrijft de informatie die nodig is om de burgers op de aanwezigheid van deze voorzieningen attent te maken en er uitleg bij te geven.

-Informatielijn 111 beschrijft de weg waarlangs de gemeente haar burgers doorgaans van plannen op de hoogte stelt, namelijk de 'normale' voorlichting, waarbij de bevolking in zijn geheel in het voorlichtingsmateriaal wordt aangesproken.

Belangrijk hierbij is het onderscheid tussen twee aspecten van voorlichting, namelijk:

a. het geven van informatie.

Hierbij gaat het puur om de informatie over een onderwerp, dus de verspreiding van gegevens.

Bijvoorbeeld: Informatie van de Consumentenbond over het energieverbruik van diverse merken wasmachines

b. de educatieve kant van voorlichting.

Hierbij gaat het om 'voorlichting met een boodschap'; middels voorlichting hoopt men bestaand, niet-gewenst gedrag te kunnen corrigeren, en nieuw, gewenst gedrag te stimuleren.

Men heeft hierbij een mentaliteitsverandering op het oog.

Bijvoorbeeld: Milieu-actiegroepen raden in hun voorlichtingsmateriaal het gebruik van bepaalde schoonmaak- en wasmiddelen af, vanwege de grote aanslag die het doet op het milieu. (11)

-In paragraaf 1.3.1 heb ik reeds genoemd dat het, waar het gaat om verandering van ingesloten gedragspatronen, belangrijk is om de mensen in meer aspecten van hun sociaal functioneren in de gemeente aan te spreken. De afdelingen van de gemeente die met de zorg van de uitvoering van het voorlichtingsprogramma belast zijn, kunnen handig gebruik maken van de bestaande sociale netwerken in de gemeente.

Elke groepering heeft immers haar eigen doelgroep en geëigende middelen om haar leden te bereiken. Deze groeperingen zijn dan in feite de intermediairs, in die zin dat zij een deel van de voorlichtings-taak van de gemeente overnemen.

De gemeente kan hen daar, buiten de bestaande subsidies om, eventueel extra voorzieningen voor bieden.

De informatielijnen IV beschrijven de informatie en educatie van de intermediairs naar de subdoelgroepen.

- Informatielijn V beschrijft de informatie over of met betrekking tot de voorlichtingscampagne die de burgers via de media bereikt.

De media doen dienst als informant, en kunnen als zodanig door de gemeente 'gebruikt' worden om de voorlichtingsboodschap uit te dragen. Anderzijds zijn de media opinie,aker: men weet zowel de leuke zaken als de critische geleuiden van een bevolking(-sgroep) breed uit te meten.

De media zijn dus enerzijds 'helpers' van de gemeente, namelijk daar waar zij informatie doorgeven aan de burgers, en anderzijds 'bewakers van de democratie', namelijk daar waar zij het doen en laten van de gemeente kritisch bekijken.

- De informatielijnen VI beschrijven de sociale contacten tussen mensen met betrekking tot het onderwerp van het voorlichtingsprogramma.

Het gaat om het proces van uitwisseling van informatie en meningen onder elkaar, dat op gang gebracht wordt doordat de voorlichtingsactiviteiten goed op elkaar zijn afgestemd en in dezelfde tijdsperiode plaatsvinden.

Deze informatie-uitwisseling kan geschieden tussen:

- de algemene doelgroep en de subdoelgroep(en)
- subdoelgroepen onderling.

Als gevolg hiervan kan een verdieping in of een versterking van de impact van de informatie optreden in elk individu afzonderlijk.

Het zijn met name de informatielijnen VI die de meerwaarde van de geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichting aangeven.

Een meerwaarde die heel moeilijk te quantificeren is als je kijkt naar welk aandeel de informatielijnen VI hebben in het geheel van factoren die iemand tot een gedragsverandering aanzetten.

Het is echter belangrijk deze informatielijnen te 'erkennen' en er rekening mee te houden bij het opzetten en uitvoeren van het voorlichtingsprogramma.

Vergelijken we het basismodel uit het schema 2 met het model uit schema 3, dan zien we dat informatielijn I uit schema 2 is onder te verdelen in de informatielijnen I, II, III en V uit schema 3.

De informatielijnen IV uit schema 3 vormen informatielijn II uit schema 2.

De informatielijnen VI uit schema 3 zijn identiek aan informatielijn III uit schema 2.

De term 'geïntegreerde doelgroepenbenadering'

- eenheid van tijd, plaats en handeling in de voorlichtingsmethode -

De bevolking van de gemeente is de uiteindelijke doelgroep, die de gemeente in haar voorlichtingsprogramma wenst te bereiken.

De geïntegreerde doelgroepenbenadering pleit ervoor deze bevolking niet als één grote groep aan te spreken, maar de voorlichtingsactiviteiten tevens op verschillende doelgroepen daaruit (dus: subdoelgroepen) te richten. Doel van de geïntegreerde doelgroepenbenadering is dat de verschillende voorlichtingsactiviteiten voor de algemene doelgroep en de diverse subdoelgroepen zodanig op elkaar zijn afgestemd (qua tijd, plaats en onderwerp) dat er van een integratie van de doelgroepen gesproken kan worden.

Dat kan op twee manieren:

- a. desubdoelgroepen worden in de voorlichtingsactiviteiten met elkaar in contact gebracht.

Bijvoorbeeld: Tijdens een afvalstoffencampagne krijgen de leerlingen op school de opdracht om in een interview met bejaarden te praten over 'afval, vroeger en nu'

- b. de integratie vindt plaats door het normale sociale contact dat mensen met elkaar hebben.

Bijvoorbeeld: Tijdens eenzelfde afvalstoffencampagne krijgen zowel ouders als kinderen informatie over 'thuis composteren'. Het is dan zeer waarschijnlijk dat er over dat onderwerp thuis verder gepraat wordt.

De geïntegreerde doelgroepenbenadering neemt in haar voorlichting de algemene doelgroep als uitgangspunt en richt zich verder in belangrijke mate op de subdoelgroepen. Op deze manier kunnen zoveel mogelijk motieven voor gedragsverandering aangesproken worden. Uiteindelijk komt men, via een omweg, toch weer bij de algemene doelgroep terecht.

Het gaat hierbij zowel om de quantiteit van informatie, dat wil zeggen een grotere informatieverbreiding doordat er meer informatielijnen zijn; als om de kwaliteit van de informatie, dat wil zeggen de waarschijnlijkheid dat de informatie een grotere impact heeft.

Voor verdere uitleg van het model wil ik hier verwijzen naar hoofdstuk 1 van deel II van deze scriptie.

1.4 De hypothese

Op basis van bovenstaande beschouwingen over modellen die bij gemeentelijke voorlichtings- en educatiecampagnes gebruikt worden, kom ik tot de volgende hypothese:

Wanneer bij gemeentelijke beleidsveranderingen een gedragsverandering van de burgers vereist wordt, is het effectiever om het voorlichtingsprogramma niet alleen direct te richten op die burgers, maar ook gebruik te maken van bestaande netwerken in een gemeenschap en de verschillende activiteiten van gemeente en intermediairs op elkaar af te stemmen.

Deze geïntegreerde doelgroepenbenadering zal effectiever zijn dan de traditionele voorlichtingsprogramma's, waarbij men zich vrijwel uitsluitend tot de burgers in het algemeen richt.

Deze hypothese zal in deel II empirisch getoetst worden aan de hand van vergelijking van twee gemeentelijke voorlichtingscampagnes in Nederland op het gebied van de scheiding van huishoudelijk afval aan de bron.

HOOFDSTUK 2 De geïntegreerde doelgroepenbenadering en de milieu-problematiek.

2.1 Terreinverkenning: de milieuproblematiek.

In principe kunnen we stellen dat het model van de GDB toe te passen is op elk thema waarover een gemeente haar inwoners wil voorlichten. Deze scriptie beperkt zich tot een thema dat betrekking heeft op de milieuproblematiek, namelijk tot de problematiek van afval en afvalverwerking.

Dat er milieuproblemen zijn is in de eerste plaats te wijten aan het gedrag van mensen ten aanzien van natuur en milieu. (13)

Wil je iets doen aan die milieuproblemen dan moet je er voor zorgen dat het gedrag van mensen verandert en hun motivatie om dat gedrag te vertonen.

In de natuur heersen bepaalde ordeningen, dat zijn : van nature optredende dynamische, maar evenwichtige relatie's tussen de levende, de dode en de levenloze elementen in de natuur. (14)

Deze ordeningen worden door de mens verstoord. Met zijn technische kennis en zijn drang naar 'vooruitgang' grijpt de mens in de natuur in. De storingsprocessen verlopen meestal veel sneller dan de ordeningsprocessen. De ecooloog/hydroloog Schroevers zegt in dit verband:

'Ordering die in tientallen of honderden jaren is opgebouwd kan in zeer korte tijd vernietigd worden. En om daarna dezelfde ordeningsgraad weer terug te krijgen zal men weer tientallen of honderden jaren moeten wachten'. (15)

'Alles hangt met alles samen': voor het voortbestaan van een gezonde leefomgeving is het van belang de draagkracht van de natuur als uitgangspunt te nemen voor ons handelen, vanuit het besef dat de natuur de absolute bestaansvoorwaarde voor de mens vormt.

Grenzen aan maatschappelijke en economische ontwikkelingen worden dus gesteld door de natuur. De ecologie bestudeert de verbanden die er bestaan tussen organismen en hun leefomgeving.

Schroevers maakt in dit verband onderscheid tussen 'economisme' en 'ecologisme': 'het eerste streven is gericht op verandering, het probeert de natuur naar de hand van de mensen te zetten. Het tweede beroept zich op waarden die er zijn en stelt voorwaarden waaraan mensen zich te houden hebben in hun omgang met de natuur. ...

Er is een spanning tussen beide en in de meest ideale samenleving horen ze op elkaar afgestemd te zijn'. (16)

Uit bovenstaand betoog wordt het belang van het ontwikkelen van het milieubewustzijn van mensen duidelijk. De overheid en met name de gemeente, die het dichtst bij de bevolking staat, heeft een belangrijke taak hierin.

Een gemeente die zich verantwoordelijk voelt voor een schoon leefmilieu en die een dergelijk milieubewustzijn wil uitdragen zal zich in eerste instantie moeten richten op het gedrag van mensen ten aanzien van dat milieu. Aan de hand van richtlijnen van de landelijke overheid ten aanzien van het milieubeleid, zal zij het bedrijfsleven benaderen en een voorlichtingscampagne voor haar burgers organiseren. Zij zal daarbij een mentaliteitsverandering van de burgers ten aanzien van het milieu voor ogen moeten hebben, maar daar tevens bij moeten bedenken dat een mentaliteitsverandering op de langere termijn mede veroorzaakt kan worden door een gedragsverandering op de korte termijn. (zie paragraaf 1.3.1)

Bijvoorbeeld: Het subsidiëren van compostvaten, waardoor mensen aanzegzet worden hun 'natte afval' zelf te verwerken, kan hen ook inspireren om bijvoorbeeld afvalglas naar een glasbak te brengen, en om een dergelijke manier van afvalverwerking in het grotere kader van de milieuproblematiek te zien.

Een gemeente zal zich zo min mogelijk willen bemoeien met zaken uit het privé-leven van de mensen.

Voorlichtingsprogramma's die mensen willen wijzen op milieuproblemen en die een gedragsverandering ten doel hebben, kunnen daar niet onderuit. Hetzelfde geldt voor voorlichtingsprogramma's die mensen willen wijzen op het gevaar van het gebruik van alcohol en sigaretten.

Het inschakelen van intermediairs om de voorlichtingsactiviteiten te organiseren en uit te voeren, is daarom van groot belang.

Mensen zullen zich minder gauw betutteld voelen. Kritiek op gedrag en gewoontes en het aanreiken van gedragsalternatieven roept vaak minder weerstanden op wanneer dat vanuit een vertrouwde groep komt.

Bovendien ontvangt men op deze manier (dat wil zeggen: door een samenwerking tussen gemeente en intermediairs) informatie uit verschillende richtingen en worden er zoveel mogelijk overwegingen aangereikt, zodat eenieder ten aanzien van het onderwerp een weloverwogen keuze kan maken.

Er zijn binnen de verschillende milieuthema's twee soorten onderwerpen te onderscheiden nl: onderwerpen die duidelijk handelingsgericht zijn, bijvoorbeeld: 'de scheiding van huishoudelijk afval aan de bron', en onderwerpen waarbij nauwelijks of geen sprake is van een handelingsgerichtheid, maar die in hoofdzaak opinie-vormend zijn, bijvoorbeeld voorlichting over kernenergie.

Bij de handelingsgerichte onderwerpen kunnen mensen heel direct uitdrukking geven aan hun streven voor een schoon milieu door bepaald gedrag te vertonen.

Bijvoorbeeld door afvalglas naar de glasbak te brengen of door de voorkeur te geven aan statiegeldverpakkingen ten opzichte van wegwerpverpakkingen.

Voorlichtingsprogramma's over opinievormende onderwerpen kunnen mensen overtuigen van de wenselijkheid of onwenselijkheid van bijvoorbeeld het gebruik van kernenergie.

Het concreet uitdrukking kunnen geven aan die overtuiging is echter beperkt tot het meelopen in een demonstratie tegen kernenergie of het stemmen op een politieke partij die het gebruik van kernenergie bepleit. Als we uitgaan van deze twee uitersten, namelijk:

1. milieu-onderwerpen die voornamelijk opinievormend zijn en langs de weg van informatievervalschafting en educatie naar een mentaliteitsverandering streven, en
2. milieu-onderwerpen die bij uitstek geschikt zijn om via gedragsverandering naar een mentaliteitsverandering te streven, dan zullen de meeste milieu-onderwerpen het midden hiertussen houden.

Enkele voorbeelden:

-voorlichting over het onderwerp 'Zure regen' zal in hoofdzaak opinievormend zijn. Het zal mensen informatie geven over wat zure regen is, welke bedreiging ervan uitgaat op het milieu en wat we er aan kunnen doen. Omdat het probleem zich ver buiten onze landsgrenzen uitstrekt en grotendeels veroorzaakt wordt door de grote industrieën (17) zal het handelingsniveau van de individuele burger beperkt zijn.

Men kan overgaan op loodvrije benzine, een katalysator (naverbrander) op de uitlaat van de auto laten zetten en vaker gebruik maken van het openbaar vervoer in plaats van de auto.

-voorlichting over het onderwerp 'Groenvoorzieningen in de buurt' daarentegen zal weer veel meer handelingsgericht zijn. Inwoners van een gemeente of wijk worden geïnformeerd over de natuur in hun directe omgeving (plantsoenen, parken, e.d.) en gestimuleerd daar zelf vorm aan te geven.

De bruikbaarheid van het model van de GDB neemt toe van 1. naar 2., dat wil zeggen: hoe handelingsgerichter het onderwerp, hoe meer een gemeente heeft aan het opzetten van een voorlichtingsprogramma naar het model van de GDB. Alle informatielijnen die het model beschrijft kunnen dan benut worden.

2.2 Terreinverkenning: de afvalproblematiek.

Voorlichtingsprogramma's die betrekking hebben op het afvalprobleem, zoals we dat in Nederland kennen, zijn in hoge mate handelingsgericht. Door hun gedrag te wijzigen kunnen mensen de problemen rond afval een heel stuk reduceren.

Vroeger was er geen afvalprobleem. Alles wat weggegooid werd kon opnieuw gebruikt of gecomposteerd worden.

Maar steeds duidelijker merken we dat we met het afval van de rücksichtslose produktie van de laatste dertig jaar zitten opgescheept. Nu de ecologische gevolgen van de toenemende afvalstroom duidelijker zichtbaar zijn, worden er op verschillende niveaus (EEG, landelijk, provinciaal en gemeentelijk) plannen opgesteld voor een beter milieubeheer.

Het afvalbeleid maakt daar onderdeel van uit. Men streeft ernaar de afvalstroom te beheersen:

1. Op landelijk niveau vindt het afvalbeleid zijn neerslag in het Indicatief Meerjaren Programma Afvalstoffen 1985-1989 en in het Indicatief Meerjaren Programma Milieubeheer 1986-1990, opgesteld door het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Deze IMP's stoelen op de Afvalstoffenwet van 1977 (18), waarin reeds werd aangegeven dat het afvalbeleid zich moet richten op:

- het voorkomen van het ontstaan van afval.
- het gescheiden inzamelen van afval, waardoor hergebruik en recycling van de afvalstoffen kan plaatsvinden.
- scheiding van het afval achteraf, dat wil zeggen door scheidingsinstallaties.

Pas daarna komen storten en verbranden in aanmerking.

Tot nu toe heeft men zich in de IMP's vooral gericht op beheersing van de afvalstroom uit particuliere huishoudens. Van de totale hoeveelheid afval die in ons land vrijkomt is dat een vijfde deel.

In de toekomst zal daarom, naast een verdere ontwikkeling van de particuliere afvalstroom, het accent komen te liggen op preventie en regulering van de stroom bedrijfsafvalstoffen. (19)

Van overheidswege benadrukt men het belang van voorlichting en educatie met betrekking tot de bewustwording van de mensen ten aanzien van het milieu en het omgaan met afval. Zo ging er in 1981 een landelijk Afval-educatie-project van start waarin vele reeds actieve lokale en regionale groeperingen en overheden de mogelijkheid werd geboden voorlichtings- en educatie-activiteiten op het gebied van afval op te zetten. Uitgangspunt was dat je met overheidsmaatregelen alleen, milieuvriendelijk gedrag niet kan afdwingen en dat directe persoonlijke relaties een belangrijke rol spelen bij het bevorderen van een duurzame gedragsverandering. (20) De beleidsrichtlijnen in de IMP's geven aanwijzingen naar de provinciale en gemeentelijke overheden.

2. Op provinciaal niveau vindt het afvalbeleid zijn neerslag in afvalstoffenplannen. Daarin staat hoe de desbetreffende provincie het afvalprobleem de komende vijf jaar wil aanpakken. Het gaat hierbij om alle soorten afval. Er wordt een keuze voor een bepaalde afvalverwerkingsmethode gemaakt met daarbij de motivatie en hoe men het denkt te organiseren. Hieruit vloeien aanwijzingen naar de gemeente voort.

De provincies hebben een coördinerende taak in het geheel.

3. Krachtens de Afvalstoffenwet van 1977, die een gedecentraliseerde opzet kent, is de gemeente belast met de directe uitvoer van het afvalbeleid. De gemeente heeft een uitvoerende taak met verordenende bevoegdheid.

Er zijn drie redenen aan te geven waarom elke gemeente genoodzaakt is om over een milieuvriendelijk afvalbeleid na te denken en dat te organiseren:

- De overheidsrichtlijnen inzake het afvalbeleid geven de voorkeur aan afvalscheiding aan de bron, gecombineerd met mechanische scheiding achteraf, boven storten of verbranden van afval.
- Binnen vele provincies en gemeenten zijn problemen gerezen, doordat vele kleinere stortplaatsen door sanering gesloten werden en de Vuil Afvoer Maatschappij (VAM) in Wijster haar poorten sloot voor het afval van vele gemeenten wegens over-belasting. Bovendien werd er een overheidsregeling van kracht dat er geen afval meer over de provinciegrenzen vervoerd mag worden. Het opstellen van een nieuw afvalbeleid werd daardoor sowieso noodzaak.
- In bijna elke gemeente zijn op particulier initiatief mensen bezig met het organiseren van afvalscheiding aan de bron. Ook vanuit de burgers is er dus een duidelijke vraag om een milieuvriendelijk afvalbeleid.

Het kostenaspect blijkt voor vele gemeenten van doorslaggevende betekenis bij de keuze voor een bepaald systeem van afvalverwerking.

Het ligt in de verwachting dat storten en verbranden in de toekomst steeds duurder worden. Bovendien zijn het twee manieren van afvalverwerking die hoe dan ook milieuvervuilend blijven.

De resultaten van de vele experimenten die er inmiddels uitgevoerd zijn met scheiding van huishoudelijk afval aan de bron, al dan niet in combinatie met mechanische afvalscheiding achteraf, zullen niet uitwijzen of ze kunnen concurreren met een systeem van storten en verbranden, rekening houdend met de toekomst.

Wanneer een gemeente kiest voor het systeem van afvalscheiding aan de bron, dan houdt dat in dat de bevolking moet leren om anders met afval om te gaan.

Om het systeem rendabel te maken is het van belang dat het idee gedragen wordt door een overgrote meerderheid van de bevolking, het liefst door iedereen. Van de gedragsverandering van de individuele burger hangt het af of een dergelijk streven van de gemeente slaagt of niet.

Vandaar dat een gedegen voorlichtingsprogramma noodzakelijk is.

Een voorlichtingsprogramma waarin mensen informatie over, en mogelijkheden tot, een gedragsverandering geboden worden. (21)

Aangezien het om een verandering van ingesleten gedragspatronen gaat, is het van belang mensen zo veel mogelijk argumenten aan te reiken die pleiten voor die gedragsverandering en daarbij gebruik te maken van bestaande sociale netwerken waar eenieder deel van uitmaakt.

Het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichting aan grote bevolkingsgroepen is een handvat voor ambtenaren die een dergelijke voorlichtingscampagne op willen zetten en zoveel mogelijk rekening willen houden met de complexiteit van het gedrag van mensen.

Voorlichting is daarbij geen kwestie van enkel het verschaffen van voorlichtingsmateriaal, maar betekent het aanbieden van een voorlichtingsmix, dat wil zeggen dat de informatie langs zo veel mogelijk wegen bij de doelgroep terecht komt.

In het IMP Milieubeheer 1986-1990 wordt een en ander nog eens bondig samengevat:

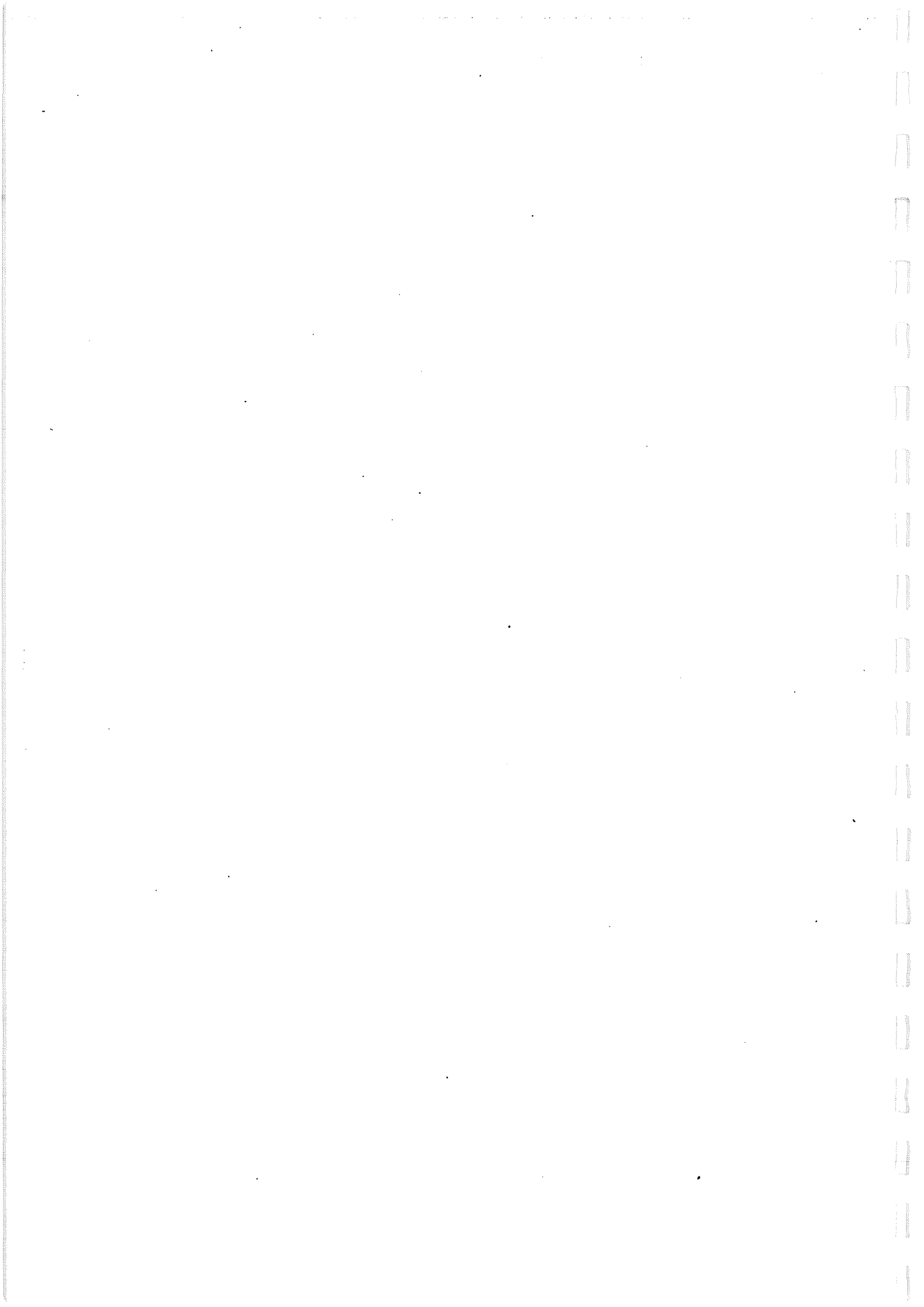
'doelgroepen nemen verantwoordelijkheid voor het milieu. Voor een duurzaam goede milieukwaliteit is het van groot belang dat de doelgroepen zelf de noodzaak tot verandering van hun gedrag onderkennen en vanuit dit besef van eigen verantwoordelijkheid zoeken naar mogelijkheden de zorg voor het milieu onderdeel te maken van hun dagelijks handelen. Alleen door naar de doelgroepen toe te gaan en deze ertoe te bewegen om de mogelijkheden die ze hebben tot bestrijding aan de bron, volledig te gebruiken, kan een werkelijk preventief milieubeheer gestalte krijgen. Het kiezen van een juiste mix van regulering, stimulering en communicatie kan deze 'verinnerlijking' dichterbij brengen. Maar of die verinnerlijking plaatsvindt, is uiteindelijk afhankelijk van de bereidheid van de doelgroepen daartoe' (22)

Het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering is de uitwerking van deze beleidslijn naar gemeentelijk niveau.

DEEL 11

De geïntegreerde doelgroepenbenadering.

-de praktijk-

INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt de geïntegreerde doelgroepenbenadering toegelicht aan de hand van twee praktijkvoorbeelden.

Twee gemeentelijke afvalcampagnes, dat wil zeggen voorlichtingscampagnes op het gebied van het scheiden van huishoudelijk afval aan de bron, worden nader bekeken.

Het gaat om de volgende afvalcampagnes:

1. Het Proefproject gescheiden inzamelen van huisvuil in de gemeente Groningen. (kortweg 'Proefproject Groningen' genoemd)
2. Het Afvalstoffen Aktie Plan-Almere. (kortweg 'AAP' genoemd)

Het initiatief voor deze afvalcampagnes lag zowel in Groningen als in Almere bij de gemeente. Beide afvalcampagnes hadden de bevolking van enkele wijken als algemene doelgroep.

Opzet en uitvoering waren echter zeer verschillend. Van deze afvalcampagnes wil ik proberen te bepalen in hoeverre de geïntegreerde doelgroepenbenadering erop van toepassing is.

Daartoe heb ik allereerst een negental criteria geformuleerd, die in hoofdstuk 1 beschreven staan.

In hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3 worden het Proefproject Groningen, respectievelijk het AAP-Almere aan de criteria getoetst.

Aan het eind van hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3 wordt in een evaluatie aangegeven in hoeverre het gebruik van de geïntegreerde doelgroepenbenadering verantwoordelijk is voor het meer of minder succesvol zijn van deze voorlichtingscampagnes.

De term 'geïntegreerde doelgroepenbenadering' zal vanaf nu tot GDB afgekort worden.

HOOFDSTUK 1 De criteria van de geïntegreerde doelgroepenbenadering.

Uit het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering uit deel I, paragraaf 1.3.3 volgen enkele criteria waaraan voorlichtingscampagnes moeten voldoen wil er sprake zijn van een geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichtingsmethode.

1.1 Differentiatie van de algemene doelgroep.

- In de voorlichtingscampagne moeten zowel een algemene doelgroep als subdoelgroepen onderscheiden worden.

De algemene doelgroep zal in het geval van gemeentelijke voorlichtingscampagnes bestaan uit de inwoners van een gemeente of van enkele wijken.

De algemene doelgroep is een zeer heterogene groep. Wanneer het doel is om in een korte periode zoveel mogelijk mensen te bereiken, dan zal die algemene doelgroep gespecificeerd moeten worden naar subdoelgroepen. Hoe meer subdoelgroepen je onderscheidt (dus: hoe individueler het contact), hoe groter de mogelijkheid dat je mensen op basis van hen passende argumenten tot een gedragsverandering (c.q. mentaliteitsverandering) kan bewegen.

De term 'geïntegreerde doelgroepenbenadering' geeft aan dat die verschillende subdoelgroepen met elkaar in contact gebracht moeten worden, met het oog op een informele informatieuitwisseling. Door de voorlichtingsactiviteiten van elke subdoelgroep in tijd en naar onderwerp samen te laten vallen, zal die informatie-uitwisseling met grote zekerheid plaatsvinden. Een en ander zal de uitstraling en de uitwerking van de voorlichting versterken.

1.2 Het opstellen van gemeentelijke voorschriften en verordeningen.

- De gemeente kan (en soms: moet) voorschriften en verordeningen opstellen overeenkomstig de richtlijnen die provincie en rijk aangeven.

In voorschriften en verordeningen kan de gemeente haar burgers een bepaalde gedragsverandering dwingend opleggen.

In ons geval van gemeentelijke afvalcampagnes, kan de gemeente bijvoorbeeld besluiten dat vanaf een bepaalde datum in plaats van tweemaal per week, nog slechts éénmaal per week huisvuil opgehaald wordt. Verdergaande verordeningen om burgers een bepaald milieu-vriendelijk gedrag af te dwingen (denk aan het verbieden van het deponeren van chemisch afval in de huisvuilzak), zijn (bijna) onmogelijk op te stellen. Immers, de naleving van een dergelijke maatregel is zo goed als onmogelijk. Het gaat hierbij om ingesleten gedragspatronen ten aanzien van het omgaan met afval. Gedragspatronen die slechts vanuit ieders persoonlijke overtuiging gewijzigd kunnen worden. Dwingende maatregelen van een overheid zullen en kunnen hierop maar ten dele van invloed zijn.

In het model van de GDB staat deze invloedslijn (lijn I) dan ook naast nog vier andere invloedslijnen genoemd.

Waar mogelijk kan de gemeente zich bij het uitvoeren van dergelijke, soms onsympathieke maatregelen beroepen op voorschriften en richtlijnen van provincie en rijk.

Met betrekking tot afvalverwerking geeft de overheid duidelijke aanwijzingen in het Indicatief Meerjaren Plan Afvalstoffen en in het Indicatief Meerjaren Plan - Milieu. (1)

1.3 Voorzieningen van de gemeente aan de burgers.

- De gemeente zal iets moeten doen in de voorzieningsfeer, zodat het de bevolking zo gemakkelijk mogelijk wordt gemaakt om het gewenste gedrag te vertonen.

Het veranderen van gedrag patronen zal een behoorlijke inspanning vragen van de burgers. De gemeente kan aan de welwillendheid van de burgers tegemoet komen door voorzieningen te treffen waardoor die inspanning geminimaliseerd wordt. Denk hierbij aan investeringen als:

- het plaatsen van extra glasbakken of het aanstellen van een glasboer.
- het subsidiëren van compostvaten, zodat (volks-) tuinbezitters zelf gaan composteren.
- het inrichten van één of meerdere dépôts voor chemisch afval.

Deze voorzieningen kunnen drempels tot deelname aan de afvalcampagne wegnemen. Ze kunnen de mensen tevens wijzen op verdere mogelijkheden om de afvalscheiding aan de bron uit te breiden.

Deze invloedslijn (lijn II in het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering, deel I paragraaf 1.3.3) is één van de belangrijkste wegen om mensen tot een gedragsverandering over te halen.

1.4 Voorlichting, gericht op de algemene doelgroep

- De gemeente zal de voorlichting moeten verzorgen met betrekking tot het onderwerp van de campagne, gericht op de algemene doelgroep.

Het begrip 'voorlichting' moet hierbij heel ruim opgevat worden.

In ons voorbeeld van een afvalcampagne gaat het niet alleen om de voorlichting over achtergronden en doelen van de campagne, maar ook om de voorlichting die de mogelijke gemeentelijke verordeningen die opgesteld zijn, kenbaar maakt en uitlegt (zie deel II, paragraaf 1.2) en om de voorlichting die de voorzieningen die de burgers geboden worden, aankondigt en uitlegt. (zie deel II, paragraaf 1.3)

Bovendien zal de gemeente voorlichtingsactiviteiten moeten ondernemen om de intermediairs te enthousiasmeren om een deel van de voorlichtingsactiviteiten over te nemen. (zie deel II, paragraaf 1.5)

1.5. Het delegeren van de voorlichtingsactiviteiten naar intermediairs.

- De gemeente zal een gedeelte van de voorlichtingsactiviteiten uit handen moeten geven aan intermediairs, die elk hun specifieke doelgroep hebben, (dat wil zeggen subdoelgroepen van de algemene doelgroep).

De intermediairs zijn de verbindende schakel tussen de gemeente en de verschillende groeperingen die in een gemeente of wijk leven.

De intermediairs worden door de gemeente benaderd. Zij worden geïnformeerd en geënthousiasmeerd voor de afvalcampagne en de plannen van de gemeente. Het is voor het succes van de afvalcampagne van belang dat de gemeente erin slaagt de intermediairs een gevoel van nevenschikking te geven. Het idee van: 'we doen het samen; we staan naast elkaar.'

De voorlichtingsactiviteiten moeten een intrinsieke waarde hebben voor de intermediairs. Ze moeten in de zaak geloven en hun eigen aandeel daarin zien.

De intermediairs zijn dus in eerste instantie zélf een doelgroep van de gemeente. Men hoopt dat de intermediairs vervolgens de 'boodschap' van de voorlichtingscampagne uitdragen naar hun eigen doelgroep. Het is langs deze weg, tesamen met de andere lijnen van gedragsbeïnvloeding (zie het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering deel I, paragraaf 1.3.3) dat een zo groot mogelijke kans bestaat dat de vernieuwing door de bevolking zelf gedragen gaat worden.

1.6 Voorzieningen van de gemeente aan de intermediairs.

- De gemeente zal de intermediairs ter aanmoediging om die voorlichtingsactiviteiten op te zetten, extra voorzieningen en/of middelen moeten verschaffen.

Net zoals voorzieningen die de gemeente aan de burgers aanbiedt, hen over kunnen halen om een bepaald (milieu-bewust) gedrag ten aanzien van afval te vertonen, zo kunnen voorzieningen van de gemeente aan de intermediairs, hen overhalen om een deel van de voorlichtingsactiviteiten over te nemen.

Wanneer de gemeente de aanschaf van een lespakket over afval geheel of gedeeltelijk bekostigt en daarbij tevens zorgt voor een informatieavond voor de leerkrachten ter kennismaking met het lespakket, dan is de kans dat scholen een uitgebreid project over afval en afvalverwerking doen, heel groot.

Het gaat hierbij niet alleen om heel concrete voorzieningen als de aanschaf van lespakketten of afval Emmers voor lege batterijen bij o.a. fotografen en warenhuizen, maar ook om eenmalige gelden en subsidies voor organisaties en verenigingen, die men kan besteden aan voorlichtingsactiviteiten op het gebied van afval.

Hieruit kunnen mensen worden betaald, zalen worden gehuurd, folders worden gedrukt, publiciteit worden verzorgd, enz.

1.7 Overlegstructuur tussen gemeente en intermediairs.

- De gemeente zal een overlegstructuur moeten creëren tussen de gemeente en de intermediairs om een voortdurende coördinatie, afstemming en begeleiding van de voorlichtingsactiviteiten die de intermediairs organiseren te waarborgen.

Met het model van de GDB wordt een soort eenheid van tijd, plaats en handeling in voorlichtingscampagnes beoogt, dat wil zeggen dat in een bepaalde tijdsperiode (bijvoorbeeld één jaar) alle inwoners van een gemeente of wijk geconfronteerd worden met eenzelfde onderwerp van voorlichting (bijvoorbeeld afvalscheiding aan de bron).

De directe verantwoordelijkheid om de voorlichtingscampagne als één groot gebeuren te laten verlopen, ligt bij de initiatiefnemer, de gemeente. Zij zal moeten zorgen voor een plaats en een manier om coördinatie, afstemming en begeleiding van de diverse voorlichtingsactiviteiten die de intermediairs van plan zijn te organiseren, te regelen. Het moet de intermediairs duidelijk zijn waar zij met vragen en problemen terecht kunnen.

1.8 Geplande afstemming van de voorlichtingsactiviteiten.

- De voorlichtingsactiviteiten voor de algemene doelgroep en voor de verschillende subdoelgroepen moeten zodanig gekozen en gepland zijn dat een uitwisseling van informatie tussen de subdoelgroepen en de algemene doelgroep en tussen die subdoelgroepen onderling het doel is.

Dit criterium legt het accent op de 'integratie' van de verschillende subdoelgroepen die in paragraaf 1.1 uit de algemene doelgroep gedifferentieerd waren.

Door bepaalde soortgelijke activiteiten in de voorlichtingscampagne (bijvoorbeeld: activiteiten met betrekking tot het thuis-composteren van organisch afval), bestemd voor verschillende doelgroepen, te laten samenvallen in tijd en, waar mogelijk in plaats, zullen de mensen over dat onderwerp gaan praten:

thuis-composteren wordt het praatje van de dag in die gemeente of wijk.

In deze onderlinge, informele uitwisseling van informatie over het onderwerp van de voorlichting schuilt de meeropbrengst van de GDB in vergelijking tot traditionele voorlichtingscampagnes waarbij slechts één doelgroep onderscheiden werd. De informatielijnen VI uit het model beschrijven deze informele informatie-uitwisseling. Het samenvallen van de activiteiten moet niet aan de willekeur overgelaten worden. Een planning ervan, vóór aan de uitvoering van de campagne is noodzakelijk om deze vorm van informatie-uitwisseling te maximaliseren.

1.9 Het contact met de media.

- De gemeente moet aandacht besteden aan de twee functies van de media, namelijk:
 1. de verslaggeving van het verloop van de voorlichtingscampagne
 2. de mogelijkheid tot het verzorgen van een stuk voorlichting over het onderwerp van de campagne

De media hebben een critische functie naar de gemeente toe en zijn in die zin 'bewakers van de democratie'. Zij kunnen de gemeente ter verantwoording roepen over zaken als:

- de prioriteitstelling die de gemeente maakt in haar beleid
 - de keuze voor bepaalde middelen in de voorlichtingscampagne
 - de besteding van de beschikbare gelden voor de voorlichtingscampagne
- Het is natuurlijk evident dat zodra het om een groots opgezette afvalcampagne gaat, de media juist de kritische geluiden van de bevolking breed weten uit te meten.

De gemeente moet daar rekening mee houden, dat wil zeggen dat zij moet waken voor negatieve berichtgeving en gebruik maken van het feit dat de media opmerkelijke zaken oppikken, dus men zal juist de positieve aspecten en gebeurtenissen van de campagne moeten benadrukken.

De media hebben ook een constaterende, stimulerende functie naar gemeente en bevolking ten aanzien van de voorlichting. De media verzorgen een eigen informatielijn naar de doelgroepen (zie lijn V uit het model van de GDB, deel I, paragraaf 1.3.3).

De gemeente kan de media als een soort intermediair zien. Een open en goed contact tussen gemeente en de media is daarvoor noodzakelijk.

HOOFDSTUK 2 Proefproject gescheiden inzamelen van huisvuil in de gemeente Groningen.

2.1 Beschrijving van het Proefproject Groningen.

In de periode november '81 tot eind '82 heeft in vier stadswijken van de gemeente Groningen het 'Proefproject gescheiden inzamelen van huisvuil in de gemeente Groningen' plaatsgevonden. (kortweg 'Proefproject Groningen') (2)

In totaal werden 20.000 inwoners uit de stadswijken Paddepoel, Selwerd, Tuinbuurt en Vinkhuizen aangezet om mee te werken aan een experiment om de scheiding van huishoudelijk afval aan de bron te onderzoeken. Het project is ook wel bekend onder de naam 'Geel-Blauw experiment'. Directe aanleiding voor dit experiment was het feit dat in '85 het contract van de gemeente Groningen met de Vuil Afvoer Maatschappij (VAM) te Wijster afliep. Bezinning over de toekomstige afvalverwerking was nodig.

In het IMP-Afvalstoffen 1985-1989 dringt het Ministerie van VROM aan op:

- terugdringing van de afvalstroom
- terugwinning van grondstoffen door scheiding aan de bron (3)

Aangezien er nog weinig gegevens omtrent afvalscheiding aan de bron op grote schaal waren in die tijd, was het vanzelfsprekend dat een dergelijk experiment gestart werd, waarbij juist informatieverzameling erg belangrijk was.

Centraal in dit experiment stond de vraag ...

'of bij voldoende deelname van de burgers, scheiden bij de bron in combinatie met een eenvoudige nabehandeling een beter rendement afgevoerd moet worden tegen de meerdere inspanning van de burger en de inzamelorganisatie'... (4)

Bovendien zouden de resultaten afgezet moeten worden tegen de marktsituatie van de tweedehands grondstoffen.

Aan de 20.000 inwoners van de vier wijken werde gevraagd de componenten papier en karton, glas en kunststoffen gezamenlijk in een gele huisvuilzak te doen en het overig afval, voornamelijk de organische fractie, in een blauwe zak te doen.

De twee soorten zakken werden met afzonderlijke inzamelploegen ingezameld. De droge componenten (de gele zak) werden in de huisvuilscheidingsinstallatie van de VAM nagescheiden en voor hergebruik apart gehouden. De inhoud van de blauwe zakken werde tesamen met de grijze zakken op het compostbedrijf van de VAM verwerkt.

Het Proefproject Groningen kende een tiental doelstellingen die zowel op technische, als op sociale aspecten van het gescheiden inzamelen betrekking hadden. De doelstelling en conclusies ten aanzien van die doelstellingen zijn opgenomen in bijlage II 1 en II 2.

De totale kosten van het project bedroegen ruim f 800.000,- bestaand uit: extra inzameling, publiciteitscampagne, technische experimenten.

Het Proefproject was een verkennend onderzoek naar de deelname van de bevolking aan een dergelijk experiment. De uitgangspunten van het Proefproject en de verwachtingen met betrekking tot de resultaten waren niet reëel gesteld.

Men stelde als voorwaarde voor het slagen van de proef een maximale participatie van de burgers. Er werd voor de voorlichtingscampagne een professioneel reclamebureau, Unicom B.V. Groningen, ingeschakeld. In de hiernavolgende paragrafen zal de opzet en de uitvoer van deze voorlichtingscampagne getoetst worden.

In Groningen is nu, vier jaar na de proef, geen blauwe of gele vuilniszak meer te zien. Binnen de gemeente is men echter blijven doordenken over de scheiding van huishoudelijk afval aan de bron. Een nieuwe campagne inzake de gescheiden inzameling van chemisch afval verloopt heel voorspoedig. De positieve zowel als de negatieve ervaringen van het Proefproject zijn essentieel geweest voor de opzet en uitvoering van deze nieuwe voorlichtingscampagne.

2.2 Toetsing en evaluatie van het Proefproject Groningen.

2.2.1 Toetsing van het Proefproject Groningen aan de criteria.

1. Differentiatie van de algemene doelgroep:
 - alleen één algemene doelgroep werd onderscheiden, namelijk de inwoners van de wijken Paddepoel, Selwerd, Tuinbuurt en Vinkhuizen, (met uitzondering van de flatbewoners).
 - verder was er speciaal materiaal voor de basisscholen in de proefwijken. Met een educatieve poster en een kleurplaat werd daar de aandacht gevestigd op de afvalactie.
 - voor scholen en geïnteresseerden was er een diaserie voor handen met gerichte informatie over de uitvoering en de achtergronden van de afvalactie.
2. Het opstellen van gemeentelijke voorschriften en verordeningen:
 - er werden tijdens het Proefproject geen gemeentelijke voorschriften en verordeningen opgesteld.
3. Voorzieningen van de gemeente aan de burgers:
 - aanbidding van een gratis rol gele en een rol blauwe zakken, (elk vijf stuks), en de mogelijkheid de huisvuilzakken verder op een gemakkelijke manier te verkrijgen.
 - een gratis huisvuilwijzer voor iedereen.
 - naar aanleiding van klachten over stankoverlast werd een kleinere blauwe zak aangeboden (van 43 liter naar 30 liter).
4. Voorlichting gericht op de algemene doelgroep:
 - er werd een intensieve reclame-campagne gevoerd, waarbij het accent lag op de eerste vier à vijf weken.
 - folders, buttons en stickers werden huis-aan-huis uitgereikt.
 - tijdens een huisbezoek door middelbare scholieren werden de gratis zakken en de huisvuilwijzer uitgereikt.
 - de afvalactie bereikte de landelijke pers en het NOS-journaal.
 - artikelen over de afvalactie verschenen in het weekblad/krant 'Loeks' dat gratis huis-aan-huis wordt verspreid.
 - in winkels die de gele en blauwe zakken verkochten, werden voor de herkenbaarheid raamaffiches opgehangen.
 - er werd een nieuwjaarswens huis-aan-huis verspreid om opnieuw de aandacht te vragen.
 - op veler verzoek verscheen in het voorjaar huis-aan-huis een afvalkrant met achtergrondinformatie over de actie en met de resultaten tot dan toe.
 - de reclame-campagne werde gevolgd door het Milieukundig Studiecentrum in Groningen (nu IVEM) van de Rijksuniversiteit aldaar. Zij voerden een sociaal-wetenschappelijk onderzoek uit. De vier enquêtes die zij onder een steekproef van de inwoners hielden, werkten ook als voorlichting.

5. Delegeren van de voorlichtingsactiviteiten naar intermediairs:
 - er werden geen voorlichtingsactiviteiten naar intermediairs gedelegeerd.
6. Voorzieningen van de gemeente aan de intermediairs:
 - niet van toepassing.
7. Overlegstructuur tussen gemeente en intermediairs:
 - niet van toepassing
8. Geplande afstemming van de voorlichtingsactiviteiten van de verschillende subdoelgroepen:
 - niet van toepassing
9. Het contact tussen gemeente en de openbare pers:
 - aanvankelijk waren er goede contacten met de openbare pers, maar dit sloeg om in negatieve berichten over het experiment.

2.2.2 Evaluatie van het Proefproject Groningen naar aanleiding van de toetsing van de criteria van het model.

Zetten we alles nog eens kort op een rijtje:

- a. Er was nauwelijks sprake van differentiatie in de algemene doelgroep.
- b. Er werden geen gemeentelijke voorschriften en verordeningen opgesteld tijdens de voorlichtingscampagne, maar daar was ook geen noodzaak toe.
- c. Het aanbieden van voorzieningen aan de burgers is zeer van belang gebleken. In die gevallen waarin men de gratis huisvuilzakken niet heeft ontvangen, deden bijvoorbeeld relatief méér mensen niet mee aan het experiment. Hetzelfde geldt voor het niet ontvangen van de huisvuilwijzer.

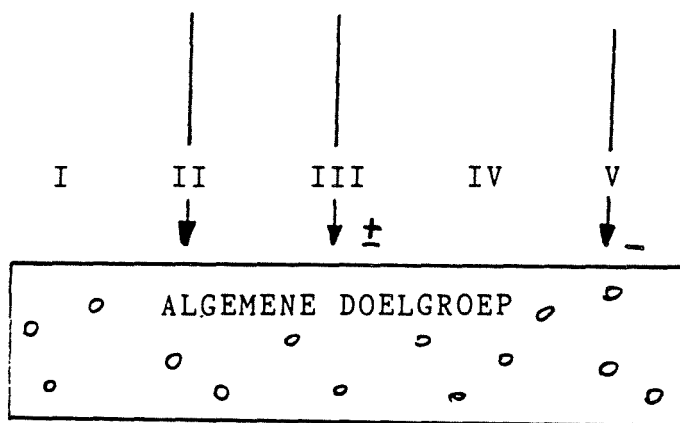
Overigens bleven praktische problemen bij het afvalscheiden wel bestaan; bijna niemand heeft twee vuilnisemmers om de blauwe en de gele zakken in te hangen; het scheidingscriterium levert ondanks de huisvuilwijzer nogal eens problemen op; mensen krijgen te maken met ruimtegebrek, e.d.

Dit werpt de vragen op:

- of de opzet van het experiment (de geel-blauw scheiding) wel goed gekozen is.
 - of de voorlichting, met name de achtergrondinformatie en de informatie rondom de voorzieningen voldoende was.
 - of de geboden voorzieningen juist gekozen en voldoende waren.
- d. De algemene informatie omtrent het proefproject was geconcentreerd in de eerste vier à vijf weken van het proefjaar. Daarna volgde nog wel publiciteit in de plaatselijke kranten 'Nieuwsblad van het Noorden' en het weekblad 'Loeks', maar van continuïteit en opbouw van de achtergrondinformatie bij het experiment was geen sprake. Het gekozen weekblad wordt wel gratis huis-aan-huis verspreid, maar wordt weinig gelezen. Uit de reacties van de bevolking (uit het sociaal-wetenschappelijk onderzoek) bleek dat er behoefte bestond aan meer en diepgaander achtergrondinformatie naarmate het project voortschrijdde en tevens aan een terugkoppeling van de resultaten van de inspanningen van de mensen over het effect op zaken als economisch belang, besparing en werkeloosheid. Het verschijnen van een 'Afvalkrant' was hiervoor onvoldoende.
 - e. De gemeente heeft de voorlichtingsactiviteiten niet gedelegeerd naar intermediairs. Voor de voorlichting werd een professioneel reclamebureau ingeschakeld. Er is geen gebruik gemaakt van voorlichting via bestaande netwerken, als een volkstuinvereniging, om op die manier meer mensen enthousiast te maken voor deelname aan het experiment.
 - f. Er was derhalve geen sprake van voorzieningen van de gemeente aan de intermediairs.

- g. Er was derhalve geen overlegstructuur tussen gemeente en intermediairs opgezet. Er was wel een begeleidingscommissie gevormd van alle betrokken instellingen en bedrijven. Zij hielden zich echter slechts bezig met technisch-organisatorische zaken en het begeleiden van de proef met betrekking tot de gestelde doelen.
- h. Omdat er geen subdoelgroepen onderscheiden werden, was er ook geen sprake van een geplande afstemming op elkaar van de voorlichtingsactiviteiten van de verschillende subdoelgroepen.
- i. De openbare pers heeft een cruciale rol gespeeld in het Proefproject, helaas vooral op een negatieve manier. Men is er niet in geslaagd om negatieve berichtgeving omtrent het experiment te voorkomen, dan wel te weerleggen.

Het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering zou er voor het Proefproject Groningen als volgt uitzien:

waarbij:

- informatielijn I ongebruikt bleef (gemeentelijke voorschriften en verordeningen).
- informatielijn II redelijk tot goed was georganiseerd (voorzieningen van de gemeente aan de bevolking).
- informatielijn III te wensen over liet (de voorlichting van de gemeente aan de algemene doelgroep).
- informatielijn IV afwezig was (de informatielijn via de intermediairs aan de subdoelgroepen), en daarmee dus ook de informatie-uitwisseling tussen de subdoelgroepen en de algemene doelgroep en tussen de subdoelgroepen onderling. (dwz: er waren geen informatielijnen VI)
- informatielijn V (de informatielijn via de pers naar de bevolking) voornamelijk een negatieve uitwerking had op deelname aan, en resultaat van het Proefproject Groningen.

Conclusie:

Het voorlichtingsprogramma van het Proefproject Groningen is niet te typeren als een voorlichtingsprogramma dat volgens de methode van de geïntegreerde doelgroepenbenadering is opgezet.

2.3 Evaluatie van het succes van het Proefproject Groningen in relatie tot de gestelde doelen.

Het Proefproject was een van de eerste projecten in Nederland over (huishoudelijke) afvalscheiding aan de bron op grote schaal uitgevoerd.

Een eerste doel was dan ook om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen over de verschillende aspecten die aan een dergelijk project te onderscheiden zijn. Omdat het om een explorerend onderzoek ging, was het Proefproject breed en diep opgezet.

We kunnen een tweedeling maken in de reeks van doelstellingen die men in het Proefproject heeft geformuleerd, namelijk:

1. doelstellingen, betrekking hebbend op de technische uitvoerbaarheid van afvalscheiding aan de bron op grote schaal uitgevoerd.
- zie doelstelling 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9. bijlage II.1
2. doelstellingen, betrekking hebbend op de sociaal-psychologische aspecten rond afvalscheiding aan de bron.
- zie doelstelling 1, 6, 10. bijlage II.1

In bijlage II.2 staan de conclusies ten aanzien van de doelstellingen kernachtig aangegeven.

Het Proefproject heeft, zoals de bedoeling was, een hoop informatie opgeleverd, waar andere gemeenten en betrokken instellingen veel aan zullen hebben bij het opzetten en uitdenken van toekomstig beleid inzake afvalverwerking.

In die zin is het Proefproject zonder meer als succesvol te beoordelen. In de context van deze scriptie wil ik me beperken tot de evaluatie van de doelstellingen van groep 2. namelijk de doelstellingen die te maken hebben met de voorlichtingscampagne van het Proefproject.

doelstelling 1 Onderzoeken of een voldoende representatief deel van de Groningse bevolking bereid is de in de huishouding vrijkomende afvalstoffen in een aantal fracties gescheiden aan te bieden aan de reinigingsdienst.

Conclusies en opmerkingen daarbij:

- De start van het Proefproject werd gekenmerkt door een hoge deelname, namelijk 80% van de bevolking van de vier wijken. Na een half jaar deed nog 70% mee; de dalende trend zette zich voort met aan het einde van het proefjaar nog een deelname van 50%.
- Er zijn diverse oorzaken aan te geven waarom men stopte: (in volgorde van belangrijkheid)
 1. Het project kreeg te maken met een golf van negatieve publiciteit. Het gerucht ging rond dat de inhoud van de gele en blauwe zakken ongescheiden verwerkt werden. Dit bericht bereikte zelfs het NOS-journaal. Veel mensen zijn daarna uit protest gestopt met de deelname aan het Proefproject. Anderen gaven te kennen dat hun motivatie voor afvalscheiding hierdoor erg was afgenomen.
 2. Voor veel deelnemers was het ruimte-aspect van invloed. Twee zakken, dus twee vuilnisemmers in de keuken en dan ook nog eens glas en papier apart bewaren.
 3. Het formaat van de blauwe zak (voor nat afval) was te groot en bezorgde stankoverlast onder invloed van het warme weer. De introductie van een kleinere blauwe zak werd door te weinig publiciteit omgeven, zodat veel mensen er geen weet van hadden.
 4. Sommige mensen klaagden na verloop van tijd over de kosten van de deelname aan de proef. Met name toen de gratis zakken op waren, viel deelname terug.

vervolg 4. Ook geloofde men dat er uiteindelijk méér vuilniszakken nodig zouden zijn, en men voelde zich genoodzaakt een extra vuilnis-emmer aan te schaffen om de tweede zak in te kunnen hangen.

5. Na de vakantieperiodes was het voor veel mensen weer moeilijk om de draad op te pakken. Dit verschijnsel zou met een continuë voorlichting voor een groot deel zijn opgelost, maar helaas was na een eerste intensieve informatiecampagne het budget bijna volledig verbruikt. Continuïteit in de voorlichting, met name op de cruciale momenten is noodzakelijk.

doelstelling 6 Onderzoeken of de gevolgde strategie (voorbereiding, tussentijdse evaluatie, bijsturing) tot het maximale effect heeft geleid.

Conclusies en opmerkingen daarbij:

De volgende zwakke plekken worden in het eindrapport genoemd:

- Een belangrijk deel van de bewoners in de proefwijk is bij het huisbezoek niet bereikt, en heeft derhalve geen gratis zakken en informatie gekregen.
- Advertenties worden minder goed gelezen dan journalistieke bijdragen.
- Sommige van de gebruikte argumenten (onder andere kosten, werkgelegenheid) misten hun motiverende waarde door het ontbreken van ondersteunende informatie. Gerichte terugkoppeling van onderzoeksresultaten naar de voorlichting heeft onvoldoende plaatsgevonden.
- Huis-aan-huis mailing die het karakter van reclame draagt wordt slecht opgemerkt.
- In de aanvang is een medium gekozen met een zeer lage leesdichtheid.
- Het beschikbaar blijven en accepteren van de grijze zak (mede als vervanging van de blauwe zak) heeft het effect van sociale volgzzaamheid negatief beïnvloed.
- De beschikbare financiële middelen zijn het eerste halfjaar verbruikt, waardoor gedurende het tweede halfjaar weinig informatie naar de proefwijken is gegaan.
- Gezien het probleem van de mentaliteits- en gedragsverandering is een proefperiode van één jaar eigenlijk te kort.

doelstelling 10 Onderzoeken of het gekozen scheidingscriterium bij de bevolking wordt geaccepteerd en toegepast.

Conclusies en opmerkingen hierbij:

Het eindrapport geeft in haar conclusies al aan dat met de gekozen scheidingscriteria (wat moet in de blauwe, wat moet in de gele zak?) te weinig rekening is gehouden met:

- het aanwezige begrip van de burger hiervoor,
- de foutieve scheiding van afval die ontstaat bij twijfelgevallen,
- de foutieve scheiding van afval die ontstaat doordat sommige mensen de zakken wel gebruiken, die gratis werden verstrekt, maar niet deelnemen aan het experiment. Contrôle hierop is niet mogelijk.

De manier van afvalscheiding aan de bron, zoals die in het Proefproject geregeld is, legt de nadruk heel sterk op de ideële motieven van de burgers hiervoor. Door middel van voorlichting tracht men een mentaliteits- en gedragsverandering op gang te brengen. Hierbij heeft men te weinig rekening gehouden met:

1. het feit dat voor een mentaliteits- en gedragsverandering een proefperiode van één jaar te kort is. Het gaat immers om ingesleten gedragspatronen, waar men in het algemeen moeilijk van af te brengen is, ook al heeft men goede intenties. Dit geeft de noodzaak van continuïteit in de voorlichting nog eens duidelijk aan.
2. het feit dat voorzieningen om het de burgers zo gemakkelijk mogelijk te maken het gewenste gedrag te vertonen, zo belangrijk zijn. Een pakje huisvuilzakken en een huisvuilwijzer bleken al veel mensen tot deelname over te halen, maar men kan zich afvragen of er niet meer of andere voorzieningen aangereikt konden worden. Een en ander had de kosten van de voorlichtingscampagne wellicht verhoogd, maar dat moet dan afgewogen worden tegen de opbrengst van een grotere deelname, die mogelijk blijvend is.
3. het feit dat de ideële motieven om afval te blijven scheiden gevoed moeten worden met berichten over hoe de persoonlijke inspanningen van de mensen uiteindelijk doorwerken naar zaken als werkeloosheid, milieuvervuiling voorkomen, besparing, e.d.
Daarvoor is een regelmatige feedback van de resultaten nodig. Het incidenteel verschijnen van een Afvalkrant is te weinig om twijfels omtrent het nut van de afvalscheiding weg te nemen. Het is gebleken dat steeds meer mensen (juist onder invloed van de negatieve publiciteit) gingen twijfelen aan:
 - een mogelijke afname van de afvalberg (ecologisch motief)
 - het rendabel zijn van het recycling-proces
 - de bijdrage die dit zou leveren aan de werkgelegenheid (economisch motief)

Conclusie:

Het Proefproject Groningen heeft een schat aan informatie opgeleverd en is in die zin als succesvol te bestempelen.

Wat betreft het voorlichtingsprogramma is gebleken dat men op diverse punten tekort geschoten is.

2.4 Het verband tussen het succes van Proefproject Groningen en de mate waarin het Proefproject Groningen voldoet aan de criteria van het model van de GDB.

In de twee vorige paragrafen zijn de zwakke punten en de knelpunten in het voorlichtingsprogramma van het Proefproject Groningen aangegeven.

In deze paragraaf wil ik aangeven op welke momenten het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering een oplossing c.q. verbetering had kunnen bieden aan het voorlichtingsprogramma.

Daarvoor zal ik alle zes informatielijnen van het model langslopen:

Met betrekking tot informatielijn I

De weg van gedragsverandering via gemeentelijke verordeningen en voorschriften is niet bewandeld. Dit is ook niet beslist noodzakelijk om een voorlichtingscampagne succesvol te laten verlopen.

In het Proefproject gaven veel mensen wel aan dat ze deel zouden nemen aan het Proefproject als het van hogerhand opgelegd zou zijn en in een verordening geregeld.

Als we de grote deelnamebereidheid beschouwen, dan kunnen we misschien voorzichtig concluderen dat het idee van afvalscheiding aan de bron al door veel mensen wordt gedragen en dat derhalve de tijd rijp is dat gemeentelijke verordeningen, zorgvuldig begeleid door voorlichtingsactiviteiten, deze afvalscheiding in voorschriften regelt.

Met betrekking tot informatielijn II

Er zijn een aantal zaken aan te geven die van invloed zijn geweest op afname van de deelname aan het proefproject, waar ook het model van de GDB geen oplossing voor weet te geven. Het proefproject heeft bijvoorbeeld duidelijk bewezen hoe belangrijk het is dat de gemeente de bevolking iets aanreikt in de voorzienings sfeer. Men zal veel eerder geneigd zijn het gedrag te veranderen, wanneer de gemeente een oplossing biedt voor de praktische problemen waar men ongetwijfeld mee te maken krijgt. De voorzieningen die geboden werden in het proefproject (huisvuilzakken en een huisvuilwijzer) bleken goed gekozen, als we kijken naar het effect ervan op deelname aan de proef. De afname van het aantal deelnemers toen de gratis huisvuilzakken op waren, had alleen voorkomen kunnen worden door de gekleurde zakken gedurende langere tijd (de hele proefperiode) gratis of tegen een lage prijs te verstrekken.

Dit had de voorlichtingscampagne veel duurder gemaakt en dan is het uiteindelijk nog maar de vraag of het aan het resultaat iets bijgedragen zou hebben. Het zou dan namelijk kunnen gebeuren dat men de gekleurde zakken koopt zonder een scheidingscriterium te hanteren, maar alleen omdat ze goedkoper zijn dan de grijze zakken. Hierbij stuiten we op een zwak punt in de opzet van de proef, namelijk de oncontroleerbaarheid van een juist en consequent scheidingsgedrag. De zak gaat dicht en niemand die nog ziet dat uit onzorgvuldigheid of om andere redenen, het natte afval in de gele zak is beland. De proef stoelt op een ideële betrokkenheid van de mensen die er bij velen (nog) niet is. Waarschijnlijk is het in dit soort experimenten meer reëel om uit te gaan van een bepaald materieel gewin voor de deelnemers om van daaruit een betrokkenheid op te wekken. Hierbij denk ik aan het zelf maken van compost in een compostvat; het scheelt de mensen in de aanschaf van zakken (het natte afval vult de helft van elke vuilniszak) en het levert de mensen ook nog eens een compost van zeer goede kwaliteit op.

Met betrekking tot informatielijn III

De voorlichting over achtergronden en de opzet van het experiment was onvoldoende. Na een eerste intensieve informatie-periode werd later nog nauwelijks informatie toegevoegd. De mensen bleken juist, naarmate het Proefproject vorderde en zij zich meer betrokken voelden, ook meer open te staan voor informatie en vooral meer gedetailleerde vragen te hebben. Bovendien was er een grote behoefte ontstaan aan terugkoppeling van de resultaten. De geïntegreerde doelgroepenbenadering geeft een grotere waarborg voor continuïteit in de voorlichting, omdat zijn impact groter is. Informatie-uitwisseling vindt voortdurend plaats:

- op een strak georganiseerde manier, namelijk de informatie van gemeente aan de algemene doelgroep.
- op een minder strak georganiseerde manier; namelijk de informatie van intermediairs aan de subdoelgroepen.
- op een min of meer willekeurige manier, namelijk uitwisseling van informatie tussen individuen die deel uitmaken van zowel de algemene doelgroep als van (diverse) subdoelgroepen.

De sociale processen die tussen groepen en individuen onderling gaande zijn, vormen een impliciet onderdeel van het model van de GDB.

Enerzijds geeft de gemeente in het model van de GDB een deel van de informatieverstrekking uit handen; anderzijds zal extra inspanning gevraagd worden om een en ander te coördineren. Voorlichting geven volgens dit model zal dan ook niet kostenbesparend zijn.

Er zijn diverse mogelijkheden om gehoor te geven aan de behoefte aan extra informatie, aan de gedetailleerde vragen en aan terugkoppeling van de resultaten. Ik denk daarbij aan:

- een eigen medium, zoals een afvalkrant die zeer regelmatig verschijnt.
- een plaats (en telefoonnummer) waar men altijd terecht kan met vragen en opmerkingen over de afvalactie.
- regelmatig te houden informatie-avonden waar de gemeente direct aanspreekbaar is.
- een buurtcommissie als overlegorgaan tussen gemeente en bevolking.

Met betrekking tot informatielijn IV

Wat het meest opvalt aan het Proefproject is het feit dat er slechts één algemene doelgroep onderscheiden is, namelijk de bevolking van vier wijken in de stad Groningen.

Alle activiteiten zijn op een grijze massa gericht en er wordt in die zin geen onderscheid gemaakt tussen een milieubewuste docent geschiedenis, een ambtenaar die in haar/zijn vrije tijd een volkstuintje onderhoudt en iemand voor wie het woord afval slechts de associatie met een grijze vuilniszak oproept (die elke week aan de weg gezet moet worden). Een willekeurige inwoner uit het proefgebied zal zich slechts ten dele met de actie kunnen vereenzelvigen, waardoor deelname aan het experiment te veel in vrijblijvendheid blijft steken.

Het feit dat een professioneel reclamebureau is ingeschakeld voor het opzetten van het voorlichtingsprogramma, zal een dergelijke opdeling in subdoelgroepen, gebaseerd op bestaande netwerken in de gemeente, in de weg hebben gestaan, zo niet onmogelijk hebben gemaakt. Het ligt immers niet in de aard van zo'n bedrijf om op een dergelijke manier te werk te gaan.

De zeer intensieve voorlichtingscampagne gedurende de eerste periode van het experiment heeft voor de hoge aanvangsdeelname gezorgd van 80%. Helaas was na enkele maanden bijna al het beschikbare geld voor de voorlichtingscampagne opgebruikt.

Voor een experiment als het Proefproject, dat een mentaliteits- en gedragsverandering beoogt, is juist van belang dat de voorlichting de aandacht en de interesse van de mensen steeds weer oproept en aanwakkert. Het reclamebureau heeft dit punt waarschijnlijk te weinig in ogenschouw genomen en de beschikbare gelden onjuist verdeeld. Het ontbreken van continuïteit is mogelijkserwijs te wijten aan een ontoereikend of slecht uitgesmeerd budget, maar waarschijnlijk meer nog aan het feit dat het voorlichtingsprogramma niet zodanig was opgezet dat het na verloop van tijd gedragen zou worden door de bewoners zelf. Het mechanisme dat mensen elkaar, door middel van onderlinge uitwisseling van informatie, voorlichten en enthousiast maken om het gewenste gedrag te gaan vertonen, is in het Proefproject niet benut.

Met betrekking tot informatielijn V

De negatieve uitingen in de media hebben grote afbreuk gedaan aan de deelname en de motivatie tot deelname van de bevolking in het proefgebied. Ook in het model van de GDB hebben we hiermee te maken. Uiteindelijk blijft de pers autonoom, maar het is goed om hen, met de nodige zorgvuldigheid vanaf het begin tot het eind in het project te betrekken.

Met betrekking tot informatielijnen VI

Zoals hierboven al werd vermeld werden in het Proefproject Groningen geen subdoelgroepen onderscheiden tijdens de afvalcampagne. De activiteiten die georganiseerd waren, waren allen gericht op de algemene doelgroep. Uitwisseling van informatie tussen mensen onderling vond slechts heel beperkt plaats, want allen hadden immers dezelfde (eenzijdige) informatie gekregen.

HOOFDSTUK 3 Afvalstoffen Actie Plan - Almere

3.1 Beschrijving van het Afvalstoffen Actie Plan - Almere.

In de periode oktober 1984 tot en met september 1985 werd in een deel van Almere (Stedenwijk, met als accentgebied Stedenwijk-Zuid) een experiment uitgevoerd met betrekking tot de scheiding van huishoudelijk afval aan de bron.

Er waren ongeveer 11.000 inwoners bij het experiment betrokken.

Het afval dat de Almeerder produceert wordt gestort op de stortplaats aan de Waterlandsweg. Dit terrein zou naar verwachting in 1992 helemaal volgestort zijn. Reeds in 1983 werden ten aanzien van de afvalstoffenproblematiek enkele beleidsuitgangspunten vastgesteld. Hierbij werd rekening gehouden met de overheidsrichtlijnen inzake de afvalstoffen-verwerking:

1. Zoveel mogelijk voorkomen dat afvalstoffen ontstaan.
 2. Hergebruik van grondstoffen die vrijkomen bij scheiding aan de bron, dit in combinatie met gecontroleerd storten van de restfractie.
 3. Omzetting van daartoe geschikt afval in energie of compost.
 4. Hergebruik van grondstoffen die vrijkomen uit scheidingsinstallaties.
- Het Afvalstoffen Actie Plan - Almere (AAP) was het idee van het hoofd Milieubeheer van de gemeente Almere (zie bijlage II 3, Organisatieschema Gemeente Almere). Het is als experiment opgezet om te bekijken of bovenstaande uitgangspunten te realiseren zijn. Men heeft hierbij gebruik gemaakt van de grote hoeveelheid informatie uit soortgelijke afvalcampagnes.

De doelstelling van het experiment is tweeledig:

- het ontstaan van afval zoveel mogelijk voorkomen, en
- aanzetten geven tot hergebruik en recycling van verschillende afvalcomponenten. Daartoe zullen bestaande hergebruiksystemen uitgebreid en verbeterd worden.

Om deze doelen te bereiken richtte de gemeente zich enerzijds op het scheppen van faciliteiten, die het de mensen zo gemakkelijk mogelijk maken om afvalscheiding uit te voeren, en anderzijds werd een zeer intensieve voorlichtingscampagne opgezet.

De Interfacultaire Vakgroep Energie en Milieukunde (IVEM) voerde ter ondersteuning van deze voorlichtingscampagne een gedragswetenschappelijk onderzoek uit met het doel een goed beeld te krijgen van het effect van de voorlichting. (5)

De resultaten van dit AAP zullen het toekomstig afvalbeleid, zoals dat voor heel Almere zal gaan gelden, mede bepalen.

In het AAP werden, gedurende de periode van een jaar, de verschillende afvalcomponenten onder de aandacht gebracht.

Het accent kwam daarbij te liggen op:

- het aanzetten tot thuiscomposteren
- het opzetten van een goed papierinzamelsysteem, in samenwerking met scholen en sportverenigingen.

Verder richtte het AAP zich op:

- de glasfractie, waarmee men mensen wilde aanzetten om:
 - a. producten in statiegeldglas te gebruiken
 - b. leeg en kapot glaswerk naar de glasbak te brengen
 - c. glas te bewaren voor de glasboer (de komst van een glasboer ging uiteindelijk niet door).

- het inleveren van chemisch afval.

Dit onderwerp werd, onafhankelijk van het AAP, onder de aandacht gebracht door de actie 'Flevoland Gifvrij', hoewel de bevolking dit ervoer als behorend tot het AAP.

- het apart houden van oude kleren om twee keer per jaar mee te geven aan 'De zak van Max' of aan het 'Leger des Heils'.

Het AAP werd altijd als één allesomvattende afvalcampagne gepresenteerd. Toch kreeg elke afvalcomponent afzonderlijk aandacht. Dit ging gepaard met de nodige voorlichting om de mensen op alternatieven te wijzen wat betreft hun afvalgedrag.

Inmiddels is de proefperiode van het AAP afgerond.

Er is geconstateerd dat in eerste instantie het verschaffen van faciliteiten voor het apart houden van afvalstoffen aan een gedragsverandering heeft bijgedragen. Voorlichting speelde hierbij een belangrijke, maar ondersteunende rol.

De proefperiode van het AAP in Stedenwijk is succesvol gebleken.

Burgemeester en Wethouders hebben besloten dat afvalscheiding aan de bron nu in heel Almere doorgevoerd gaat worden.

Eenzelfde programma van voorlichtingsactiviteiten als in Stedenwijk zal worden gebruikt om de inwoners op de hoogte te stellen en vertrouwd te maken met de veranderingen en de aangeboden voorzieningen.

Tot zover de achtergronden van het Afvalstoffen Actie Plan in Almere. In de hierna volgende paragrafen zullen opzet, uitvoer en resultaten getoetst worden.

3.2 Toetsing en evaluatie van het AAP.

3.2.1 Toetsing van het AAP aan de criteria van de geïntegreerde doelgroepenbenadering.

a. Differentiatie van de algemene doelgroep

- de algemene doelgroep bestond uit alle inwoners van Stedenwijk.
- verder werden direct, via de gemeente, of indirect, via intermediairs, verschillende subdoelgroepen aangesproken.

De intermediairs fungeerden daarbij eerst zélf als doelgroep.

Zij werden door de milieu-educatie medewerker van de gemeente (speciaal aangesteld voor de uitvoer van het AAP) aangesproken en geïnformeerd over de actie.

Via de leerkrachten werden de leerlingen van zeven basisscholen bereikt, via de volkstuinvereniging de volkstuinders.

Er werden informatie-avonden en -middagen gehouden in de bejaardensoos, in de buurthuizen en in wijkcentra. Voor de papierinzameling werden de ouders van de schoolkinderen en de leden van de sportverenigingen aangesproken.

Ook winkeliers werden gevraagd mee te werken; aan supermarkten en zuivelwinkels werd gevraagd de verkoop van producten in statiegeldglas te stimuleren; aan fotografen werd gevraagd om lege batterijen en ander chemisch afval retour te nemen. De mensen van de Reinigingsdienst werden tijdens een voorlichtingsmiddag van te voren op de hoogte gesteld van de komende wijzigingen in het afvalbeleid van de gemeente.

b. Opstellen van gemeentelijke voorschriften en verordeningen

- Tijdens de proefperiode zijn geen verordeningen doorgevoerd, maar één van de doelstellingen van het AAP was wel om na te gaan hoe de bevolking staat tegenover terugschakeling van de ophaalfrequentie van twee naar één keer per week. Bij het opzetten van het AAP ging men er vanuit dat door scheiding aan de bron toe te passen, de afvalstroom zodanig zou afnemen dat halvering van de ophaalfrequentie mogelijk zou zijn.

c. Voorzieningen aan de burgers

Het bieden van faciliteiten waardoor het de burgers mogelijk (en makkelijk) gemaakt wordt om mee te werken aan het AAP heeft zeer veel aandacht gekregen. Men heeft daarbij getracht om de besparingen van de afvalscheiding zoveel mogelijk direct ten goede te laten komen aan de burgers. Bijvoorbeeld:

- een compostbak, met subsidie gekocht, levert compost voor eigen (volks-)tuin en levert bovendien besparingen op het aantal vuilniszakken.
- het papierinzamelings-systeem levert de school of vereniging extra geld op.

Hierdoor ontstaat een individuele betrokkenheid en verantwoordelijkheid voor de gescheiden inzameling, was de achterliggende gedachte.

- VAM-compostbakken werden zwaar gesubsidieerd aangeboden voor f 50,- (f 65,- gemeentesubsidie) met een garantieregeling. Bovendien werden er tien mestpieren bijgeleverd.
- Er werd een papierinzamelroute aan de hand van een wijkindeling opgezet in samenwerking met scholen en verenigingen. Eénmaal per maand wordt huis-aan-huis papier opgehaald. Een bodemprijsregeling garandeert de bewoners een bepaalde prijs per kilo papier.

- Aan de bewoners wordt de mogelijkheid geboden om op meerdere plaatsen producten als zuivel en frisdrank in statiegeldverpakking te kopen.
 - Het overleg met de glasboer voor het huis-aan-huis inzamelen van glas mislukte. De plaatsing van extra glasbakken werd met de mogelijke komst van de glasboer steeds weer uitgesteld.
 - Voor de schadelijke stoffen werd:
 - een centraal depôt ingericht op het terrein van Gemeente Werken.
 - de mogelijkheid geboden om bepaalde stoffen apart bij het huisvuil aan te bieden
 - in overleg met enkele winkeliers de mogelijkheid geboden om bepaalde stoffen retour te kunnen doen
 - Voor het ophalen van oude kleren werd een afspraak gemaakt met twee charitatieve instellingen om elk éénmaal per jaar de kleren huis-aan-huis op te halen.
- d. Voorlichting aan de burgers van de algemene doelgroep
- Er was sprake van een intensieve reclamecampagne met name gedurende de eerste twee maanden, om het AAP te introduceren, bekendheid te geven en om de compostbakken-actie van de grond te krijgen. De nadruk kwam te liggen op de compostbakken-actie, omdat het zogenaamde natte afval de helft van de inhoud van een huisvuilzak uitmaakt. Bovendien hebben veel Almeerders een (volks-) tuin.
 - Ter informatie van het AAP in het algemeen:
 - een Afvalkrant, die vier keer per jaar verschijnt, werd huis-aan-huis verspreid met aankondigingen, uitleg, tips, resultaten, e.d.
 - er verschenen publicaties in 'Stadhuis-aan-huis' en in de dagbladen 'Almare', 'Dagblad van Almere' en 'Flevoparool'. Vanwege het onderzoek van IVM mocht de openbare pers slechts voor berichtgeving en niet voor voorlichting gebruikt worden.
 - op gezette tijden werden discussie-avonden georganiseerd, waar de burger met de gemeente (de verantwoordelijken voor het AAP) in contact konden treden.
 - er werd een panelgroep ingesteld van de afgevaardigden van verschillende verenigingen/groeperingen uit de wijk. Vragen, klachten, wensen en ideeën van de bevolking werden op die manier meteen doorgesluisd naar de gemeente.
 - er werd een telefoonnummer beschikbaar gesteld waar men tijdens kantooruren met vragen e.d. terecht kon.
 - het AAP werd gestart met de opening van een afvaltentoonstelling in een buurthuis.
 - Specifieke informatie ten aanzien van de gesubsidieerde VAM-vaten:
 - er werden VAM-folders uitgedeeld, in de Afvalkrant was informatie te vinden, er werden twee informatie-avonden ter introductie van het VAM-vat gehouden en (halverwege de proefperiode) nog een informatie-avond voor de gebruiker van een VAM-vat.
 - de Interfacultaire Vakgroep Energie en Milieu-kunde (IVEM) voerde een sociaal-wetenschappelijk onderzoek uit. Zij volgden de voorlichtingscampagne en kwamen van daaruit met adviezen voor het verdere verloop van de actie. De drie enquêtes, die zij onder de bevolking van Stedenwijk-Zuid uitvoerden, bleken een voorlichtende waarde te hebben.
 - er werd een excursie naar de stortplaats van Almere georganiseerd.

- e. Delegeren van de voorlichtingsactiviteiten naar intermediairs
- De gemeente heeft voor het uitvoeren van dit AAP een milieu-educatief medewerker aangesteld, die voor bijna de gehele proefperiode een full-time baan had.
 - Verschillende voorlichtingsactiviteiten werden gedelegeerd. Organisatie en coördinatie lagen bij de milieu-educatief medewerker.
 - de leerkrachten van de basisscholen in Stedenwijk werden gevraagd een afvalproject te doen. In totaal deden 22 leerkrachten, verdeeld over 7 scholen, mee.
 - er werd een beroep gedaan op een groep vrijwilligers (meest ouders van schoolkinderen) om zich te belasten met de papierinzameling.
 - winkeliers werden ingeschakeld om :
 - retourverpakkingen aan te prijzen
 - lege batterijen en ander chemisch afval weer in te nemen.
 - de volkstuinvereniging werd gevraagd een deel van de voorlichting over composteren zelf ter hand te nemen.
 - de voorlichting over chemische afvalstoffen werd voornamelijk door de actie 'Flevoland Gifvrij' verzorgd.
- f. Voorzieningen aan de intermediairs
- Voorzieningen aan de leerkrachten:
 - 100% subsidie op het lespakket over afval voor de bovenbouw van de basisschool 'Wat zit er in die zak?' van de Stichting Milieu Educatie (SME).
 - een gratis compostbak voor de deelnemende scholen.
 - gratis folders, affiches en andere materialen over het AAP.
 - een voorlichtingsavond voor de leerkrachten ter introductie van het lespakket.
 - de milieu-agente van Almere verzorgde voor elke deelnemende school een rondleiding op de stortplaats.
 - Voorzieningen aan scholen (ouders) en verenigingen (vrijwilligers) belast met de papierinzameling:
 - de milieu-educatief medewerker van de gemeente maakte een wijk-indeling (wie haalt waar op ?)
 - de gemeente trof een regeling voor de ophaal en vervoer van het ingezamelde papier en stelde opslagcontainers beschikbaar.
 - om de respons te verhogen, stelde de gemeente een garantieprijs in van 10 cent per kilo papier. Bovendien bood de gemeente, om een competitie-element in te bouwen, een bonusprijs, dat wil zeggen: boven een x-aantal kilo's opgehaald papier schenkt de gemeente 1 cent voor elke extra kilo als inzamelpremie.
 - Er was nauwelijks sprake van extra voorzieningen aan de winkeliers. Waar het ging om de inzameling van chemisch afval werden gratis containers en emmers geplaatst.
 - Ook aan de volkstuinvereniging werden verder geen faciliteiten geleverd door de gemeente.
- g. Overlegstructuur tussen gemeente en intermediairs
- Elk overleg liep via de milieu-educatief medewerker die verantwoordelijk was gesteld voor de invulling en uitvoering van het AAP, bijgestaan door ambtenaren van de sector Gemeente Werken. Dit overleg verliep mondeling dan wel schriftelijk, of beide. De milieu-educatief medewerker nam in alle gevallen het initiatief en hield zich op de hoogte van de geplande activiteiten.

- Voor zaken van technisch-organisatorisch aard was, net zoals bij het Proefproject Groningen, een begeleidingscommissie samengesteld, bestaande uit de betrokken ambtenaren van de gemeente Almere en mensen van het IVEM, die het sociaal-wetenschappelijk onderzoek uitvoerden.
 - Een vaste overlegstructuur tussen gemeente en intermediairs was er niet.
- h. Geplande afstemming van de voorlichtingsactiviteiten van de verschillende subdoelgroepen.
- Per tijdsperiode was vastgesteld welke afvalcomponent het accent zou krijgen. Hierop werden de activiteiten afgestemd.
 - In feite kreeg het AAP pas zijn gestalte tijdens de uitvoering ervan. Tijdens het proefjaar moesten namelijk nog allerlei zaken in de technisch-organisatorische sfeer geregeld worden.
 - Planning van de activiteiten en zeker de afstemming van de verschillende activiteiten was slechts zeer globaal gebeurd. Van het doelbewust bij elkaar brengen van de verschillende subdoelgroepen was geen sprake.
- i. Contact met de openbare pers
- Vanaf het begin is men erg voorzichtig geweest met het naar buiten treden van het AAP. Dit naar aanleiding van de ervaringen bij voorgaande afvalacties elders in het land. Publiciteit bleef beperkt tot de plaatselijke kranten; deels vanwege het IVEM-onderzoek werd de openbare pers alleen voor berichtgeving en niet voor voorlichting gebruikt. De contacten met de pers waren goed te noemen. Via de Afvalkrant waren zij steeds op de hoogte van de gebeurtenissen rond het AAP. Er werd veel aandacht besteed aan de kritische vragen die de pers onder de bewoners had opgepikt en de reacties van de gemeente hierop. Van echt negatieve berichtgeving is geen sprake geweest.

3.2.2 Evaluatie van het AAP naar aanleiding van de toetsing van de criteria van het model..

Zetten we alles nog eens op een rijtje:

- a. Er was sprake van differentiatie in de algemene doelgroep.
Op veel momenten tijdens de actie werden de mensen als behorend bij een omschreven groep, aangesproken.
De duidelijkste voorbeelden zijn: -leerlingen van de basisschool
-de eigenaars van een volkstuin
-de thuiscomposteerders
-de mensen van de Reinigingsdienst
- b. De bevolking wist dat tijdens het proefjaar bekeken zou worden of, door de te verwachten afname van de afvalstroom, de ophaalfrequentie van het huisvuil gehalveerd zou kunnen worden van twee naar één keer per week.
Deze doelstelling werd door veel mensen al snel vertaald door: 'We worden voor het karretje van de gemeente gespannen'.
Dit misverstand kon na verloop van tijd, middels de Afvalkrant en een discussie-avond in aanwezigheid van de verantwoordelijke wethouder, weggenomen worden. De halveringsmaatregel is na afloop van de proef niet doorgevoerd. Bekeken zal worden hoe, na uitbreiding van het AAP over geheel Almere, de afvalstroom zal afnemen.

- c. In het AAP heeft men getracht voor elke afvalcomponent voorzieningen dan wel regelingen te treffen om de mensen het scheidingsgedrag zo gemakkelijk mogelijk te maken.
De bevolking van Stedenwijk uitte zijn tevredenheid over de aangeboden voorzieningen, maar wees de gemeente tevens op nog onopgeloste problemen als:
- ruimtegebrek om afvalscheiding goed toe te kunnen passen
 - problemen voor flatbewoners en niet-tuinbezitters, met betrekking tot het apart houden van nat afval
 - het feit dat logischerwijs het ophaalrecht verlaagd zou moeten worden.
- d. De voorlichting aan de burgers is bij de aanvang van het experiment zeer intensief geweest en wist ook verder in het proefjaar regelmatig de aandacht van de burgers te trekken.
Uit het sociaal-wetenschappelijk onderzoek van het IVEM bleek dat de rol van de voorlichting in het AAP vooral een ondersteunende rol is geweest, gericht op informatievervalschafting.
De voorlichting, met name de Afvalkrant, heeft een attentie-verhogend effect gehad. (6)
De educatieve invloed van de voorlichting, dat wil zeggen voorlichting die gericht is op mentaliteitsverandering, is minimaal geweest. Met name het scheppen van faciliteiten en het geven van informatie daarover heeft invloed gehad op het scheidingsgedrag van de bevolking.
- e. Verschillende voorlichtingsactiviteiten werden gedelegeerd naar intermediairs. Daarbij is in eerste instantie gekeken naar bestaande netwerken in de wijk. Leerkrachten, vrijwilligers voor de papierinzameling, de middenstand en de volkstuinvereniging werden gevraagd zich actief in te zetten voor het AAP.
Helaas zijn er in Almere geen afdelingen van milieu-organisaties als VMD, WED. of IVN, waar men een beroep op had kunnen doen.
Het heeft de milieu-educatief medewerker veel tijd en energie gekost om intermediairs bereid te vinden en enthousiast te maken voor het onderwerp en om in samenwerking met de gemeente een deel van de voorlichtingsactiviteiten vorm te geven.
- f. Waar nodig bood de gemeente financiële, dan wel anderssoortige steun aan de intermediairs. Daarbij moest, evenals bij de voorzieningen aan de burgers, het beschikbare budget in de gaten gehouden worden.
- g. Overleg tussen de gemeente en intermediairs verliep altijd via de milieu-educatief medewerker. Hij had het overzicht en de coördinatie van het geheel. Zowel voor de gemeente als voor de intermediairs was dit heel praktisch. De milieu-educatief medewerker had hieraan een volledige dagtaak.
- h. Planning van de verschillende activiteiten en de afstemming op elkaar is slechts globaal gebeurd. Pas tijdens de uitvoering kreeg het AAP zijn gestalte. De voorlichtingsactiviteiten werden per 'afvalactiviteit' gepland. Integratie van verschillende doelgroepen, waardoor uitwisseling van informatie zou plaatsvinden, gebeurde daarom willekeurig.
Met name het lespakket 'Wat zit er in die zak' van de basisschool was verantwoordelijk voor een directe confrontatie tussen verschillende doelgroepen. In de opdrachten werden daartoe allerlei ideeën aangedragen; aan de leerlingen werd gevraagd opa's en oma's te interviewen en ook een bezoek aan de fotograaf en de supermarkt, telefoneren met de Gemeentereiniging was in een opdracht verwerkt.

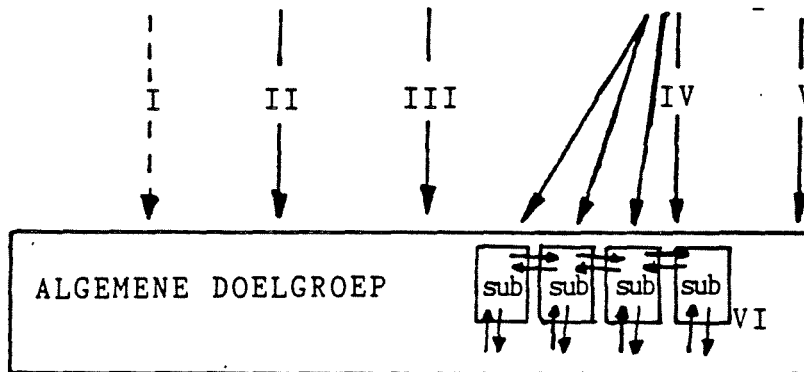
1. Het contact met de openbare pers was goed. Men was steeds attent op kritische berichten. Er was geen sprake van echt negatieve berichtgeving zoals dat bij het Proefproject Groningen het geval is geweest. Wat dat betreft vervulden de Afvalkrant, de discussie-avonden met de gemeente en de bijeenkomsten van de panelgroep een belangrijke opvangfunctie.

In verband met het onderzoek van het IVEM was besloten dat alleen de Afvalkrant als voorlichtingsmedium zou dienen. De huis-aan-huis bladen werden slechts voor berichtgeving gebruikt. (Bij uitbreiding van het AAP over heel Almere zal dat veranderen).

De pers is ondanks dit feit toch steeds betrokken geweest bij het AAP. Initiatieven tot berichtgeving werden door de gemeente met de nodige zorg behandeld.

Het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering zou er voor het AAP - Almere als volgt uitzien:

(vergelijk het schema van het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering, deel I paragraaf 1.3.3)

Opmerking: alle informatielijnen I tot en met VI zijn in voldoende mate aangesproken.

Conclusie: Ondanks het feit dat het AAP - Almere niet van tevoren zodanig is opgezet dat verschillende subdoelgroepen met elkaar in contact werden gebracht, is het voorlichtingsprogramma te typeren als een voorlichtingsprogramma dat volgens de methode van de geïntegreerde doelgroepenbenadering is opgezet. Het voldoet in hoge mate aan de gestelde criteria.

3.3 Evaluatie van het succes van het AAP in relatie tot de gestelde doelen.

Doelstelling van het AAP was samengevat de volgende:

- zoveel mogelijk het ontstaan van afvalstoffen voorkomen en de bestaande hergebruiksystemen van de verschillende afvalcomponenten uit het huishoudelijk afval, in omvang doen toenemen.

Het AAP tracht deze doelstelling te bereiken door een intensieve voorlichtingscampagne met zowel voorlichtings- als onderwijs-activiteiten. Men hoopt daarmee een bewustwordingsproces op gang te brengen ten aanzien van het omgaan met afval, en tevens een gedragsverandering onder de bevolking te bewerkstelligen.

De resultaten van het AAP zullen bepalend zijn voor hoe het afvalbeleid er in Almere in de toekomst uit zal gaan zien.

In dat verband wordt met name het terugschroeven van de ophaalfrequentie van twee naar één keer per week genoemd.

Het AAP bestaat uit een groot aantal onderdelen. Elk onderdeel heeft zijn eigen doelstelling. In deze paragraaf zal ik de verschillende doelstellingen noemen en nagaan in hoeverre er sprake was van succes.

doelstelling 1 (zie de algemene doelstelling aan het begin van deze paragraaf)

Conclusies en opmerkingen daarbij:

- De algemene doelstelling van het AAP om via een intensieve voorlichtingscampagne tot een vermindering van de hoeveelheid afval te komen is gehaald. (IVEM-rapport nr. 10, pag. 10, 11)
- De bereidheid van de bevolking om aan de proef mee te werken was hoog, namelijk 80%.
- Uit sorteerproeven van het RIVM is gebleken dat het gewicht aan huisvuil dat een huishouden in de proefwijk per ophaaldag buiten zet, is afgenomen in de loop van het proefjaar.

In juni '84 zetten zowel proefwijk als contrôlewijk 9,2 kilo huisvuil aan de weg per ophaaldag.

	proefwijk	contrôlewijk
juni '84	9,2 kg	9,2 kg
nov. '84	6,3 kg	6,3 kg
febr. '85	6,0 kg	6,9 kg
juni '85	7,7 kg	10,3 kg

Hoeveelheid huisvuil per huishouden per ophaaldag in kg. (7)

Opmerkingen hierbij:

- De stijging van de hoeveelheid afval in juni '85 wordt veroorzaakt door het tuinafval in die periode. In de proefwijk wordt een groot deel van het tuinafval echter vercomposteerd. Vandaar het verschil van 25% tussen de beide wijken in juni '85.
- De verschillen in hoeveelheid geproduceerd afval tussen proefwijk en contrôlewijk zijn voornamelijk het gevolg van het thuiscomposteren, het intensiever inzamelen van oud papier en in mindere mate door het kopen van producten in statiegeldglas. (8)

- Bij aanvang van de proef ging men er vanuit dat het doel van de proef, afvalvermindering, via de weg van mentaliteitsverandering door voorlichting en educatie gehaald zou kunnen worden. Al gauw bleek dat een gedragsverandering door het aanbieden van faciliteiten voor het apart bewaren van de afvalstoffen, veroorzaakt werd. Voorlichting had dus meer een ondersteunende rol, namelijk informatie en uitleg geven over die faciliteiten en deze in een groter kader van het AAP en het nut van afvalscheiding aan de bron te plaatsen. De educatieve kant van de voorlichting, waarbij men via een mentaliteitsverandering bij de bevolking tot correctie van bestaand gedrag ten aanzien van afval en daarmee tot vermindering van de hoeveelheid afval wil komen, blijkt veel minder tot de gewenste gedragsverandering bij te dragen. In het AAP is met dit gegeven in hoge mate rekening gehouden. Voor elke afvalcomponent werden voorzieningen dan wel regelingen getroffen om het de mensen zo gemakkelijk mogelijk te maken 'nieuw gedrag' uit te proberen.

doelstelling 2 Ten aanzien van het composteerbaar afval heeft het AAP de doelstelling dat 15% van de huishoudens in de proefwijk zelf hun organische afval composteren.

Conclusies en opmerkingen daarbij:

- Deze doelstelling is ruim gehaald. In de proefwijk blijkt gemiddeld 18% van het totaal aantal woningen een VAM-vat te hebben aangeschaft en dus thuis te composteren. Mensen met een volkstuin zijn daarbij buiten beschouwing gelaten. (zie bijlage II 5)
 - in Stedenwijk-Zuid, waar geënquêteerd is door het IVEM, lag dit percentage op 22%. Dit hoge percentage benadrukt de voorlichtende waarde van de enquête.
 - de mensen die een VAM-vat gekocht hebben, zijn veelal 'nieuwe' composteerders. Er zal voldoende aandacht moeten worden besteed aan verdere begeleiding van deze groep mensen om het nieuwe gedrag blijvend te laten zijn. Het composteren roept namelijk bij veel mensen vragen en problemen op.
 - helaas biedt de compostvaten-actie geen oplossing voor mensen die in een woning zonder tuin wonen of voor mensen die niet zelf willen composteren, maar wel bereid zijn het natte afval apart te houden. Het inzamelen van schillen e.d. door een schillenboer zou een verdere vermindering van de organische fractie in het huisvuil betekenen.

doelstelling 3 Ten aanzien van oud papier wil het AAP de respons (d.i. de totale hoeveelheid) vergroten van 30% naar 45% van het papier en karton dat zich nu nog steeds in het huishoudelijk afval bevindt.

Conclusies en opmerkingen daarbij:

- Oud papier bewaren was reeds ingeburgerd in Almere. Het AAP wilde deze hergebruiksstroom verder uitbreiden. Naast het opzetten van een sluitend inzamelsysteem (één keer per maand wordt bij elk huis papier opgehaald) is daarom in de voorlichting vooral aandacht besteed aan de samenstelling van oud papier.

[illegible][illegible]

$\rho(\mathbf{A}) = \max_{1 \leq i \leq n} \sum_{j=1}^n |a_{ij}|$
 $\mathbf{A} = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 4 & 5 & 6 \\ 7 & 8 & 9 \end{pmatrix}$
 $\mathbf{A}^{-1} = \frac{1}{\det(\mathbf{A})} \text{adj}(\mathbf{A})$
 $\det(\mathbf{A}) = 1(9 \cdot 6 - 3 \cdot 48) - 2(81 - 63) + 3(36 - 28) = 1(54 - 144) - 2(18) + 3(8) = -90 - 36 + 24 = -102$
 $\text{adj}(\mathbf{A}) = \begin{pmatrix} 9 \cdot 6 - 3 \cdot 48 & 3 \cdot 7 - 4 \cdot 9 & 4 \cdot 8 - 3 \cdot 28 \\ 4 \cdot 9 - 7 \cdot 6 & 1 \cdot 9 - 7 \cdot 3 & 1 \cdot 8 - 4 \cdot 27 \\ 7 \cdot 6 - 4 \cdot 9 & 1 \cdot 6 - 2 \cdot 9 & 1 \cdot 3 - 2 \cdot 4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -90 & -9 & -8 \\ 18 & -12 & -34 \\ 6 & -6 & -5 \end{pmatrix}$
 $\mathbf{A}^{-1} = \frac{1}{-102} \begin{pmatrix} -90 & -9 & -8 \\ 18 & -12 & -34 \\ 6 & -6 & -5 \end{pmatrix} = \frac{1}{102} \begin{pmatrix} 90 & 9 & 8 \\ -18 & 12 & 34 \\ -6 & 6 & 5 \end{pmatrix}$

$$\frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} f(x) e^{-x^2} dx = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} f(x) e^{-x^2} dx$$

$\frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} f(x) e^{-x^2} dx = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} f(x) e^{-x^2} dx$

- $\frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} f(x) e^{-x^2} dx = \frac{1}{\sqrt{\pi}} \int_{-\infty}^{\infty} f(x) e^{-x^2} dx$

[illegible]

- $\frac{1}{\sqrt{2}}(e_1 + e_2)$, $\frac{1}{\sqrt{2}}(e_1 - e_2)$

Dit afvalproject voor de bovenbouw werd op drie van de zeven scholen, weliswaar in aangepaste vorm, ook gebruikt in onder- en middenbouw.

- De inhoud van het lespakket is zodanig dat aan alle drie doelstellingen die de gemeente zich stelde voldaan is:
 - ad 1. In het project worden de componenten die we in de vuilniszak tegenkomen behandeld in hoofdstukken, namelijk:
 - verteerbaar afval, glas, papier en karton, blik, afgedankte huisraad en kleding, plastic, klein chemisch afval.Drie thema's lopen als een rode draad door elk hoofdstuk, namelijk:
 - . afval van de natuur (de natuur kent geen afval)
 - . recycling en hergebruik
 - . afvalverwerking
 - ad 2. en ad 3. In de opdrachten bij elk hoofdstuk gaan de leerlingen op onderzoek uit. Dit speelt zich af in de buurt, zoals de supermarkt, de reinigingsdienst van de gemeente, de vuilstortplaats, de fotograaf of bij opa's en oma's, maar vooral op school en thuis. Op deze manier wordt een grote groep mensen bij het schoolgebeuren betrokken.
- De leerkrachten laten zich overwegend positief uit over het onderwerp 'afval' en over het aangeboden lespakket. Kritiek richt zich met name op de omvangrijkheid van het lespakket en op de onuitvoerbaarheid van sommige opdrachten, die soms te weinig rekening houden met de schoolse situatie.

(Een uitgebreide evaluatie van de onderwijsactiviteiten zal op korte termijn bij de Stichting Milieu Educatie verkrijgbaar zijn)
- De contacten met het voortgezet onderwijs verliepen veel moeilijker. Het is niet gelukt om dit onderwerp tijdens het AAP een plaats te geven in het onderwijsaanbod. Interne problemen en prioriteitsstelling binnen de scholen waren daarvan de oorzaak. Contact hierover blijft echter wel bestaan.

Conclusie:

Zetten we doelstellingen en resultaten tegen elkaar af dan kunnen we concluderen dat het AAP succesvol is geweest. De gemeente Almere heeft het AAP inmiddels over heel Almere uitgebreid. Het AAP in Stedenwijk heeft veel informatie opgeleverd over de verschillende voorlichtingsmethoden om houding en gedrag van een deel van de Almeerse bevolking op het gebied van huishoudelijk afval te beïnvloeden. De tekortkomingen zowel als de positieve ervaringen zijn in het nieuwe afvalplan verwerkt. Wat betreft het op gang brengen van een bewustwordingsproces en aanzetten geven tot een mentaliteitsverandering in het denken over afval, heeft men te hoge verwachtingen gehad. Uit de eerste onderzoeksgegevens van het IVEM bleek al dat vooral het scheppen van faciliteiten de bevolking aanzet tot gedragsverandering. Voorlichting is daarbij onontbeerlijk, maar heeft slechts een ondersteunende functie. Het is veel waarschijnlijker dat een werkelijke bewustwording van de afvalproblematiek pas ontstaat ná de gedragsverandering. Pas dan blijken mensen open te staan voor méér informatie en blijken dan ook meer gedetailleerde vragen te hebben. Bewustwording en mentaliteitsverandering zijn dus lange termijn doelstellingen, die verder reiken dan een proefperiode van één jaar. Het AAP heeft dit probleem wel onderkend en zoekt nog naar manieren om een bepaalde continuïteit in de voorlichting over afval van de grond te krijgen.

3.4 Het verband tussen het succes van het AAP en de mate waarin het AAP voldoet aan de criteria van het model van de GDB.

In deze paragraaf wil ik nagaan in hoeverre het gebruiken van de geïntegreerde doelgroepenbenadering in de voorlichting van het AAP verantwoordelijk is voor het succes van de actie. Daartoe zal ik alle zes informatielijnen van het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering (zie deel I, paragraaf 1.3.3) langslopen.

Met betrekking tot informatielijn I

Het AAP is ondermeer als experiment opgezet om te bekijken of het mogelijk was om, bij voldoende afname van de afvalstroom, de ophaalfrequentie te halveren van twee naar één keer per week. Bij de aanvang van het AAP waren de mensen fel gekant tegen deze komende maatregel. (11)

De hoge deelnamebereidheid aan het AAP wijst echter op het feit dat de mensen best bereid zijn om hun gedrag te wijzigen ten aanzien van afval. Het bieden van voldoende alternatieven en een goede voorlichting daarbij zal het proces van gedragsverandering vergemakkelijken en het invoeren van gemeentelijke verordeningen op het gebied van afvalscheiding aan de bron voor de bevolking heel aannemelijk maken. De uitslag van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek van het IVEM wijst in deze richting. Uit de enquête bleek dat 73% van de mensen het eens is met het terugbrengen van de ophaalfrequentie als blijkt dat de hoeveelheid huisvuil afneemt door afvalscheiding aan de bron. (12)

De gemeente Almere heeft wat dit betreft de juiste weg bewandeld.

Met betrekking tot informatielijn II

Eén van de belangrijkste pijlers waar het AAP op gebaseerd is, is de gedachte dat het de bevolking zo gemakkelijk mogelijk moest worden gemaakt om het gewenste gedrag ten aanzien van afval te vertonen. Daartoe werden voor bijna elke afvalcomponent (opblik en plastic na) faciliteiten verschaft dan wel regelingen getroffen. Het succes van het AAP is, tesamen met een intensieve voorlichting hierbij, voor het grootste deel hieruit te verklaren.

Nemen we als voorbeeld de compostbak-actie, bedoeld om mensen aan te zetten tot zelf composteren. De actie blijkt zeer geslaagd.

Gemiddeld composteert 22% van de inwoners uit de proefwijk zelf.

Echter, bekijken we de resultaten wat precieser dan zien we dat het percentage compostbakbezitters onder de woningen zonder tuin ver achterblijft bij de woningen met tuin. (zie bijlage II 4). Op zich is dat heel logisch, wat moet iemand met compost als zij/hij geen tuin of volkstuin bezit? Maar ook al zouden deze mensen het natte afval wel willen scheiden, dan heeft men daar geen mogelijkheden toe. In Almere heeft men het geluk dat er voornamelijk laagbouw met tuin is, waardoor de actie met de VAM-vaten toch succesvol werd.

Zou men het model van de GDB strikter toegepast hebben en ook voor de doelgroep 'woningen zonder tuin' en/of 'mensen die geen zin hebben om zelf te composteren' een regeling getroffen hebben om toch het gewenste afvalscheidingsgedrag te kunnen uitvoeren, dan zou dat het succes van de actie vergroot hebben. Het blijft natuurlijk een kosten-baten kwestie of het inderdaad mogelijk is om de doelgroep zo vergaand op te splitsen en het voorzieningenniveau zo volledig te maken.

Met betrekking tot informatielijn III

De voorlichting over achtergronden en opzet van het AAP en over de afzonderlijke afvalcomponenten was, over het geheel genomen, heel intensief. De Afvalkrant, die regelmatig verscheen, zorgde voor de continuïteit in de voorlichting, tesamen met de specifieke voorlichting die per afvalcomponent in een bepaalde tijdsperiode aan de bevolking aangeboden werd.

De Afvalkrant, als herkenbaar medium voor het AAP, kon tegelijk problemen en vragen die tijdens het AAP ontstaan waren, verhelderen.

Vanwege tijdsdruk, is het AAP voortdurend als een volledig pakket gepresenteerd in de Afvalkrant. Dit ging ten koste van de publicitaire kracht die een dergelijke krant zou kunnen hebben, wanneer men zich uitsluitend op één afvalcomponent per keer had gericht. Bovendien was afgesproken dat de Afvalkrant als enig voorlichtingsmedium gebruikt zou worden, om de onderzoeksofzet niet te vertroebelen. Het was jammer, zelfs kunstmatig en in strijd met het model van de GDB, dat andere dagbladen en huis-aan-huis bladen slechts voor berichtgeving gebruikt konden worden.

Omdat de voorlichtingscampagne van het AAP zich op meerdere subdoelgroepen richtte, vond uitwisseling van informatie voortdurend plaats op de drie verschillende niveaus die ik in deel II, paragraaf 2.4 ook al onderscheidde:

- op een strak georganiseerde manier, namelijk de informatie van gemeente naar algemene doelgroep en/of subdoelgroepen, bijvoorbeeld de Afvalkrant.

- op een minder strak georganiseerde manier, namelijk de informatie van intermediairs aan de subdoelgroepen.

Bijvoorbeeld: informatie van de VAM over composteren.

informatie van de leerkrachten aan de leerlingen.

- op een willekeurige manier, namelijk de uitwisseling van informatie tussen individuen die deel uitmaken van zowel de algemene doelgroep als van (diverse) subdoelgroepen.

Bijvoorbeeld: informatie van de leerlingen naar hun ouders.

informatie van de ene buurvrouw/man naar de andere.

Op deze manier is het voorstelbaar dat het AAP en het bezig zijn met afvalscheiding in de dagelijkse omgang tussen mensen vaak gesprekstof opleverde.

Met betrekking tot informatielijn IV

Op verschillende momenten tijdens het AAP is gebruik gemaakt van een informeel voorlichtingsnetwerk van intermediairs.

Zij werden geacht het enthousiasme voor de actie over te nemen en over te dragen aan hun doelgroep. Het enthousiast maken van intermediairs bleek vaak moeizaam te verlopen. Allerlei bezwaren moeten daarbij overwonnen worden, zoals:

- de extra kosten die de deelname aan de actie vraagt voor bijvoorbeeld winkeliers als gevolg van een verandering in de bedrijfsvoering.

- technisch-organisatorische problemen van bijvoorbeeld leerkrachten, die aangeven dat een afvalproject niet in het lesrooster past en die so wie so weinig tijd blijken te hebben voor een dergelijk 'nieuw' onderwerp.

Als de motivatie tot deelname aan de actie uit ideële motieven ontbreekt, dan kan de gemeente in de voorzieningsfeer iets proberen te regelen wat intermediairs kan overhalen om mee te werken. Wellicht komt het enthousiasme en de overtuiging dan later. Wat betreft de leerkrachten is dat zeker het geval geweest. Tijdens de voorlichtingsavond voor leerkrachten ter introductie van het lespakket zag je een interesse voor het onderwerp bij de leerkrachten ontstaan.

Allerlei bezwaren , die men vóór die tijd had geuit, bleken oplosbaar. De leerkrachten bedachten zelf allerlei mogelijkheden om het lespakket dat voor de bovenbouw bestemd was, uit te breiden voor de hele school. Ouders en buurt werden ingeschakeld, aanvullende activiteiten werden bedacht om het project vollediger te laten zijn of om het beter te laten passen in de eigen klasse-situatie.

Bovenstaand proces wordt beoogd in het model van de GDB: door middel van voorlichting, gecombineerd met materiële voorzieningen van de gemeente aan de intermediairs, wordt het idee overgenomen en verder doorgegeven aan de subdoelgroepen. Na verloop van tijd wordt het voorlichtingsprogramma via de lijn gemeente - intermediairs - bevolking door de bewoners zelf gedragen.

Het voorbeeld van de leerkrachten is het duidelijkste voorbeeld in het AAP van een dergelijke informatie-uitstraling. Met betrekking tot de winkeliers zou een soortgelijk proces denkbaar zijn. Dat dit niet echt van de grond is gekomen, vindt waarschijnlijk zijn oorzaak in het feit dat er vrij weinig aandacht is besteed aan het motiveren van deze groep intermediairs om deel te nemen aan het AAP. In de aanbevelingen uit het IVEM-rapport wordt dit punt opgemerkt:

'Hierbij lijkt het vooral de moeite waard aandacht te besteden aan de medewerking van winkeliers, bijvoorbeeld op gebied van de verkoop van statiegeldverpakkingen en het terugbrengen van probleemstoffen.' (13)

De gemeente Almere heeft, na afloop van de proefperiode van het AAP, het belang van de voorlichting via intermediairs erkend. In het 'Plan afvalvoorlichting 1986' staat dit punt als een van de uitgangspunten expliciet vermeld. (14)

Met betrekking tot informatielijn V

De welwillendheid om de pers te woord te staan, gecombineerd met de voorzichtigheid waarmee de gemeente met het AAP naar buiten is getreden, heeft ervoor gezorgd dat de berichtgeving veelal positief was. Helaas legde de onderzoeksopzet beperkingen op aan het gebruiken van de massamedia als voorlichtingsinstrument, zoals dat in het model van de GDB wordt voorgestaan. In het 'Plan afvalvoorlichting 1986' van de gemeente Almere wordt aangekondigd dat de verschillende media bij uitbreiding van het AAP over heel Almere, zowel voor berichtgeving als voor voorlichting gebruikt zullen worden.

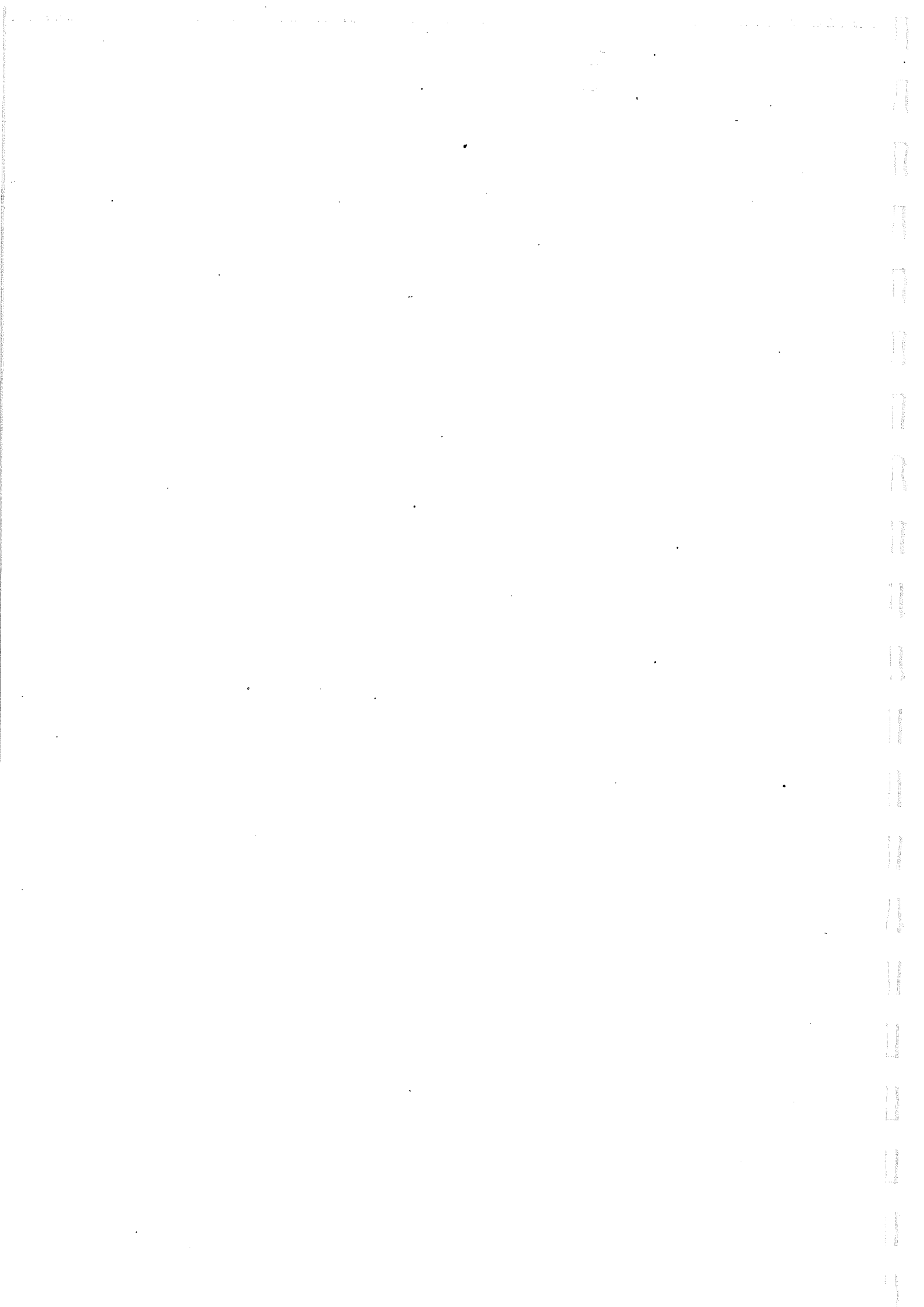
Met betrekking tot informatielijnen VI

Het AAP - Almere was van tevoren niet als een voorlichtingscampagne volgens het model van de GDB opgezet, in die zin dat er geen planning vooraf was gemaakt om de voorlichtingsactiviteiten voor de verschillende doelgroepen zodanig op elkaar af te stemmen dat informatie-uitwisseling het gevolg zou zijn. Toch is dat op bepaalde momenten wel gebeurd, met name ingegeven door de onderwijsactiviteiten.

Verdere informatie-uitwisselingen ontstonden echter willekeurig.

DEEL III

Evaluatie van het model van de geïntegreerde doelgroepenbenadering.

INLEIDING

In dit laatste deel wil ik het model van de GDB zoals ik dat in deel I paragraaf 1.3.3 beschreven heb evalueren.

Daarbij gaat het enerzijds om een theoretische evaluatie, dat wil zeggen een evaluatie ten aanzien van de hypothese zoals ik die in deel I heb opgesteld en anderzijds om een praktische evaluatie, dat wil zeggen een evaluatie ten aanzien van de vraag welke eisen het model stelt aan situatie en factoren die er in beschreven staan.

HOOFDSTUK 1 Theoretische evaluatie van het model van de GDB.

1.1 Evaluatie ten aanzien van de gestelde hypothese.

In deze scriptie wilde ik de volgende hypothese onderzoeken:

Wanneer bij gemeentelijke beleidsveranderingen een gedragsverandering van de burgers vereist wordt, is het effectiever het voorlichtingsprogramma niet alleen direct te richten op die burgers, maar ook gebruik te maken van bestaande netwerken in de gemeenschap en de verschillende activiteiten van gemeente en intermediairs op elkaar af te stemmen.

Deze geïntegreerde doelgroepenbenadering zal effectiever zijn dan de traditionele voorlichtingsprogramma's, waarbij men zich vrijwel uitsluitend op de burgers in het algemeen richt.

Gebaseerd op het fasenmodel van gedragsverandering heb ik het model van de GDB in de voorlichting opgesteld, waar een negental criteria uit voortvloeiden waaraan een voorlichtingsprogramma zou moeten voldoen wilde er sprake zijn van een GDB (zie deel II).

Vervolgens heb ik het model getoetst aan de praktijk van twee voorlichtingsprogramma's inzake de scheiding van huishoudelijk afval aan de bron. Bij één van die voorlichtingsprogramma's (te weten het Proefproject Groningen) was nauwelijks sprake van een GDB in de voorlichtingsmethode. Het tweede voorlichtingsprogramma (te weten het Afvalstoffen Actie Plan in Almere) voldeed aan bijna alle criteria van het model van de GDB, hoewel het in opzet niet als zodanig gedefinieerd was.

Het resultaat van de toetsing geeft een tendens aan van het nut van de GDB in voorlichtingsprogramma's die een gedragsverandering beogen.

Vergelijken we deze twee voorlichtingsprogramma's dan zien we dat het AAP - Almere succesvoller was, wanneer we kijken in hoeverre de gedragsverandering bij de burgers bereikt is en in hoeverre die gedragsverandering zich doorzet na afloop van de voorlichtingsperiode.

De situaties en omstandigheden waaronder de twee voorlichtingsprogramma's plaatsvonden waren echter dermate verschillend dat het moeilijk is om tot een 'eerlijk' vergelijk te komen.

Het Proefproject was een van de eerste experimenten met scheiding van huishoudelijk afval aan de bron. In het AAP, dat drie jaar later werd uitgevoerd, kon men gebruik maken van de vele gegevens uit het Proefproject en uit andere soortgelijke experimenten.

Er bestond ook een groot verschil in het afvalscheidingssysteem. In het Proefproject moest een nieuw systeem, namelijk het systeem met de gele en de blauwe zak, geïntroduceerd worden. In het AAP werden aanzetten gegeven tot nieuwe hergebruik en recycling systemen (met name van het natte afval) en werden oude systemen uitgebreid en verbeterd (bijvoorbeeld de papierinzameling).

Streefde men in het Proefproject naar een gedragsverandering via mentaliteitsverandering, waardoor de nadruk op de voorlichting kwam te liggen, in het AAP wilde men de gedragsverandering bewerkstelligen via een combinatie van het geven van voorlichting en het aanbieden van voorzieningen die het gewenste gedrag mogelijk en makkelijk maakten.

Wat de oorzaak is van het succesvoller zijn van het AAP - Almere in vergelijking met het Proefproject Groningen kan slechts beantwoord worden door de vele factoren op te noemen die daar waarschijnlijk een aandeel in hebben gehad.

Wanneer we daarvoor de GDB als uitgangspunt nemen, dat was immers het model dat we wilden toetsen, dan zijn er, met betrekking tot elke informatielijn die erin beschreven staat, punten op te noemen die in het ene voorlichtingsprogramma niet aanwezig waren en in het andere wel en die een positieve uitwerking hebben gehad op de gedragsverandering van de bevolking.

Deze punten die voor elk voorlichtingsprogramma afzonderlijk in deel II, paragraaf 2.4 en deel II, paragraaf 3.4 beschreven staan, zal ik hieronder samenvatten.

Op grond hiervan is het mogelijk om een verdere uitspraak te doen over de gestelde hypothese.

Informatielijn I

- het opstellen van gemeentelijke voorschriften en verordeningen.

In voorschriften en verordeningen kan de gemeente haar burgers een bepaalde gedragsverandering dwingend opleggen.

Voorbeelden van dergelijke verordeningen zijn:

1. het verplicht stellen van deelname aan de afvalscheiding
2. de ophaalfrequentie van het huisvuil wordt geminimaliseerd
3. het reinigingstarief wordt niet verhoogd indien bij voldoende deelname aan de proef, de afvalstroom afneemt

Dergelijke verordeningen kunnen deelname aan afvalscheiding aan de bron verplicht stellen (zie punt 1.) of deelname extra aantrekkelijk maken en niet-deelname sanctioneren (zie punt 2. en 3.).

In het Proefproject is van deze informatielijn geen gebruik gemaakt.

De mensen werden gevraagd om puur op basis van milieu-overwegingen deel te nemen aan de actie.

De deelnamebereidheid was groot (80% voor de start van de proef).

De feitelijke deelname liep echter steeds meer terug; van 65% naar 60% naar 55% aan het eind van de proefperiode. In een enquête van het Milieukundig Studiecentrum Groningen gaf 71% van de deelnemers aan de proef te kennen dat deelname in de toekomst verplicht gesteld zou mogen worden. Zelfs 43% van de niet-deelnemers is van dezelfde mening. Dat zou dus betekenen dat de feitelijke deelname bij een dergelijke verordening wellicht hoger was geweest. (1)

In het AAP daarentegen was het doel van de gemeente ondermeer de halvering van de ophaalfrequentie om te kunnen bezuinigen op de vuilverwerking.

Deze overheidsmaatregel klonk voor vele burgers onsympathiek in de oren. Een alternatief zou echter zijn dat het reinigingsrecht omhoog zou gaan. Wanneer de proef met afvalscheiding aan de bron zou slagen dan zou dat de verhoging van het reinigingsrecht overbodig maken en tevens de halveringsmaatregel rechtvaardigen (er waren dan immers toch minder vuilniszakken per huishouden op te halen). (2)
Er was derhalve een vraag naar deelname aan de proef uit zowel economische als uit milieu-overwegingen.
De deelnamebereidheid bleek ook in Almere hoog (80% bij de start van de proef). Voor de bevolking hebben de twee (dreigende) overheidsmaatregelen kennelijk als een 'stimulus' gewerkt om deel te nemen.

Informatielijn II

- voorzieningen die de gemeente haar burgers aanreikt.
Het veranderen van ingesleten gedragspatronen vraagt een behoorlijke inspanning van mensen. Is die inspanning te groot, dan zal een gedragsverandering waarschijnlijk niet plaatsvinden of zich doorzetten.
In het model van de GDB wordt de gemeente erop gewezen dat het haar taak is de praktische belemmeringen te signaleren en zoveel mogelijk weg te nemen.
Een deel van het budget dat voor de voorlichtingscampagne is uitgetrokken zal dus gebruikt moeten worden voor voorzieningen die het de burgers makkelijk en aantrekkelijk maken om het nieuwe, gewenste gedrag uit te voeren.
Met 'voorzieningen' wordt niet alleen de gesubsidieerde compostbak bedoeld of de extra glasbakken die geplaatst worden, maar ook de wijkindeling voor de papierinzameling die de gemeente maakt en de afspraken met instellingen die textiel inzamelen.
In het Proefproject werd alle aandacht gericht op het onderscheid tussen droog en nat afval, dat in respectievelijk de gele en de blauwe vuilniszak terecht moest komen.
Het pakketje gele en blauwe vuilniszakken dat tesamen met een huisvuilwijzer aan elk huishouden werd aangeboden, werd erg gewaardeerd.
Toen echter, na verloop van tijd, deze gratis zakken opraaften, was dat voor sommigen de reden om weer de grijze zak te gaan gebruiken.
Het effect van deze voorziening ging daarmee voor een groot deel verloren. Aan elke afvalcomponent afzonderlijk werd weinig aandacht besteed. In folders werd men op de mogelijkheid en de wenselijkheid gewezen om die componenten apart te houden en weg te brengen naar de daarvoor bestemde plaatsen. Er waren buiten de reguliere particuliere inzamelactiviteiten geen extra voorzieningen getroffen voor bijvoorbeeld oud papier of kleding.
Lag in het Proefproject het scheidingscriterium bij nat en droog afval, in het AAP lag dat bij elke afvalcomponent afzonderlijk. Voor elke component werden, voor zover mogelijk, voorzieningen getroffen die de afvalscheiding mogelijk maakten.
Het geheel van deze voorzieningen, tesamen met een intensieve voorlichting hierbij, heeft er voor gezorgd dat een grote deelnamebereidheid van de mensen tot een feitelijke deelname werd omgezet, die zich ook verder in de tijd doorzette.
Het Proefproject ging uit van voorlichting als middel om mensen tot gedragsverandering te bewegen. In het AAP lag het accent op de combinatie van het aanreiken van voorzieningen en het geven van voldoende informatie.

In Almere was het voorzieningenpakket vollediger en duurzamer opgezet in vergelijking met het Proefproject Groningen.

Informatielijn III

- voorlichting gericht op de algemene doelgroep.

De gemeente zal de voorlichting moeten verzorgen met betrekking tot het onderwerp van de voorlichtingscampagne, over de achtergronden, doelstellingen en wat men concreet van de mensen verwacht. Er zal een bepaalde continuïteit in die voorlichting moeten zitten, waardoor de mensen het proces van de campagne en de resultaten die bereikt worden als een rode draad blijven volgen en steeds opnieuw geïnteresseerd raken.

In het Proefproject was de voorlichting aan de bevolking gedurende de eerste twee maanden heel intensief. Door geldgebrek (dus eigenlijk door een verkeerde planning en spreiding van middelen) was er nauwelijks geld beschikbaar om de mensen verder op de hoogte te houden van het verloop van het experiment, laat staan om extra informatie te verspreiden waar schteraf veel behoefte aan bleek te zijn. Het belang van continuïteit in de voorlichting is in het Proefproject niet genoeg onderkend.

De voorlichting over de achtergronden en opzet van het AAP en over de afzonderlijke afvalcomponenten was gedurende de hele voorlichtingsperiode vrij intensief. De 'Afvalkrant' zorgde voor de continuïteit in de voorlichting, tesamen met de verspreide informatie die per afvalcomponent in een bepaalde tijdsperiode werd gegeven.

Het accent lag op de compostbakken-actie, die in de beginperiode gepland was. Maar ook de andere afvalcomponenten kregen ruimschoots aandacht. Aandacht voor het zelf compost maken bleef gedurende het hele proefjaar bestaan, vooral veroorzaakt door de vele vragen van de houders van een VAM-compostvat.

Deze doorlopende informatie heeft zeker bijgedragen aan het succes van de compostvat-actie.

Informatielijn IV

- het delegeren van voorlichtingsactiviteiten naar intermediairs.

Het model van de GDB pleit voor een meer individuele benaderingswijze in de voorlichting, naast de gangbare voorlichting, gericht op de algemene doelgroep.

Het zou te duur en te omvangrijk zijn wanneer de gemeente dat allemaal zelf zou moeten organiseren en uitvoeren. Zij kan gebruik maken van bestaande sociale netwerken in de gemeente, die een aantal voorlichtingsactiviteiten kunnen organiseren voor hun eigen (sub-) doelgroep.

Het is daarbij de taak van de gemeente om de intermediairs te benaderen en de diverse voorlichtingsactiviteiten te coördineren en op elkaar af te stemmen, zodat een uitwisseling van informatie tussen de verschillende subdoelgroepen bereikt kan worden.

In het Proefproject werd alleen een algemene doelgroep, namelijk de bewoners van vier wijken in Groningen, in de voorlichting aangesproken. Bovendien waren de meeste activiteiten in de eerste maanden van de voorlichtingsperiode gepland, waardoor het onderwerp wat in de vergetelheid raakte bij de mensen.

In het AAP heeft de gemeente op verschillende momenten gebruik gemaakt van intermediairs om de voorlichtingsboodschap uit te dragen naar de subdoelgroepen.

Hoewel het in opzet niet zo gepland was dat de subdoelgroepen met elkaar in contact gebracht werden, was er toch sprake van dergelijke gebeurtenissen. Informatie met betrekking tot het onderwerp van de voorlichting of deelaspecten ervan werd op deze informele manier onderling aan elkaar uitgewisseld.

Informatielijn V

In het model van de GDB wordt de rol van de pers in het voorlichtingsprogramma benadrukt.

De gemeente zal aandacht moeten besteden aan de twee functies van de pers, namelijk:

1. de verslaggeving van het verloop van het voorlichtingsprogramma
2. het verzorgen van een stuk voorlichting. (dus de pers als intermediair).

Bij de eerste functie is het van belang dat de gemeente erop toeziet dat het voorlichtingsprogramma zodanig verloopt dat de pers geen kans krijgt met alleen negatieve berichten het succes van de actie te verhinderen.

In het Proefproject is dit laatste dus gebeurd. De negatieve uitlatingen van de pers hebben grote afbreuk gedaan aan de deelname en de motivatie tot deelname aan de proef.

In het AAP was het contact tussen pers en gemeente veel beter.

De berichtgeving was, hoewel kritisch, veelal positief. De onderzoeksopzet legde in het AAP echter beperkingen op aan het gebruiken van de massa-media als voorlichtingsinstrument, zoals de GDB dat voorstaat.

Informatielijn VI

- de sociale contacten tussen mensen met betrekking tot het onderwerp van het voorlichtingsprogramma.

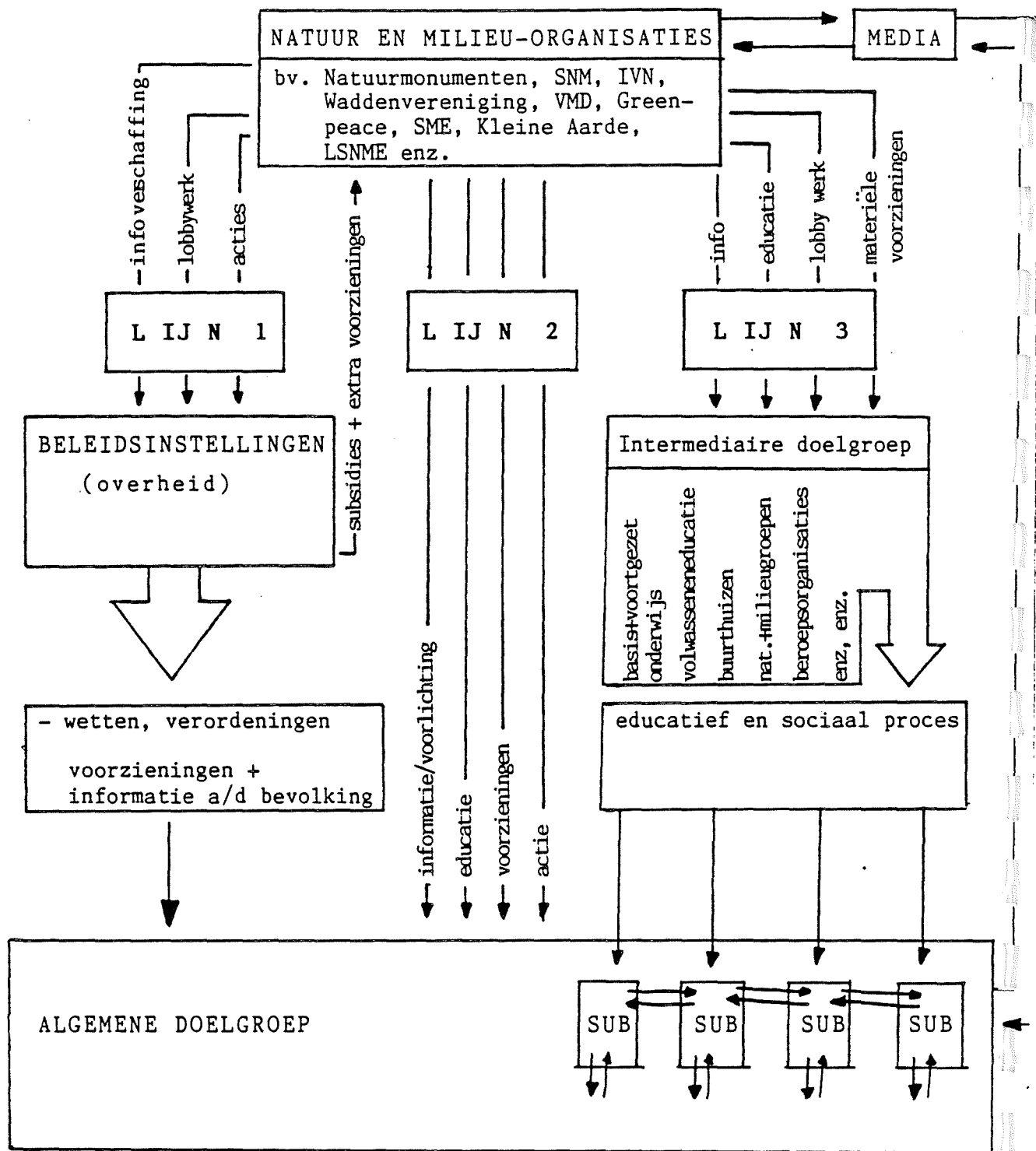
In het dagelijkse contact tussen mensen worden opmerkelijke gebeurtenissen die zich in de directe omgeving voordoen uitvoerig besproken. Een afvalstoffenactie kan gebruik maken van deze informele informatie-uitwisseling door de voorlichtingsactiviteiten zodanig te plannen in de tijd en door ze op elkaar af te stemmen, dat de kans maximaal is dat die uitwisseling plaats zal vinden.

In het Proefproject Groningen was de onderlinge uitwisseling van informatie heel beperkt, omdat men slechts één doelgroep, namelijk de algemene doelgroep, benaderde. Elke inwoner van de proefwijken ontving dezelfde informatie in dezelfde tijd. Na de eerste intensieve informatiestroom aan het begin van de campagne, verdween de opmerkelijkheid van de actie.

In het AAP - Almere wist men gedurende het hele proefjaar telkens weer de aandacht te trekken van de bevolking.

Het regelmatig verschijnen van de Afvalkrant en de informatiebijeenkomsten met de wethouder en andere betrokken ambtenaren over de resultaten van de actie tot dan toe, hebben daar onder andere toe bijgedragen. Evenmin als in het Proefproject was er in het AAP een planning van de voorlichtingsactiviteiten vooraf gemaakt met het doel informele informatiecircuits aan te spreken.

Dat dit op bepaalde momenten wel zo uitpakte werd onder andere veroorzaakt door het lespakket over afval voor de basisschool, dat in haar opdrachten de leerlingen in contact bracht met verschillende groeperingen in hun directe omgeving.

Schema 6 - Het model van de GDB, toegepast op de werkzaamheden van de natuur en milieuorganisaties, E. Leussink, '86

De natuur- en milieu-organisaties kunnen geen gebruik maken van informatielijn I uit het model van de GDB. Zij kunnen geen wetten en verordeningen uitschrijven, maar zij hebben wel direct met de beleidsinstellingen van de overheid te maken, zoals in schema 6 lijn 1 laat zien.

Via lijn 1 oefenen natuur- en milieu-organisaties invloed uit op de overheid (Ministerie van VROM, Landbouw en Visserij, maar ook op de lagere overheden), die vervolgens kunnen reageren met:

- het uitvaardigen van wetten en verordeningen,
- het geven van materiële voorzieningen aan uiteenlopende organisaties en groeperingen (subsidiebeleid), maar ook direct aan de bevolking,
- het geven van informatie in de vorm van voorlichtingscampagnes e.d.

Lijn 2 geeft aan hoe de natuur en milieu-organisaties direct invloed kunnen uitoefenen op de algemene doelgroep, alle of bepaalde nederlandse burgers. Hun middelen zijn divers:

- het opzetten van acties (bijv. 'Nederland Gigvrij' van de VMD)
- het geven van informatie en educatie in de vorm van brochures, affiches, lesbrieven, ed.
- het geven van voorzieningen aan de burgers om het hen zo gemakkelijk mogelijk te maken het gewenste gedrag te vertonen.

Lijn 3 geeft de indirecte invloedslijn aan. Natuur- en milieu-organisaties proberen met hun middelen intermediaire doegroepen te enthousiasmeren, zoals bijvoorbeeld:

- het basis- en voortgezet onderwijs
- volwassenen-educatie
- beroepsopleidingen
- buurthuizen
- plaatselijke natuur- en milieugroepen.

Men hoopt daarmee te bereiken dat deze intermediairs de voorlichtings-taak voor een deel overnemen en de informatie verspreiden over hun respectievelijke doelgroepen.

Langs bovenstaande drie invloedslijnen hoopt men bij de diverse doelgroepen (grotere en kleinere) de beoogde gedragsverandering op gang te brengen en tevens, al naar gelang de aard van de organisatie of actiegroep, een aanzet te geven tot maatschappelijke structuurveranderingen, die moeten leiden tot een maatschappij die verantwoord omgaat met het haar omringende milieu.

De rol van het individu binnen het gemeente-apparaat komt hier weer naar voren: is de onderlinge verstandhouding tussen de ambtenaren van de verschillende afdelingen zodanig dat 'afdeling-overschrijdend' gewerkt kan worden, zoals dat in de lijn van het model van de GDB ligt? Immers, de betrokken afdelingen van de gemeente kunnen we ook eerst als 'doelgroep' bezien. Een doelgroep die later het voorlichtingsprogramma verder vorm zal moeten geven en voor de uitvoering zorg zal moeten dragen.

Het model van de GDB gaat uit van de gemeente als initiatiefnemer van het voorlichtingsprogramma. Het is echter ook voorstelbaar dat het idee in oorsprong afkomstig is van een belangengroepering, een actiegroep of van het persoonlijk initiatief van één of meerdere burgers uit de gemeente. Wanneer het de bedoeling is dat een groot deel van de bevolking of de gehele bevolking van een gemeente tot een gedragsverandering wordt aanzet, dan is het van belang dat de gemeente het basis-idee overneemt, zich er hard voor gaat maken en er geld voor beschikbaar stelt.

In het model van de GDB geeft de gemeente een stuk voorlichting uit handen, namelijk aan de intermediairs. Men weet van tevoren dat deze indermediairs méér zullen doen dan alleen sec voorlichting geven over het betreffende onderwerp. De voorlichtingsactiviteiten worden ingepast in de geaardheid van zo'n organisatie of actiegroep. Zij geven een plooitieke kleur aan de voorlichting en voor de gemeente heeft dat een 'enge' kant: er is kans op onvoorziene en mogelijk ongewenste bijwerkingen van de voorlichtingsactiviteiten. Door de voorlichting te delegeren verliest de gemeente enigzins de greep op het geheel, althans, zo kan ze dat ervaren. Overleg in deze kan een heleboel oplossen.

2.3 De intermediairs

2.3.1 Algemeen

In het model van de GDB worden onder intermediairs de organisaties en instanties verstaan die een deel van de voorlichting overnemen van de gemeente die de campagne in z'n geheel organiseert. Elke intermediair spreekt een bepaalde doelgroep aan, die men met geëigende middelen weet te bereiken.

Ook van de intermediairs wordt een enthousiasme en gedrevenheid voor het onderwerp gevraagd. Het zal hen tijd en moeite kosten om binnen het normale activiteiten aanbod aandacht te besteden aan het specifieke milieu-onderwerp van de voorlichtingscampagne. Het zal bovendien geld kosten om de doelgroepen bepaalde voorzieningen aan te kunnen reiken.

Voor sommige subdoelgroepen is de link met het onderwerp van voorlichting makkelijker te leggen dan voor andere subdoelgroepen. Voor de leden van een volkstuinvereniging is het bijvoorbeeld vanzelfsprekender om informatie over afvalverwerking te krijgen dan voor een bejaardengroep.

In het model van de GDB staan de activiteiten die de intermediairs organiseren niet los van elkaar, maar wordt er zo veel mogelijk gestreefd naar een samenvallen van de activiteiten, zodat de verschillende subdoelgroepen met grote zekerheid in contact met elkaar over het onderwerp van de campagne zullen praten, informatie uitwisselen en elkaars milieubewuste gedrag versterken.

Van de intermediairs wordt hierbij dus verwacht dat ze bereid zijn om in overlegsituaties te treden met de gemeente en met andere intermediairs om de activiteiten te plannen en op elkaar af te stemmen.

2.3.2 Het onderwijs

Het enthousiasme om met de leerlingen te werken over een milieu-onderwerp zal bij een milieubewuste leerkracht vanzelfsprekend aanwezig zijn. Voor anderen die minder thuis zijn in dit onderwerp is dat enthousiasme en de interesse snel op te roepen door het aanbieden van geschikt onderwijsmateriaal en het geven van een voorlichtingsavond om de leerkrachten enigszins vertrouwd te maken met het onderwerp, de bedoeling van de voorlichtingscampagne en hun functie daarin. De intermediair is dus zowel (ineerste instantie) doelgroep als (in tweede instantie) bondgenoot van de gemeente.

Het vinden van geschikt onderwijsmateriaal over milieu-onderwerpen is nog vrij moeilijk, hoewel een verbetering hierin te bespeuren valt sinds het belang van natuur- en milieu-educatie in het onderwijs meer erkend wordt en er van overheidswege ook meer geld beschikbaar wordt gesteld voor het ontwikkelen ervan. Geschikt lesmateriaal, dwz: lesmateriaal dat past binnen de opzet van het model van de GDB, moet een bijdrage leveren aan het met elkaar in contact brengen van de subdoelgroepen uit de gemeente of wijk en aan de informatie-uitwisseling tussen die doelgroepen.

In het lespakket over afval dat men in Almere gebruikt heeft op de basisscholen waren allerlei werkvormen opgenomen die een bijdrage leverden aan die integratie en confrontatie van de verschillende subdoelgroepen. Waar mogelijk ontplooiden de leerlingen activiteiten met en in de wijk, waardoor de buitenwereld bij het schoolgebeuren betrokken werd.

De onderwijsactiviteiten zullen altijd een belangrijk deel van gemeentelijke voorlichtingscampagnes uitmaken. Waar een school de middelen mist om de juiste lesboeken en andere materialen te bekostigen, zal de gemeente derhalve geld beschikbaar moeten stellen. Dit kan natuurlijk ook in samenwerking met andere (belanghebbende) organisaties. Maar met het enthousiasme van de leerkracht en met geschikt lesmateriaal is men er nog niet. Het reguliere onderwijs in Nederland is slechts in beperkte mate ingesteld op project-onderwijs en op lesactiviteiten die buiten de school plaatsvinden. De leerkracht zal bereid moeten zijn om ruimte vrij te maken in het lesprogramma om het project in z'n geheel te behandelen óf verschillende onderdelen van het project in bijvoorbeeld lessen Wereloriëntatie onder te brengen. Bovendien vragen lessen milieu-educatie bij voorbaat om discipline-overschrijdend onderwijs. Zeker in het voortgezet onderwijs roept dit nogal wat (inhoudelijke én organisatorische) problemen op.

Om deze reden is overleg tussen het team van betrokken leerkrachten (docenten) noodzakelijk. Ook op andere momenten is overleg nodig:

- tussen het team van leerkrachten van de school, wanneer besloten is dat het milieuproject in alle klassen behandeld zal worden, zeker waar het gaat om zaken als een gezamenlijke afronding van het project, om een gezamenlijk bezoek aan een organisatie, tentoonstelling, bezienswaardigheid, ed.
- tussen de leerkrachten en de verantwoordelijke ambtenaar van de gemeente (in de praktijk zal dat waarschijnlijk iemand van de milieu-educatieve dienst zijn) om de activiteiten van de school af te stemmen op wat er verder in de gemeente georganiseerd is.

Een dergelijk onderwijsproject, dat deel uitmaakt van een grote gemeentelijke voorlichtingscampagne en dus duidelijk gericht is op het bij elkaar brengen van verschillende groepen in de samenleving - of dat nu binnen of buiten de school plaatsvindt - vraagt nogal wat van het improvisatievermogen van een leerkracht. Hulp van ouders en vrijwilligers is noodzakelijk om het werken in groepjes binnen én buiten de school mogelijk te maken. Organisatorisch talent van de leerkracht is hierbij onontbeerlijk.

2.4 Planning en overleg

Een voorlichtingsprogramma dat volgens het model van de GDB is opgezet, vereist niet alleen een onderzoek vooraf naar hoe de bevolking zich georganiseerd heeft binnen de gemeenschap, maar het vereist ook een planning vooraf. Een planning van de activiteiten die elke intermediair, inclusief de gemeente, zich voorneemt uit te voeren. Alleen op die manier wordt het samenvallen van activiteiten en subdoelgroepen, en dus de onderlinge uitwisseling van informatie gegarandeerd. De aanwezigheid van iemand (of een instantie) die het overzicht en de coördinatie van het gehele voorlichtingsprogramma heeft, is heel belangrijk. In het AAP-Almere was dat een milieu-educatief medewerker, die gedurende het gehele actieplan met de uitvoering (en voor een groot deel ook met de organisatie) van het voorlichtingsprogramma belast was.

Behalve een persoon die verantwoordelijk, c.q. aanspreekbaar is voor de organisatie en de uitvoering van de voorlichtingscampagne, zijn een aantal overleglijnen van essentieel belang:

- Overleg tussen gemeente - gemeente

Hierbij gaat het om overleg tussen de ambtenaren die direct belast zijn met organisatie en uitvoering van de voorlichtingscampagne en de ambtenaren die de eindverantwoordelijkheid over de voorlichtingscampagne hebben. In Groningen en Almere zagen we dat de regelmatige bijeenkomsten van de begeleidingscommissie deze functie hadden. Deze begeleidingscommissies bestonden voor het grootste gedeelte uit gemeente-ambtenaren, maar voor een deel ook uit externe deskundigen, die bij de campagne betrokken waren. Tesamen vormden zij een klankbord om gerezen problemen van welke aard dan ook, tijdens de campagne op te lossen.

Verder was dit ook de plaats waar beslissingen genomen werden over zaken van financiële- en technisch-organisatorische aard.

- Overleg tussen intermediairs - gemeente

Wanneer de gemeente een ambtenaar of instantie heeft aangesteld voor de organisatie en de coördinatie van de voorlichtingscampagne, dan zal het overleg tussen intermediairs en gemeente via deze persoon of instantie verlopen.

In eerste instantie zal de gemeente de intermediairs benaderen met het verzoek actief deel te nemen aan de voorlichtingscampagne. In verder overleg kan dan bekeken worden welke activiteiten de intermediairs kunnen organiseren en welke hulp (financiële, dan wel technische hulp) zij van de kant van de gemeente kunnen verwachten. Na een inventarisatie van mogelijke activiteiten zal de verantwoordelijke ambtenaar ervoor moeten zorgen dat de activiteiten, die bij elkaar passen, aan elkaar worden gekoppeld. Hieruit vloeit automatisch een volgende overleglijn, nl:

- Overleg tussen intermediairs - intermediairs

Dit overleg zal voornamelijk informeel zijn. Enkele voorbeelden kunnen dat verduidelijken:

Een leerkracht maakt telefonisch een afspraak met iemand van de Reinigingsdienst om in de klas te praten over het werk van een vuilnisman en over afvalverwerking in de desbetreffende gemeente. Een huisvrouwenvereniging nodigt een schillenboer of iemand van de kringloopwinkel uit om op een bijeenkomst over zijn/haar activiteiten te praten.

Van een afronde afvaltentoonstelling op school of in het buurthuis kan een grote happening gemaakt worden in de vorm van een afvalmarkt, waar verschillende intermediairs bij betrokken kunnen worden.

- Overleg tussen bevolking - gemeente

De bevolking moet de kans geboden worden om direct in contact te kunnen treden met de gemeente. Voor informatie en vragen over de voorlichtingscampagne, maar ook om bezwaren en kritiek kwijt te kunnen. Doorgaans zullen deze vragen en de kritiek bij de aangestelde ambtenaar terecht komen, die, waar nodig, om advies terecht kan bij de begeleidingscommissie.

Op gezette tijden tijdens de voorlichtingscampagne is het raadzaam om informatie-avonden te houden in aanwezigheid van de verantwoordelijke wethouder en andere hogere ambtenaren, die op een of andere manier bij de campagne betrokken zijn. Op dergelijke avonden kunnen de resultaten van de voorlichtingscampagne tot dan toe openbaar gemaakt worden en ongetwijfeld zullen de 'hete hangijzers' die onder de bevolking leven, naar voren gebracht worden.

Voor het succes van de voorlichtingscampagne zijn dergelijke informatie-avonden erg belangrijk. Met name de verantwoordelijke wethouder moet de kritiek van de bevolking het hoofd kunnen bieden en het vertrouwen van de mensen in de doelstellingen van de campagne weten vast te houden of opnieuw op te roepen.

Ter aanvulling op deze informatie-avonden was in Almere een panelgroep samengesteld van vertegenwoordigers van diverse organisaties en groeperingen binnen de gemeente. Deze panelgroep functioneerde als schakel tussen de bevolking en de gemeente met als doel om onlustgevoelens ten aanzien van de afvalactie onder de bevolking vroegtijdig te signaleren en op te lossen.

Uit bovenstaande opsomming van overleglijnen wordt duidelijk dat er enorm veel tijd en energie mee gepaard gaat om een gemeentelijk voorlichtingsprogramma, opgezet volgens het model van de GDB, naar wens te laten verlopen.

Voor elke voorlichtingscampagne zal een afweging gemaakt moeten worden tussen tijd, inspanning en kosten in relatie tot het doel en het belang van het slagen van de voorlichtingscampagne.

En het is duidelijk dat het belang om actief te werken aan een schoner milieu (en daar dus geld en energie in te steken) door gemeenten onderling verschillend beoordeeld wordt, waarbij belangrijke beslissingen voor een groot deel afhangt van de betrokkenheid van individuele ambtenaren.

NOTENLIJST

Algemene Inleiding

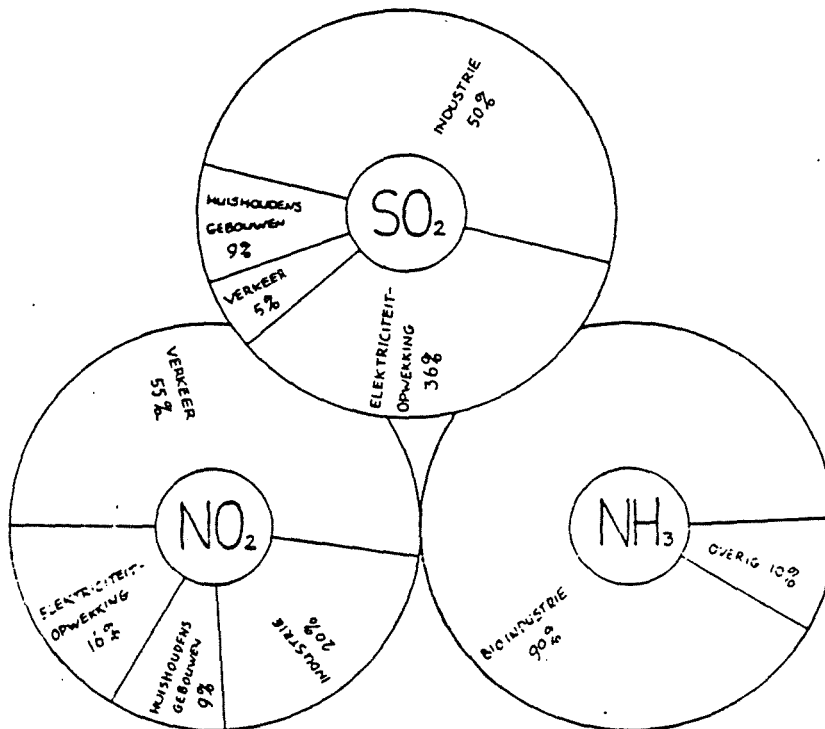
- (1) uit: Voorlopig rapport van het deelprogramma Milieu-educatie van het Milieu Uitvoerings Project 1987 - 1991, opgesteld door de Stichting Milieu Educatie in opdracht van de gemeente Harderwijk, april-september '86, pag. 4
- (2) Fishbein, M. en Ajzen, I., Belief, attitude, intention and behavior, an introduction to theory and research, Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1975.
- (3) lijst van buitenlandse publicaties met betrekking tot het onderwerp 'afvalscheiding aan de bron en de voorlichting daarbij aan de bevolking':
 - Civic Action Institute, Community-based waste recycling, a neighborhood action guide, Washington, D.C. oct.1979
 - Clapham, P. Searching for solutions. A citizen's guide to hazardous waste management in Ohio, Columbus, 1982.
 - Drobny, N.L., in Battle Research Outlook, deel 3 (3), pag. 25-29, 1971.
 - Edwards, Joan and Sara O. Batty, Environmental Education Program, Final report, New York, 1973
 - Leffler, M.C. , Solid wastes Management Refuse Removal Journal 'Time now for cities to learn roles in hazardous waste disposal siting', 23 (8), 1980/1982. pag. 94-95.
 - Mulligan, Kevin and Jerry Powell, Operating a recycling program: a citizen's guide, Portland, 1979.
 - A guide to running a recycling project, Oregon, Portland, 1973.
 - Whiting, P.C., Long range Planning, 'Waste paper - a case for government action', 8 (5), pag. 23-28, Thames Board Mills Ltd, Essex, 1975.

Deel I

- (1) Ban, A.W. van den, Aspecten van de voorlichtingskunde, 1965, pag. 5
- (2) Dr.Ir. A.W. van den Ban werd op 18 maart 1965 benoemd tot hoogleraar in de voorlichtingskunde aan de Landbouwhogeschool te Wageningen.
- (3) Andere werken van zijn hand zijn:
 - Boer en landbouwvoorlichting. De communicatie van nieuwe landbouwmethoden, Assen, 1963
 - Enkele kenmerken en eigenschappen van de vooruitstrevende boeren, II, Wageningen 1958
 - Regionale verschillen in de toepassing van enkele landbouwmethoden, Wageningen, 1958.
 - Hoeveel boeren hebben landbouwonderwijs gevolgd?, 's Gravenhage, 1956.
- (4) Ban, A.W. van den, Inleiding tot de voorlichtingskunde, Teksten Agologie, Boom Meppel, 1974.
- (5) Ban, A.W. van den, Aspecten van de voorlichtingskunde, 1965, pag.10
- (6) Ibid., pag.9

- (7) Fishbein, M. en Ajzen, I., Belief, attitude, intention and behavior, an introduction to theory and research, Reading, Mass. Addison-Wesley, 1975
- (8) onder andere: Rogers, E.M. & Shoemaker, F.F. , 1971
en Kok, G. Siero, S., 1980
uit: IVEM-rapport, nr. 10, november '85, pag. 18
- (9) Vergelijk in deze context met het fasenmodel van gedragsverandering van Fishbein en Ajzen, deel I, paragraaf 1.2
- (10) - Rapport Proefproject gescheiden inzamelen van huisvuil in de gemeente Groningen, Gemeentelijk Reinigingsbedrijf, maart 1983, pag. 149/150
- Voorlichting, komposter en de vermindering van de hoeveelheid huishoudelijk afval; vele kleintjes maken één grote, C. Schaffels, B. Stoop, K. Altena, J. Lako, IVEM-rapport, nr. 10, november '85, pag. 65
- (11) IVEM-rapport, nr. 10, pag. 59
- (13) - natuur wordt hier gedefinieerd als:
een ingewikkeld, zichzelf ordenend geheel, bestaand uit levende, dode en levenloze elementen; deze elementen zijn sterk gevarieerd in soort, hebben alle met elkaar te maken en zijn voortdurend aan veranderingen onderhevig.
bron: Energiebalans (leerboek), Stichting Milieu Educatie/Educaboek, pag. 125
- milieu (letterlijk 'omgeving') wordt hier gedefinieerd als:
het geheel van de natuurlijke, maatschappelijke en culturele omgeving, waarmee het organisme betrekkingen onderhoudt.
bron: Energiebalans (leerboek), Stichting Milieu Educatie/Educaboek, pag. 125
Wat zit er in die zak?, Stichting Milieu Educatie, pag.7.
- (14) Definitie is afkomstig uit: Energiebalans (leerboek), pag. 126.
- (15) citaat: Schroevers, P., Milieukrises en Filosofie, 'Inhoud en betekenis van een holistisch natuurbeeld, Ekologische Uitgeverij, Amsterdam, 1984, pag. 55-56
- (16) Ibid., pag. 66

- (17) Bronnen van zure regen in Nederland in 1980,
uit: Raindrops keep falling on my head, Stichting Milieu Educatie,
1985, pag.44.

Bronnen van SO₂, NO_x en NH₃ in Nederland in 1980.

Toelichting bij de figuur:

SO₂ (zwaveldioxide) ontstaat bij de verbranding van zwavelhoudende brandstof, bijvoorbeeld kolen of olie.

NO_x (stikstofoxiden) ontstaat bij hoge vlamtemperaturen*; N en O uit de lucht worden dan samengevoegd tot NO_x.

NH₃ (ammoniakgas) komt vrij uit mest. De ammoniak komt vooral vrij bij het uitrijden van de mest over het land.

* We schrijven hier NO_x omdat zowel NO als NO₂ gevormd wordt. Beide gasen leveren een bijdrage aan de vorming van zure regen.

- (18) De Afvalstoffenwet van 1977 trad op 1 oktober 1979 in werking.
- (19) IMP-Afvalstoffen 1985-1989, paragraaf 3.1.2 Preventie.
- (20) Ibid., paragraaf 4.5 Afvalstoffen, educatie en voorlichting
- (21) Ibid., paragraaf 3.1.3 Scheiden van afvalcomponenten
- (22) citaat: IMP-Milieubeheer 1986-1990, pag. 14

Deel II

- (1) -Indicatief Meerjaren Programma - Afvalstoffen 1985-1989.
Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu-beheer, 's Gravenhage, 1984.

-Indicatief Meerjaren Programma - Milieu 1986-1990.
Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu-beheer, Ministerie van Landbouw en Visserij, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 's Gravenhage, 1985.
- (2) Een verslag van dit onderzoek is te vinden in het rapport:
Proefproject gescheiden inzamelen van huisvuil in de gemeente Groningen, uitgegeven door het Gemeentelijk Reinigingsbedrijf Groningen, maart 1983.
- (3) IMP-Afvalstoffen 1985-1989, Hoofdstuk 1 Algemeen.
- (4) Proefproject Groningen, maart 1983, pag. 19
- (5) Een verslag van dit onderzoek is te vinden in het IVEM-rapport, nr. 10, november 1985, onder de naam: Voorlichting, komposteren en de vermindering van de hoeveelheid huishoudelijk afval; vele kleintjes maken één grote, door C. Schaffels, B. Stoop, K. Altena, J. Iako.
- (6) Ibid., pag. 67
- (7) Ibid., pag. 57
- (8) Ibid., pag. 56-58
- (9) Ibid., pag. 36
- (10) Wat zit er in die zak?, Stichting Milieu Educatie, 1984
- (11) Dit heeft veel te maken met het feit dat veel Almeerders uit wijken in Amsterdam komen waar men zeer ontevreden was over de reinigingsdienst en de troep op straat.
Wonen in Almere betekent voor hen de oplossing van dat probleem: tweemaal in de week kun je al je huisvuil kwijt en de rest van de week is alles schoon, is de mening van de Almeerders. De kans dat door de halveringsmaatregel dezelfde puinhopen ontstaan als in Amsterdam maakt hen bij voorbaat argwanend.
- (12) IVEM-rapport, nr. 10, pag. 58
- (13) Ibid., pag. 11
- (14) Deze informatie is afkomstig uit een interne notitie van de gemeente Almere.

Deel III

- (1) Proefproject gescheiden huisvuil Groningen, pag. 114-121.
- (2) Uit een enquête van het IVEM bleek dat 72% van de mensen uit het proefgebied het eens is met de halveringsmaatregel als zou blijken dat de hoeveelheid afval afneemt door afvalscheiding aan de bron.
Uit: IVEM-rapport, nr. 10, pag. 58
- (3) 'Max Milieu' is een gezamenlijk project van de provincies Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Zuid-Holland, Limburg en Openbaar Lichaam Rijnmond.
- (4) Aldus medewerkers van het IVEM in Groningen, die deze chemisch afval-actie opgezet en begeleid hebben.
- (5) LSNME = Landelijk Steunpunt Natuur en Milieu Educatie
SME = Stichting Milieu Educatie
IVN = Instituut voor Natuurbescherming
VMD = Vereniging Milieu Defensie
- (6) De subsidie-aanvraag van de Vereniging Milieu Defensie werd door de DVEB afgekeurd, vanwege het feit dat hun vooractiviteiten ernstige negatieve kritiek bevatten op de grote oliemaatschappijen.
Uiteindelijk voerde VMD de voorlichtingsactiviteiten wél uit in de Zure Regen-actieweek, maar zonder overheidssubsidie.

Doelstellingen.

De doelstellingen van het project waren niet puur gericht op de technische aspecten van het gescheiden inzamelen, maar ook op een aantal andere zaken die hiermee verband hielden. Het project had tot doel te onderzoeken of:

1. een voldoende representatief deel van de Groningse bevolking bereid is de in de huishouding vrijkomende afvalstoffen in een aantal fracties gescheiden aan te bieden aan de reinigingsdienst;
2. het mogelijk is via nascheiding van voorgesorteerde componenten uit de droge fractie produkten terug te winnen en of deze, al dan niet voorbehandeld, kunnen dienen als grondstof voor nieuwe produkten;
3. de aldus verkregen grondstoffen van dusdanige kwaliteit zijn, dat ze perspectief bieden voor verdere verwerking;
4. of het mogelijk is de compostproduktie weer zinvol te maken met toepassing van dit produkt in de regio;
5. meer inzicht kan worden verkregen in de economische waarde van herwonnen produkten en compost;
6. de gevolde strategie (voorbereiding, tussentijdse evaluatie, bijsturing) tot het maximale effect heeft geleid;
7. de gebruikte methode met plastic zakken in twee verschillende kleuren een goede methode is;
8. welke consequenties het gescheiden inzamelen heeft voor de organisatie techniek en economische bedrijfsvoering van het reinigingsbedrijf;
9. een anaërobe verwerking van de organische fractie mogelijk is, teneinde de mogelijkheid tot winning van biogas te beproeven;
10. het gekozen scheidingscriterium bij de bevolking wordt geaccepteerd en toegepast.

Lijst met doelstellingen van het Proefproject gescheiden inzamelen van huisvuil Groningen '81-'82

uit: Rapport Proefproject Gescheiden inzamelen van huisvuil in de gemeente Groningen, Gemeentelijk Reinigingsbedrijf, 1983, p. 9.

Conclusies.

- 1.1. De meerderheid van de bevolking staat positief tegenover gescheiden inzameling als oplossing voor het afvalprobleem en is ook bereid hieraan zelf mee te doen. Voornaamste motieven zijn hergebruik van grondstoffen en beperking van de afvalstroom. Verwerkingsmethodes als storten en verbranden hebben een lagere waardering.
- 1.2. De feitelijke deelname aan het proefproject kenmerkte zich door een dalende trend met aan het einde van het proefjaar een vrijwillige deelname van 50%.
Gedurende het begin van het proefjaar deed 2/3 deel van de bevolking mee aan het experiment.
- 1.3. De lange bewaarduur van de blauwe zak in normaal formaat werd gedurende de zomermaanden door velen als hinderlijk ervaren. Het ontbreken van voldoende terugkoppeling van de gemeente naar de deelnemende burgers over de scheidingsresultaten en de effecten daarvan op langere termijn heeft bij velen het vertrouwen doen afnemen. Men raakte gedurende het proefjaar steeds minder overtuigd van het nut van het systeem.
Het proefproject heeft nogal te lijden gehad van een aantal negatieve uitingen in de media.
- 1.4. Het technisch resultaat (= materiële respons) bleef ca. 10% achter bij de deelname zoals die in het gedragsonderzoek is vastgesteld. Dit vindt o.a. zijn oorzaak in het feit dat degenen die te kennen hebben gegeven aan de proef mee te doen niet altijd correct en voor 100% (kunnen) scheiden.
2. Vanwege de technologische problemen met de mechanische huisvuilscheiding te Wijster is het niet mogelijk gebleken secundaire grondstoffen terug te winnen die afzetbaar zijn. Derhalve kan de belangrijke vraag of de meerkosten van gescheiden inzameling aan de bron in combinatie met vorengenoemd systeem opwegen tegen de meeropbrengst van de gescheiden produkten en de besparing op de eindverwerking niet positief beantwoord worden. Scheiding met de hand van de ingezamelde fracties was niet realiseerbaar.
Tevens is een dergelijke werkwijze niet uit te bouwen naar de toekomst op regio-schaal.

3. Ten aanzien van de marktaspecten kan gesteld worden dat met name de papier- en compostkwaliteit aan waarde wint bij gescheiden inzameling.
4. Uit de compost- en biogas-proef is naar voren gekomen dat alleen op redelijke wijze goede compost vervaardigd kan worden wanneer de plastic zak bij het nabehandelingsproces wordt verwijderd.
De aanwezige metalen en kunststoffen (vanwege het scheidingscriterium) dienen verwijderd te worden teneinde goede compostresultaten te behalen.
5. Gericht onderzoek naar de marktwaarde van alle teruggewonnen produkten heeft niet plaatsgevonden. De verbetering van de samenstelling van de produkten verkregen met uitsluitend technologische systemen is nog niet zo ver gevorderd dat er veel belangstelling vanuit de grondstoffenmarkt bestaat.
6. De gevolgde strategie is achteraf gezien niet optimaal gebleken. De volgende zwakke plekken zijn te noemen:
 - Een belangrijk deel van de bewoners in de proefwijk is bij het huisbezoek niet bereikt en heeft derhalve geen gratis zakken en informatie gehad.
 - In de aanvang is een medium gekozen met een zeer lage leesdichtheid.
 - Advertenties worden minder goed gelezen dan journalistieke bijdragen.
 - Sommige van de gebruikte argumenten (o.a. kosten, werkgelegenheid) misten hun motiverende waarde door het ontbreken van ondersteunende informatie.
Gerichte terugkoppeling van onderzoeksresultaten naar de voorlichting heeft onvoldoende plaatsgevonden.
 - Huis-aan-huis mailing die het karakter van reclame draagt wordt slecht opgemerkt.
 - Het beschikbaar blijven en accepteren van de grijze zak (mede als vervanging voor het gebruik van de blauwe zak) heeft het effect van sociale volgzzaamheid negatief beïnvloed.
 - De beschikbare financiële middelen zijn het eerste halfjaar verbruikt, waardoor gedurende het tweede halfjaar weinig informatie naar de proefwijken is gegaan.

- Gezien het probleem van de mentaliteits- en gedragsverandering is een proefperiode van 1 jaar eigenlijk te kort.

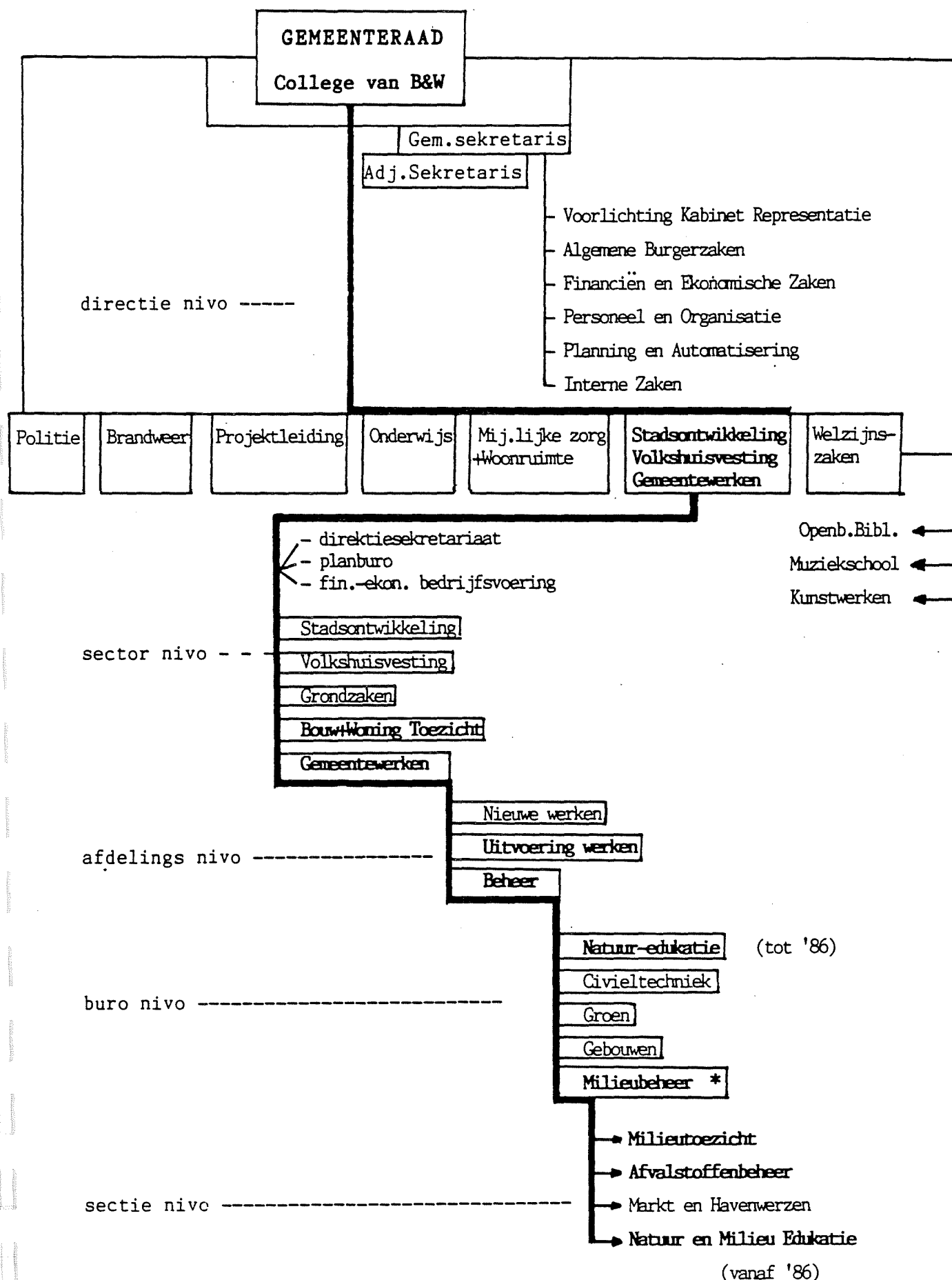
7. Vanwege het ontbreken tot nu toe van vergelijkbare grote onderzoeksprojecten met andere inzamelsystemen kan geen afgewogen voorkeur uitgesproken worden voor het gebruik van plastic zakken. De deelnemers aan het experiment in de Groningse situatie spreken in het algemeen wel een voorkeur uit voor het gebruik van 2 soorten plastic zakken. De formaten moeten wel aangepast worden aan het scheidingscriterium. In Den Bosch -zij het onder andere omstandigheden- wordt het gebruik van mini-containers wel geprefereerd.
- 8.1. Het is zeer goed mogelijk binnen de normale structuur van een gemeentelijk reinigingsbedrijf huisvuil, dat gescheiden aangeboden wordt, in te zamelen.
De inzamelorganisatie wordt er wel kwetsbaarder door (2 systemen die niet uitwisselbaar zijn of elkaar kunnen aanvullen).
- 8.2. De meertijd voor het afzonderlijk inzamelen van 2 stromen huishoudelijk afval bedraagt in de Groninger situatie circa 25% bij 2/3 deelname, overeenkomend met f 15,-- á f 20,-- per ton.
9. De resultaten met de winning van gas uit de organische fractie zijn positief te noemen, mits hier eveneens het onder 4. genoemde in acht wordt genomen.
10. Beide ingezamelde fracties bevatten voor een gedeelte ongewenste verontreiniging. Enerzijds door de geringe aansluiting van de gekozen scheidingscriteria met het aanwezige begrip hiervoor bij de burger, anderzijds kan dit herleid worden tot de specifieke problemen die men heeft met de zogenaamde twijfelgevallen. Een ander deel van de verontreiniging komt voort uit onjuist gebruik van de zakken, sommigen kopen wel gele en/of blauwe zakken, maar nemen niet werkelijk deel aan de proef.
11. Een kwetsbare schakel in het systeem is de distributie van de gele en blauwe zakken binnen een vrijwillig kader. Ondanks de positieve medewerking van de plaatselijke detailhandel en enkele grootwinkelbedrijven komt het voor dat gele en/of blauwe zakken incidenteel niet

te koop worden aangeboden.

Of men koopt elders. Daarnaast gaat er een negatieve stimulans uit van de aanbieding tegen dumprijzen (landelijke akties) van al dan niet goedgekeurde grijze zakken. (wel of niet met KOMO-keur)

Lijst met conclusies ten aanzien van de doelstellingen van het Proefproject gescheiden inzamelen van huisvuil Groningen '81-'82
uit: Rapport Proefproject Gescheiden inzamelen van huisvuil in de gemeente Groningen, Gemeentelijk Reinigingsbedrijf, 1983, p. 10 - 13.

BIJLAGE II-3

Organisatieschema Gemeente Almere 1985

waarin: - de herkomst van het Afvalstoffen Actieplan Almere

- de plaats van ontstaan van het Afvalstoffen Actie Plan (*)

DIT ZIJN DE GEGEVENS VAN WIJK: *Noord*¹
DATUM: 22.03.85

HET PERCENTAGE COMPOSTBAKBEZITTERS
IN DEZE WIJK IS : 18.03

HET AANTAL IS : 132

HET PERCENTAGE COMPOSTBAKBEZITTERS
VAN WONINGEN MET TUIN IS : 19.65

HET AANTAL IS : 125

HET PERCENTAGE COMPOSTBAKBEZITTERS
VAN WONINGEN ZONDER TUIN IS : 7.29

HET AANTAL IS : 7

DIT ZIJN DE GEGEVENS VAN WIJK: *Midden*²
DATUM: 22.03.85

HET PERCENTAGE COMPOSTBAKBEZITTERS
IN DEZE WIJK IS : 12.77

HET AANTAL IS : 252

HET PERCENTAGE COMPOSTBAKBEZITTERS
VAN WONINGEN MET TUIN IS : 19.50

HET AANTAL IS : 248

HET PERCENTAGE COMPOSTBAKBEZITTERS
VAN WONINGEN ZONDER TUIN IS : .57

HET AANTAL IS : 4

DIT ZIJN DE GEGEVENS VAN WIJK: *Zuid*³
DATUM: 22.03.85

HET PERCENTAGE COMPOSTBAKBEZITTERS
IN DEZE WIJK IS : 21.69

HET AANTAL IS : 287

HET PERCENTAGE COMPOSTBAKBEZITTERS
VAN WONINGEN MET TUIN IS : 24.78

HET AANTAL IS : 282

HET PERCENTAGE COMPOSTBAKBEZITTERS
VAN WONINGEN ZONDER TUIN IS : 2.70

HET AANTAL IS : 5

WIJK 1 : STEDENWIJK-NOORD
WIJK 2 : STEDENWIJK-MIDDEN
WIJK 3 : STEDENWIJK-ZUID

LITERATUURLIJST

- Achterberg, W., Zweers, W. (red.), Milieukrisis en Filosofie,
Ekologische Uitgeverij, Amsterdam, 1984.
- Alma, W. e.a., De hindernissenloop van milieukunde in het onderwijs,
serie studentenverslagen no. 31, Milieukundig Studiecentrum
Groningen, aug. 1983.
- Arbeid en Milieu, tijdschrift ten dienste van de arbeidersbeweging
en de milieubeweging, "Afvalpolitiek en hergebruikacties", 1980/2,
jaargang 1, nr. 3, p. 19 - 54.
- Ban, A.W., van den, Aspecten van de voorlichtingskunde, H. Veenman &
Zonen, Wageningen, 1965.
- Ban, A.W., van den, Inleiding tot de voorlichtingskunde, Teksten
Agologie, Boom Meppel, 1974.
- Civic Action Institute, Community-based Waste Recycling, a neighbor-
hood action guide, Civic Action Institute, Washington, D.C. 20036,
october 1979.
- Fishbein, M., Ajzen, I., Belief, attitude, intention and behavior,
an introduction to theory and research, Reading, Mass.: Addison-
Wesley, 1975.
- Fraiture, R., de, Raindrops keep falling on my head: een lessenreeks
over zure regen, Stichting Milieu Educatie, Utrecht, 1985.
- Gemeentelijk Reinigingsbedrijf Groningen, Rapport Proefproject
gescheiden inzameling van huisvuil in de gemeente Groningen '81-'82,
Groningen, maart '83.
- Hoogendijk, W., "Afval! Opstaan! Werk nemen!", Het Kader, nr. 4/83,
Abva-Kabo uitgave, december 1983.
- Hoogendijk, W., Harderwijk en Milieu-educatie, voorlopig rapport van
het deelprogramma Milieu-educatie van het Milieu Uitvoerings Project
1987 - 1991, opgesteld door de Stichting Milieu Educatie in opdracht
van de gemeente Harderwijk, april-september 1986.
- Hoogendijk, W., Opstaan tegen afval: over afvalproblemen, achtergronden
en oplossingen, Stichting Milieu Educatie, 1983.
- Jager, H., de, Mensbeelden en maatschappijmodellen, kernproblematiek
der sociale wetenschappen, Stenfert Kroese B.V. Leiden, 1975.
- Kok, G.J., "Een model van gedragsverandering via voorlichting",
Nederlands Tijdschrift voor de psychologie 40, 1985, p. 71 - 76.
- Masselink, P., Lodewijkx, H., Waar komt die rotzooi toch vandaan?,
een handleiding over afval, Stichting Kringloop - drukkerij
'de Werkwinkel', Tilburg, 3e druk, februari 1982.
- Ministerie van V.R.O.M., Indicatief Meerjaren Programma Afvalstoffen
1985-1989, 's-Gravenhage, mei 1984.
- Ministerie van V.R.O.M., Indicatief Meerjaren Programma Milieubeheer
1986-1990, 's-Gravenhage, september 1985.
- Nieuwsbrief Afvalproject, Landelijk Steunpunt voor Milieu-educatie,
Amsterdam, november 1982.
- Paffen, M. J. A., Stoop, L.A.M., Altena, K., Kok, G.J.,
Bevolkingsdeelname aan het Proefproject gescheiden inzameling
van huisvuil Groningen '81-'82, serie milieukundige studies,
no. 12, Milieukundig Studiecentrum Groningen, augustus 1983.
- Pieters, R., "Huisvuilscheidingsgedrag: een pilotstudie in
's-Hertogenbosch", Deelrapport project Waste Management fase II,
stageverslag in het kader van het 10e Semesteronderzoek voor
Economische Psychologie, Katholieke Hogeschool Tilburg, december
1982, hst. 2 en hst. 7.

- Resource Planning Associates, Source Separation, the Community Awareness Program in Somerville and Marblehead, Massachusetts, U.S. Environmental Protection Agency, 1976,
- Schaffels, C., Stoop, B., Altena, K., Lako, J., Voorlichting, komposteren en de vermindering van hoeveelheid huishoudelijk afval; Vele kleintjes maken één grote, IVEM-rapport, nr. 10, Groningen, november 1985.
- Schroevers, P., "Kan milieu-educatie de wereld veranderen?", Milieu-educatie: ideeën en praktijk, Stichting Milieu Educatie, Utrecht, 2e druk, 1982, p. 1-5.
- Stoop, B., Schaffels, C., "Stimulering van milieuvriendelijk gedrag", concept artikel, binnenkort te verschijnen in: Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie, 1986.
- Whiting, P.L., "Waste Paper - a Case for Government Action", Long Range Planning, V. 8, N 5, october 1975, p. 23-28.